ПОНЕДЕЛНИК

**СПИСАНИЕ ЗА ТЕОРИЯ,
ПОЛИТИКА И КУЛТУРА**

година двадесета

1/2

София, 2017

Александър Лилов

Основател и главен редактор (1998–2013)

Редакционен съвет:
Янаки Стоилов *(председател)*
Александър Симов
Андрей Пантев
Анна Лилова
Васил Проданов
Васил Сгурев
Иван Ангелов
Кольо Георгиев
Юрий Борисов

Издателски съвет:
Емил Костадинов *(председател)*
Георги Аврамов
Георги Григоров
Димитър Георгиев
Иван Драганов
Орлин Иванов
Тодор Канев

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Главен редактор: **Димитър Генчев**

Заместник главен редактор: **Павел Писарев**

Редактори: **Генка Николова**
Иван Динков-младши
Харалампия Чунева

АДРЕС НА РЕДАКЦИЯТА

София, Позитано 20
Тел./факс: 02/944-39-22
www.ponedelnik.bg
e-mail: ponedelnikcsi@abv.bg

Център за стратегически изследвания „Александър Лилов“,
фондация „Академия Европа“
ISSN 0861–6620

Ръкописи се приемат в обем до 15 страници и не се връщат.

Този брой, както и предишни книжки могат да бъдат намерени
в редакцията на списанието.

Печат ЕКСПЕРТПРИНТ ЕООД

Съдържание

Понеделник

Списание за теория, политика и култура

Мисли и афоризми 5

Теория

Нанси Фрейзър Краят на прогресивния неолиберализъм 7

Александър Карпец Цивилизационната „трампа“ и краят на неолибералната утопия 13

Димитър Генчев Теоретичното и програмното развитие на българската социалдемокрация (1891–1919) 25

Международна политика

Владимир Трифонов САЩ – Русия: „Размразяването“ изглежда невъзможно 49

Зорница Илиева Накъде върви светът? 67

История

Мария Пиргова Конвергенцията като практика в политическите и икономическите решения в Съветска Русия и в СССР при управлението на Ленин 75

Минчо Минчев Парижкият мирен договор – 1947 година 103

Култура

Николай Калев Аристократ на духа (100 г. от рождението на поета Иван Пейчев) 119

Иван Пейчев Стихове 123

Спорт

Христо Меранзов Олимпиадата в РИО–2016 и България 127

Съдържание

Юбилей

	Димитър Генчев на 70 години	136
	Думи към юбиляря:	
Корнелия Нинова		137
Станка Шопова		138
Янаки Стоилов	Димитър Генчев на 70 години – един наивник на повече от средна възраст	139
Павел Писарев	Ще доживеем до понеделник	141
	Поздрав от редколегията	146

Показалец

	Показалец на статиите и материалите, публикувани в списанието през 2016 г.	147

„Животът ми поднесе много ценен урок: този, който те е предал веднъж, в трудни времена ще го направи отново."

„По-рано казвах: „Открийте най-добрите и им се доверете." С годините се нагледах на толкова трикове и машинации, че сега казвам: „Намерете най-добрите, но не им се доверявайте." Не го правете, защото, ако настъпят времена, в които няма да се разбирате с тях, те ще ви оберат до последната стотинка."

„Ние само си мислим, че сме цивилизовани. Светът е толкова жесток, а хората са толкова безжалостни. Те може да ви се усмихват, но зад усмивката да крият желанието да ви навредят. Хищниците в джунглата убиват за храна – само хората убиват заради забавлението. Дори приятелите са готови да нанесат удар в гърба ви, за да ви вземат работата, дома ви, парите ви, жената, свободата ви – в крайна сметка всичко."

„Единствените начини да забогатеете са реализмът и честността. Трябва да се разделите със света на мечтите – той съществува само по страниците на списанията и по телевизията. Не е толкова лесно, колкото се опитват да ви убедят. Животът е трудна скала и всеки, който се катери по нея, получава рани и травми. Вие също трябва да бъдете силни като камък, да бъдете готови да ожулвате всеки ден коленете и лактите си."

„Трудни моменти се случват на всекиго. Това е животът! И точно в трудните ситуации вие показвате какъв човек сте всъщност. Успява този, който умее да излиза от тях и да решава сложни проблеми – ето за това точно хората са готови да ви плащат много."

Доналд Тръмп

Величко Минеков

КРАЯТ НА ПРОГРЕСИВНИЯ НЕОЛИБЕРАЛИЗЪМ

Нанси Фрейзър

Нанси Фрейзър *– американски теоретик, феминист, професор по политология и социология в университета New School в Ню Йорк. Доктор хонорис кауза на университетите в Холандия, Аржентина и Дания. Носител на наградата „Алфред Шутц" за социална философия на Американската философска асоциация през 2010 година.*

Избирането на Доналд Тръмп се превърна в едно от драматичните политически въстания, предвещаващи края на неолибералната хегемония. Сред тях бяха и „Брекзитът" във Великобритания, и отказът на М. Ренци от реформи, и предизборната кампания на Б. Сандърс в САЩ, и нарастващата подкрепа за Националния фронт във Франция. Тези бунтове, независимо от различните си идеологии и цели, са обединени от едно: атака срещу корпоративната глобализация, неолиберализма и политическия истаблишмънт, който ги олицетворява. Във всички тези случаи гласуващите казват „не" на убийственото съчетание от режим на строги икономии, свободна търговия, грабителски заеми и нископлатен, дерегулиран труд, присъщи на съвременния финансиализиран капитализъм. Техните гласове са отговор на структурната криза на тази форма на капитализма, която за пръв път се прояви напълно по време на почти пълния провал на глобалната финансова система през 2008 година.

Тези, които гласуваха за Тръмп, „Брекзит" или срещу реформите в Италия, въстанаха против своите политически господари.

До неотдавна основният отговор на кризата бяха обществените протести – ярки и живи, но краткотрайни. Политическите системи, напротив, изглеждаха напълно устойчиви под контрола на политическите функционери и на елитите на истаблишмънта – или най-малкото в такива мощни капиталистически държави като САЩ, Великобритания и Германия. Но днес целият свят, включая цитаделите на глобалната

финансова система, се тресе от вълните на недоволството на избирателите. Обръщайки гръб на политическия истаблишмънт, те отхвърлиха системата, която разрушаваше условията за техния живот през последните 30 години. Тук обаче предизвиква удивление не самият факт, че те го направиха, а че това се случи толкова късно.

Въпреки това победата на Тръмп не е само въстание срещу глобалната финансова система на света. Неговите избиратели заеха позиция не просто срещу неолиберализма по принцип, колкото срещу *прогресивния* неолиберализъм. Звучи като оксиморон, но е истина, която обяснява извратената политическа логика в разбирането на изборите в САЩ и най-вероятно в развитието на събитията в други страни. Прогресивният либерализъм в американския случай представлява съюз на основните течения на новите обществени движения (феминизъм, антирасизъм, мултикултурализъм, ЛГБТ-общества), от една страна, и високоразвития „символен" и основан на сферата на услугите бизнес сектор (Уолстрийт, Силициевата долина, Холивуд), от друга. В рамките на този съюз прогресивните сили фактически се сляха със силите на когнитивния капитализъм, особено финансиализацията. Получи се така, че първите неволно прехвърлиха своето обаяние върху вторите и идеите за многообразието (*diversity*) и еманципацията (*empowerment*), които по принцип биха могли да служат за различни цели, се оказаха прикритие за политика, разрушила производството и намалила броя на тези, които някога бяха средна класа.

Прогресивният неолиберализъм се развиваше в САЩ през последните тридесет години и окончателно се утвърди с избирането на Бил Клинтън за президент през 1992 г. Той беше главният „разработчик" и „първопроходец" на „новите демократи", аналог на „новия лейбъризъм" на Тони Блеър в САЩ. Вместо коалиция на „Новия курс" (*New Deal*), обединяваща промишлените работници, афро-американците и средната класа, Клинтън създаде нов съюз на предприемачите, жителите на предградията, новите обществени движения и младежта. Всички те провъзгласяваха съвременните прогресивни ценности, особено многообразието, мултикултурализма и правата на жените. Изповядвайки обаче подобни ценности, администрацията на Клинтън търсеше и благоразположението на Уолстрийт. Предоставяйки на инвестиционната банка *Goldman Sachs* контрола над икономиката, тя отслаби контрола върху банковата система и прокара споразумения за свободна търговия, ускорили деиндустриализацията. Като резултат Ръждивият пояс, който някога беше опора на социалдемокрацията на „Новия курс", се оказа зад борда и днес се превърна в доставчик на избиратели за Тръмп. Този регион и по-новите промишлени центрове на Юга понесоха основния удар от разгръщащата се през последните двадесет години финансиализация. Политическият курс на Клинтън, който беше следван и от неговите приемници, включително Барак Обама, влоши положението на всички работници, но особено на промишлените работници. Казано накратко, на клинтънизма принадлежи лъвският пай от отговорността за отслабването на профсъюзите, съкращаването на реалните запла-

ти, усилващата се прекаризация на труда и нарастването на семействата с двама работещи, вместо изчезналата семейна заплата (*family wage* – работна заплата, която е достатъчно висока, за да издържа семейство с деца).

Всичко това свидетелства, че разрушаването на системата за социална защита беше прикрито под маската на борбата за равенство и справедливост, предоставена на новите обществени движения. Докато производството навлизаше в упадък, цялата страна гърмеше от разговорите за „многообразие", „еманципация" и „недискриминация". Прогресът се отъждествяваше с меритокрацията вместо с равенството, а „еманципацията" се асоциираше с появата на елит от „талантливи" жени, от представители на малцинствата и от хомосексуалисти в корпоративната йерархия, в която победителят получава всичко, а не с унищожението на тази йерархия. Това либерално-индивидуалистично разбиране за „прогреса" постепенно замени по-широкото, антийерархично, егалитарно, съзнателно класово, антикапиталистическо разбиране за еманципацията, разпространено през 60-те и 70-те години на XX в. Заедно с упадъка на новите леви критиката на капиталистическото общество се оказа в сянка, а типичното либерално-индивидуалистично мислене отново зае мястото си, незабележимо прекършвайки устрема на „прогресистите" и самопровъзгласилите се за леви. Съвпадението на тази тенденция с раждането на неолиберализма укрепи споменатия по-горе либерално-прогресивен съюз. Партията, стремяща се да либерализира капиталистическата икономика, намери прекрасен съюзник в лицето на меритократическия корпоративен феминизъм, призоваващ да се „действа" и да се „пробие стъкленият таван".

Резултатът беше „прогресивен либерализъм", сменил изкривените идеали на еманципацията с фаталните форми на финансиализацията. Именно тази смес срещна пълно отрицание у избирателите на Тръмп. Сред тези, които се оказаха изхвърлени в периферията на този „прекрасен нов свят" на космополитизма, бяха не само промишлените работници, но също и мениджърите, дребните предприемачи и въобще всички, които зависеха от промишлеността на Ръждивия пояс и Юга, както и провинциалистите, разорени от безработицата и наркотиците. Травмата на деиндустриализацията у тези хора беше задълбочена от отношението към тях като към културно изостанали, както те бяха дефинирани от господстващия прогресивен морализъм. Заставайки против глобализацията, избирателите на Тръмп отхвърлиха и свързания с нея космополитизъм. За някои от тях (разбира се, не за всички) това беше най-краткият път да обвинят за влошаването на своето положение политическата коректност, цветнокожите, имигрантите и мюсюлманите. А феминизмът и Уолстрийт им изглеждат неразривно свързани и съединени в образа на Хилъри Клинтън.

Подобна връзка стана напълно възможна поради отсъствието на истински, последователни леви. Ако не броим периодичните изблици като движението „*Occupy Wall Street*", които се оказаха краткотрайни, през последните десетилетия левите практически липсват в САЩ. Отсъстваше какъвто и да е достатъчно

мащабен ляв наратив, способен да свърже справедливото недоволство на привържениците на Тръмп с разнородната критика на финансиализацията, от една страна, и антирасистките, антисексистките и антийерархическите виждания за еманципацията, от друга. Не по-малко пагубно се оказа прекъсването на връзката между работническата класа и новите обществени движения. Тези два незаменими аспекта на лявата политика се оказаха разделени, а след известно време бяха направо противопоставени един на друг.

Това продължи до началото на изключителната предизборна кампания на Бърни Сандърс, който се постара да ги обедини, оттласквайки се от протестите „*Black Lives Matter*". В своето разрушаване на господстващото неолиберално мислене въстанието на Сандърс в лагера на демократите беше аналогично на действията на Тръмп. И докато Тръмп обръщаше с главата надолу целия републикански истаблишмънт, Сандърс беше невероятно близо до това да победи наследницата на Обама, чиито апаратчици контролираха всички лостове на властта в Демократическата партия. Благодарение на Тръмп и Сандърс мнозинството от американските избиратели се пробудиха. Но на предварителните вътрешнопартийни избори оживя само реакционният популизъм на Тръмп. В същото време, когато той с лекота разгроми своите противници републиканци, включително подставените лица на големите финансови донори и на партийните босове, метежът на Сандърс беше успешно потушен от далеч не толкова демократичната Демократическа партия. Към началото на президентските избори лява алтернатива вече нямаше. Оставаше избор без избор между реакционен популизъм и прогресивен неолиберализъм. В момента, в който така наречените леви застанаха на страната на Хилъри Клинтън, жребият беше хвърлен.

Въпреки това този избор е нещо, от което те трябва да се откажат в перспектива. Вместо да приемат условията, поставени ни от политическата класа, които противопоставят еманципацията на социалната защита, ние сме длъжни да преразгледаме тези понятия, използвайки антипатията, изпитвана от обществото към съществуващия порядък. Вместо да подкрепяме финансиализацията и еманципацията срещу социалната защита, ние сме длъжни да обединим еманципацията и социалната защита срещу финансиализацията. В този проект, основан върху програмата на Сандърс, еманципацията ще означава не диверсификация на корпоративната йерархия, а нейното унищожение, разцвет ще означава не нараснала стойност на акциите или на корпоративните печалби, а създаване на условия за достоен живот за всички. Това съчетание остава единственият последователен и единственият печеливш отговор в дадените обстоятелства.

Лично аз не съм особено разстроена от поражението на прогресивния неолиберализъм. Разбира се, расистката, антиимигрантска, антиекологична администрация на Тръмп изглежда плашещо. Но не си струва да оплакваме нито края на неолибералната хегемония, нито това, че Демократическата партия се изскубна от желязната прегръдка на клинтънизма. Победата на Тръмп ознаменува

поражението на съюза между еманципацията и финансиализацията. Но неговото президентство не предлага нито изход от настоящата криза, нито перспективата за нов ред, нито безусловната хегемония. Ние по-скоро се сблъскахме с преходен период, с открита и нестабилна ситуация, в която сърцата и мислите ще останат отворени за нови идеи. И в това се крие не само риск, но и възможност: шанс да се формира движение на новите леви.

Дали това ще се случи, ще зависи отчасти от готовността на прогресистите, подкрепили кампанията на Клинтън, към критически самоанализ. Те ще трябва да се откажат от мита, че загубиха от „групичка жалки хорица" (расисти, женомразци, ислямофоби и хомофоби), получили подкрепата на Путин и ФБР. Те ще трябва да признаят вината си, че принесоха социалната защита, материалното благополучие и достойнството на работническата класа в жертва на еманципацията в нейното изкривено разбиране, ограничено единствено от меритокрацията, „многообразието" и полумерките в борбата за равенство на възможностите. Те ще трябва добре да си помислят как да се преобразува политикономията на финансиализирания капитализъм, преосмисляйки идеята на Сандърс за „демократически социализъм", и как той би могъл да изглежда през XXI век. На първо място те трябва да се обърнат към избирателите на Тръмп, които съвсем не се състоят от убедени десни расисти, а от обикновени жертви на „грешките в системата", които могат и трябва да бъдат привлечени към новия ляв антинеолиберален проект.

Отказвайки се от погрешното и безперспективно мислене, господствало в предизборната кампания, проблемите на жените и цветнокожите трябва да се разглеждат заедно с проблемите на тези, които гласуваха за Тръмп, а не като се противопоставят едни на други.

Това не означава, че трябва да си затворим очите пред проблемите на расизма и сексизма, но показва какви изразни форми може да намери днес в условията на финансиализиран капитализъм един продължителен исторически гнет. По този начин обновената левица ще може да положи фундамента на един нов мощен съюз, чиято цел е обединената борба на всички угнетени.

Величко Минеков

ЦИВИЛИЗАЦИОННАТА „ТРАМПА“ И КРАЯТ НА НЕОЛИБЕРАЛНАТА УТОПИЯ

Александър Карпец

Александър Крапец *– украински публицист и журналист, публикува във вестниците „Огледало на седмицата“, „Ден“, „Млада Украйна“, „Столични новости“, „Вечерни вести“ и в сайтовете „Главком“, „Хвиля“, „Фраза“ и „Цензор“.*

Сред множеството коментари по повод „фееричното” избиране на Тръмп за президент на САЩ особено внимание заслужава изказването на нобеловия лауреат за икономика Джоузеф Щиглиц, че неолиберализмът умря точно както по-рано умря комунизмът. Изглежда, че тук е необходима съществена корекция на акцента.

Ако неолиберализмът наистина предава Богу дух, то, както се казва, прав му път. А фактът, че цивилизацията и най-вече Западът се оказаха в поредната задънена улица, следствие на която стана стремглавото нарастване на подкрепата за пещерния популизъм, включително за феномена „Тръмп“, се явява според скромното ни мнение пряк резултат от бездарния престъпен провал на комунистическия експеримент. До голяма степен човечеството продължава да сърба попарата от провала на комунизма...

Какво представлява комунизмът – ще се опитат да отговорят мнозина, макар че най-често ще говорят празни приказки и най-различни глупости, които по правило се свеждат до това, че комунизъм е, когато наблизо има концлагер, когато всичко е забранено, а опашките за водка и чорапи са дълги. В действителност истинският отговор на въпроса какво представлява комунизмът съвсем не е прост, но за това по-късно.

А какво представлява неолиберализмът – огромното мнозинство от хората нямат представа, дори неправилна и примитивна. Въпреки че масовото обществено съзнание до голяма степен беше пропито през последните 25–30 години с неолибералната идеология и светоглед.

Що се отнася до комунизма, то до съвсем неотдавна все още беше модно човек да се радва, че *Marks&Spencer* са победили Маркс и Енгелс, сиреч „идеалите" на глобалното потребителско общество са надмогнали комунистическата идея. Ако не грешим, с изричането на подобна глупост се отличи дори бившата източногерманска комсомолка Ангела Меркел, макар че тя далеч не е глупава дама.

Малко за комунизма

Комунистическият експеримент беше опит да се построи принципно ново общество, основано не върху стоково-паричните отношения, не върху нарастващото потребление, не върху нагона към потребление, развлечения и хедонизъм, а върху реализацията на висшето предназначение на човека под формата на познание и разумно преобразуване на света.

В този смисъл добре известното на по-старото поколение съветско определение за комунизма „от всекиго според способностите, всекиму според потребностите" е утилитарен примитивизъм, пресметнат с цел да бъде разбран от масовия еснаф със съответното му ниво на интелектуално и емоционално развитие. Още по-показателна е другата лумпенско-еснафска представа, че комунизмът е „нищо не трябва да се прави, всичко има на земята". Всъщност подобни, казано с извинение, „възгледи" на масовия еснаф се превърнаха в макар и не единствена, но важна причина за провала на комунистическия експеримент, което повлече след себе си днешните проблеми и доведе до всеобщата задънена улица.

Всъщност нито Маркс и Енгелс, нито – още по-малко – Ленин са дали повече или по-малко отчетливо определение на комунистическата идея. Наистина „ранният" Маркс под влиянието на Шелинг и Фихте отдели една глава във „Философско-икономическите ръкописи" още през 1844 г. на тема еманципацията на личността от заробващите я социално-икономически условия с цел свободното развитие на индивида. Но след това брадатият класик, увлякъл се в класовата борба и в политикономията, практически се отказа от активното търсене на висшия смисъл на човешкото битие, макар елементи на екзистенциализъм постоянно да се появяват в неговите текстове, включително в „Капиталът".

По тази причина, тръгвайки от Маркс, вместо него с тази задача се нагърбиха други „неслаби умове" – както стоящи на марксистки позиции, така и стоящи често доста далеч от марксизма или напуснали го. В частност немският евреин (какъвто е и Маркс!) Ерих Фром, който не крие своите марксистки възгледи дори в битността си на професор из американските университети по време на скандално известния маккартизъм, т.е. когато през 1950-те години в САЩ върлува абсолютно измисленият лов на вещици заради комунистически възгледи, е смятал комунистическата идея за светска нетеистична религия, основният смисъл на която е било именно освобождението на индивида и обще-

ството като цяло от тогавашната социално-икономическа рутина в името на реализацията на висшето предназначение на човека.

Но същността на комунизма като че ли най-добре е формулирана от нашия земляк от Киев Николай Бердяев. През младостта си той се числи към социалдемократите, внася от чужбина прокламации и чете лекции, лично познава мнозина от деятелите на германската социалдемокрация и на руското революционно движение – например Кауцки, Ланге, Плеханов, Засулич, дори Ленин и Дзерджински. Заедно с Луначарски учи в Киевския университет, откъдето е изхвърлен заради революционна дейност, макар и в нея да не е имало нищо революционно. Той обаче става известен не като марксист, а като своеобразен християнски екзистенциалист, макар че според собствените му думи запазва до края на живота си уважение към Маркс, но не и към марксистите. В своята христоматийна книга „Източници и смисъл на руския комунизъм" Бердяев пише, че марксизмът и комунизмът не са толкова учения за класовата борба, принадената стойност, икономическия детерминизъм и така нататък. Той вижда в тях преди всичко учения за избавление, за освобождение, за създаване на общество, в което човек няма повече да зависи от социалните сили, които го угнетяват и които самият той е създал. Продължавайки мисълта на нашия земляк, ще отбележим, че освободил се от социалните сили, които не просто го угнетяват, но и изкривяват неговата природа, човек ще може да реализира смисъла на своето съществуване чрез познанието и разумното преобразуване на света.

Огромното мнозинство от така наречените комунисти – и бивши, и най-вече настоящи – едва ли разбират нещо от подобна материя, но това вече е друг въпрос.

Опитът дори малко да се напредне в това направление, известен като комунистически експеримент, беше, нека повторим, бездарно и престъпно провален, а самата идея на комунизма – извратена и дискредитирана. Няма да се задълбочаваме относно причините за този провал, извращение и дискредитация, т.е. относно сталинизма, концлагерите и други известни подробности, включително потребителската психология на тълпата.

Ако се откъснем от доста сложните за еснафското разбиране екзистенциални търсения, то провалът на комунизма повлече след себе си тежки последствия за масовия западен индивид даже в най-баналния му утилитарен смисъл. Наличието на така наречената социалистическа система принуждаваше капиталистическата властова върхушка на Запад да внедрява и разгръща идеите на социаллиберализма, предполагащ социално сътрудничество и защита, съчетание на конкуренцията с държавното регулиране и социалните програми. Всъщност периодът на кейнсианското регулиране на икономиката и на компромисите с трудещите се класи, известен като „славните тридесет години", както и всичките идеологеми за „държавата на всеобщото благоденствие" и за „обществото на неограничено нарастващото потребление" бяха обусловени от съревнованието със социалистическата система и с необходимостта по тази причина да се пре-

доставят на широките маси висок жизнен стандарт и социална защита. Днес тази необходимост на Запад отпадна поради липсата на втори полюс. Именно затова се наблюдава повсеместно свиване на социалните програми, намаляване на прословутата средна класа, задълбочаване на имущественото неравенство дори в така наречените развити страни.

И така, опитът да се създаде принципно ново общество за реализация на висшите цели се провали. Затова пък в годините на залеза на комунизма (като тяхна антитеза) бурно разцъфтя идеологията за развитие на обществото, основано върху противоположностите – върху ескалацията и експлоатацията ако не на ниските, то на низшите (като антитеза на ницшеанските и бердяевските „високи", т.е. намиращи се по върховете) стремежи на тълпите. В това няма нищо удивително, тъй като да се търкаля човек надолу винаги е по-лесно, отколкото да се катери нагоре, дори ако имаме предвид простите закони на физиката.

Настъпи ерата на това, което днес се нарича с умната дума „неолиберализъм". Тази думичка беше известна отдавна, но в широка употреба влезе в края на XX в., особено активно след кризата от 2008 г., когато стана все по-очевидно, че под влияние на поредния „-изъм" цивилизацията неотклонно се движи ако не към пропаст, то към зловонна септична яма. За неолиберализма и неговите последици с нова сила се заговори отново днес на фона на ескалацията на националпопулизма и на имиграцията в Европа, на Брекзита и, накрая, на възцаряването на Тръмп на американския престол.

Може колкото искаме, донякъде съвсем справедливо, да разсъждаваме за това, че комунизмът е утопия. Но днес се оказва, че построяването на светлото бъдеще по потребителски неолиберален образец е не по-малка утопия.

Неолиберализмът като голяма крачка напред към края

В икономическата сфера неолиберализмът се превърна в господстващ модел в края на XX в. Негови най-ярки образчета станаха знаменитата американска рейгъномика, наречена по името на Роналд Рейгън, както и британският тачъризъм, наречен по името на Маргарет Тачър.

Неолибералните модели в съчетание със задълбочаващата се глобализация и с финансовия бум от края на 1990-те и началото на 2000-те години дадоха голям импулс на световната икономика, но в края на краищата станаха причина за изостряне на глобалните социално-икономически противоречия и доведоха до световната криза от 2008 г. и до днешния изблик на пещерен националпопулизъм, превърнал се в реакция на глобализма, имиграцията и провалилия се мултикултурализъм.

Дълго време беше прието да се пеят дитирамби за рейгъномиката и тачъризма, макар много „неслаби умове" отдавна да предупреждаваха, че неолиберализмът увлечения няма да доведат до нищо добро. Единствено кризата от 2008 г. предизвика първата сериозна вълна от критика на неолиберализма.

Наистина в нашето „забравено от Бога село" някои и сега хвалят Рейгън и Тачър, въпреки че нея мнозина в нейната родина я проклинат, а когато „Маги" се спомина, дори сред благоприличните и чистопородисти англичани се намериха много, които пляскаха от радост, което въобще не е много прилично.

За разлика от класическия либерализъм неолиберализмът не изключва държавната намеса в икономиката. Въпросът е само в чия полза е това регулиране. Формално се смята, че неолибералното регулиране е насочено към установяване и поддържане на принципите на конкуренцията и законите на свободния пазар, тъй като – все така формално – се прогласява, че свободният пазар и неограничената конкуренция са основните средства за постигане на прогреса и на социалната справедливост, които са възможни най-вече на основата на икономическия растеж. Но твърде често всичко това не е повече от една декларация. Най-яркият пример е епопеята с родния самолет Ан-7Х, който предприятието „Антонов" дълго време се опитваше да наложи в Европа съвместно с корпорацията *Airbus*, докато нашето предприятие не беше изхвърлено, като изкопираха нашата разработка, а самолетът така и не беше пуснат в Европа, въпреки че беше повече от конкурентоспособен. Затова пък суровините и полуфабрикатите обикновено намират пазар. Декларирайки свобода за предприемачеството и откритост на пазарите, неолибералният модел в действителност се отличава с твърд протекционизъм, при това в интерес не толкова дори на своите граждани и пазари, колкото на големите корпорации. Сраствайки се с тях, държавата запазва контрол върху бизнеса, като се поражда корупция и непотизъм, които още повече разлютяват електората, нещо, на което се „подхлъзна" Клинтън и „влезе" Тръмп, макар и последният да се явява също такъв продукт на неолибералната система, какъвто е Хилъри.

Освен чисто икономическият модел, съществува и системата на социални възгледи на неолиберализма, която води към деградация на обществените отношения.

Всички социални връзки неолиберализмът разглежда като пазарни отношения. Според неолибералната парадигма, всеки индивид е своего рода свободен предприемач, чийто живот е бизнес, а всяко социално взаимодействие – договор, акт на покупко-продажба. Всички форми на отношения, включително между работниците в предприятията и дори между членовете на едно семейство, биват разглеждани като вид конкуренция. Нациите и държавите на световния пазар също влизат в ролите на предприятия. Неолибералната философия предполага, че пазарът и неговото функциониране притежават ценност сами по себе си независимо от въздействието им върху производството и субектите на пазара, а законите за функционирането на пазарните структури са фундаменталната основа на етиката. Съответно при неолиберализма не съществуват различия между пазарната икономика и обществото, а неговата етическа концепция се връща към меркантилизма. От неолиберална гледна точка пазарният обмен е основа на всички етични норми.

На Запад има много известни критици на неолиберализма, сред които се отличават именити личности като Ноам Чомски, Имануил Уолърстейн, вече споменатия Джоузеф Щиглиц и неговия колега нобелов лауреат за икономика Пол Кругман, дори римския папа Франциск. Ерих Фром (1900–1980) рязко критикува посочения неолиберален мироглед, въпреки че самото понятие „неолиберализъм" по негово време все още не се е използвало широко.

Известният антрополог и географ Дейвид Харви смята неолибералните възгледи за антисоциални и антидемократични. Той посочва, че неолиберализмът е проект за възстановяване и укрепване на социалното господство на крупния капитал след периода на кейнсианско регулиране на икономиката и компромиси с трудещите се класи във времената, известни като „славните тридесет години".

Когато се говори за разликите между чистия либерализъм и неолиберализма, често се обръща внимание на тяхната пълна несъвместимост. Либерализмът се основава на това, че формално юридически всички хора са равни и по рождение притежават неотнимаеми права независимо от раса, националност, религия, културна принадлежност и така нататък. Всъщност либерализъм в чист вид никъде и никога не е имало. Освен това либерализмът израства от един корен с европейския социализъм.

Ако говорим за истинската същност, а не за лозунгите, неолиберализмът клони към корпоративизма, той не признава равенството в този му вид, както то се разбира от либералите или от социалистите. Неолиберализмът е механизъм и идеология за консервация на съществуващите капиталистическо-властови елити.

Критиците на неолиберализма го смятат за разрушителен за световната икономическа система, за тласкащ световната икономика в задънена улица, възлагат му отговорността за обедняването на много страни в продължение на последните десетилетия и за деиндустриализацията и деградацията на постсъветските икономики.

Освен това неолиберализмът има естествени ограничители. Той предполага безкрайно разширение на пазарните и, казано в по-широк план, на стоково-паричните отношения както екстензивно, т.е. в глобален мащаб, така и интензивно, т.е. по пътя на комерсиализация на всички сфери от живота на обществото. И тук неолиберализмът и стоково-паричните отношения в частност се натъкват на обективно съществуващи рамки и прегради, пораждайки маса нарастващи и изостряващи се противоречия.

Ярък пример за това е кризата от 2008 г., в хода на която се видя, че бъдещите доходи на еснафските маси и на цели страни за много години напред са вече изкупени с лихвите по кредитите. Системата блокира в агония, тя беше някак временно „разширена" чрез така нареченото количествено облекчаване, или казано по-просто – чрез мащабното печатане на долари и евро, но проблемът остана и заплашва да се изостри всеки момент.

Социално-икономически последици и морално-психологически извращения

Очевидно е, че подобни „-изми" са пресметнати за доста високочела публика и изглеждат далечни за редовия еснаф. Работата е там, че за последните 25–30 години от подобни анонимни представи е пронизана цялата социална тъкан. Поредното издание е дело на своего рода „невидима ръка". Всъщност няма нищо тайнствено, тъй като са налице безсъзнателни съдържания на масовата психика, оказващи решаващо влияние върху съзнанието и постъпките на масовия индивид. Няма да влизаме в тези подробности, а само ще видим как всичко това изглежда на ниво битово съзнание.

Неолибералният светоглед превръща пазара, търсенето–предлагането и стоково-паричните отношения в абсолют. Паричният, въобще меркантилният успех се смята за единственият достоен за уважение резултат и награда, които се падат на най-достойния и най-добрия независимо от истинския произход на този успех. Всъщност неравенството се разглежда като благо и двигател, които принуждават бедните да догонват богатите, да се стремят към богатство на всяка цена. Изглежда сякаш всеки внася своята лепта за обогатяване и развитие на цялото общество, въпреки че в действителност всичко това води до преразпределение на богатството в полза на една все по-смаляваща се прослойка, както и до морално-психологическа деградация. Като резултат разликата в заплащането на труда на 1% най-богати и 50% най-бедни работници дори в известната с относителното си равенство Европа е 11.7 пъти, а в САЩ – 24 пъти. Наистина в Украйна това съотношение е 43 пъти, но тя е тежък случай.

Особено внимание трябва да обърнем на неолиберална лозунг за свободата на движение на капитала, подкрепян, разбира се, от МВФ. Офшорните зони съществуват отдавна, но именно неолибералните модели доведоха до взривното им нарастване както като количество, така и като парични суми, които потъват в тях. Разбира се, най-често тези пари се връщат изпрани в банковата система на Запада, обогатявайки я още повече.

Неслучайно вече споменатият Дейвид Харви нарече неолибералните възгледи антисоциални и антидемократични, още повече след като те са набивани в еснафските глави през последните десетилетия. На битово ниво това изглежда като някаква усмирителна риза, караща човека да не променя света, а с всички сили да се приспособява към него.

Нямаш достатъчно пари да си купиш жилище? Значи трябва да търсиш квартира, да плащаш наем, както и да изкарваш пари до безкрай по всички възможни начини, дори чрез не най-чистите. Правителството и олигархията увеличават до небесата цените за газ и ток? Какво да се прави, МВФ иска това – цените трябва да са пазарни, а не изкуствени. Лихвите по кредитите стават трицифрени числа? Това е защото да се дават пари на бедни е рисковано и тези рискове трябва да бъдат гарантирани.

В неолибералната координатна система бедните са неудачници, „лузъри", които сами са виновни за нещастията си, дори ако рамките на техните възможности са нарочно ограничени. Ако човек няма работа, то е защото той не е „пробивен" и е неинициативен, а не защото работните места с достойна заплата и добри условия на труд са твърде малко. Ако за заемополучателя жилищният кредит се е оказал непосилен, то е поради неговото „лузърство", а не поради надутите цени на жилищата и ненормалните лихвени проценти.

На свой ред самото наличие на богатство говори за някакви положителни качества, дори ако то е получено в наследство или е в резултат от подходящо обществено положение, а най-често е просто криминално придобито.

Любопитно е, че в неолиберализма наскоро се усъмни МВФ, публикувал съответната информация на официалния си сайт. Фондът достигна до разбирането, че внушителен и нарастващ брой избиратели не могат да преуспеят в условията на днешната глобална икономика. Покупателната им способност стагнира и често намалява, а правителствата правят твърде малко, за да им помогнат да се адаптират. И сега вече експертите на МВФ, който налага на страните изисквания за жестоки икономии, изразяват тревога, че политиката на „затягане на коланите" създава на пазара дефицит на пари. А това позволява на богатите страни да повишават лихвените проценти и да изсмукват повече пари от бедните.

Експертите на МВФ признаха също, че свободното движение на капитали не допринася осезаемо за икономическия растеж, но е причина за нестабилност и финансови кризи. От 1980 г. досега в света са регистрирани 150 мащабни изтичания на капитали, 30 от които са се превърнали в кризи. Много от тях са станали сериозни и продължителни икономически кризи.

„Вместо да гарантира стимули за растежа, неолибералната политика понякога още повече усилва социалното неравенство, застрашавайки стабилното развитие. Някои аспекти на неолиберализма се нуждаят от преосмисляне. Кризите ни казват, че нашият начин на мислене може да не е правилен" – прави извод икономистът от МВФ Джонатан Остри.

Но засега всичко това е все още философстване, а не реална политика в случая с Украйна, която не се променя, оставайки си неолиберална.

Точно по същия начин мирогледът на огромното мнозинство еснафи все още напълно съответства на неолибералната парадигма, дори ако това мнозинство не е в състояние да изговори думата „неолиберализъм", а още повече да си изясни какво означава тя.

Пълната „тръмповщина" и взривоопасната вакханалия на нашата съвременност

Такива са корените на „тръмповщината" в САЩ, на Брекзита във Великобритания, на рязкото засилване на националпопулизма в Европа, които

се превърнаха в закономерна, макар и често ирационална реакция срещу неолиберализма разгул през последните десетилетия.

Усещането за безсилие срещу управляващия елит потапя хората в „аномия" – състояние на отчуждение от обществото. В това нравствено-психическо състояние индивидите изпадат в апатия, загубват интерес към работа и стават все по-възприемчиви към лозунги, символи, сензации. Попадналите в капана на аномията хора лесно се поддават на пропаганда и са склонни да се вливат в агресивните маси, движени от гнева и злобата. Психолозите отбелязват, че основната характеристика на човека, оказал се част от тълпата, не е бруталността или глупостта му, а неговата изолация и дефицит на нормални социални връзки.

Британците, гласували за излизане от Евросъюза, и американците, приели с „ура" предложението на Тръмп за издигане на стена по границата с Мексико, са движени от сходни емоции – усещането за загуба и незащитеност. Хората, смятащи себе си за неуспели, са овладени от потиснатост, неувереност в утрешния ден и озлобеност към правителството.

Ерих Фром наричаше това невротична тревожност, породена от усещането за ненужност и безпомощност на индивида пред социалните сили.

Ако говорим за САЩ, то там днес рязко се е засилило отчуждението на обикновените граждани от властта. Според данни на британското списание *The Economist* за периода 2002–2015 г. броят на американците, смятащи, че в страната им властта принадлежи на народа, е намалял почти два пъти – от 44% до 23%. Според данни на *Pew Research Centre* броят на възрастните американци, смятащи се за средна класа, е намалял от 61% през 1971 г. до 50% през 2015 г. Най-накрая мнозина разбраха, че вследствие на широко рекламираната глобализация, на развитието на свободната търговия, на свалянето на бариерите за инвестиции и прочее неолиберални нещица се обогатяват само незначителна прослойка американци, а останалите губят работа, обичаен начин на живот, ниво на доходи и – като резултат – увереността си в бъдещето.

Всъщност старата басня за „американската мечта" може да отиде в архива, а може би и в кошчето за боклук. Американците вече не са уверени в своя национален проект. Те вече не се доверяват на институциите и не вярват в общата си съдба. Това е криза на националната цел. В основата на тази криза са съмненията в собствената идентичност и в здравословността на живота в общество.

Днешните събития развенчаха широко разпространения мит, че основният мотив на електората е рационалният, преди всичко икономически интерес. А нали психоанализата и нейните социални приложения еднозначно говорят в полза на доминиращата ирационалност на индивида, още повече на тълпата и на масовия индивид. Но за така наречената политология, неспособна да надскочи примитивния и повърхностен рационализъм, подобни баналности винаги са били сложни, въпреки че те са добре известни вече много десетилетия и адекватно описват социалната практика.

Ето защо днес електоратът на Тръмп трябва да бъде жестоко оплют заради срива на борсовите индекси и рисковете пред американската икономика в случай че се осъществи деклариранияят от Тръмп изолационизъм, както и заради останалите рационални аргументи, които често са сложни за разбиране от редовия еснаф. Затова пък душата на този еснаф се топли от обещанието на Тръмп „да направи Америка отново велика" – *make America great again*. Нещо подобно вече някога имаше, само че тогава то звучеше малко по иначе: *Deutschland über alles*.

Споменатото списание *The Economist* отбелязва: „Сред по-традиционната бяла Америка обединението на икономическите и културните преживявания се изля в наистина потиснати настроения. Върху последното няма как да не се обърне внимание. Впрочем това също усили изрядния шовинизъм, без който е трудно да си обясним взривния успех на расистката, разбираема предимно от „своите" реторика на Тръмп."

Всичко доведе до това, че електоратът лесно клъвна на медийната примамка на псевдопопулиста, талантливия измамник и манипулатор, милиардера Доналд Тръмп, известен със своите скандални склонности. Неговият електорат трябва да бъде заплют, защото допреди година и половина–две Тръмп даже не помисляше за политическа кариера, да не говорим за президентство на свръхдържава. Но изведнъж, както се казва, „отнесе ни"!

Американският наблюдател Корнуел Уест в статията си „Сбогом, американски неолиберализъм. Настъпи нова ера" във вестник *The Guardian* пише за случилото се емоционално точно: „Монументалното избиране на Тръмп се превърна в отчаян и ксенофобски вик на човешки сърца, които се опитват да намерят изход от пустинята на разпадащия се неолиберален ред – носталгично връщане към въображаемото минало величие. Белите граждани от работническата и средната класа поради гнева и тъгата си отхвърлиха икономическото пренебрежение на неолибералната политика и самодоволното високомерие на елитите. Въпреки това именно тези граждани подкрепиха кандидата, който, както изглеждаше, обвинява за тяхната социална нищета малцинствата и който по време на кампанията отстрани мексиканските емигранти, мюсюлманите, чернокожите, евреите, гейовете, жените и Китай. Това смъртоносно съчетание от икономическа нестабилност и търсене на „жертвен козел" постави неолиберализма на колене... Това породи основан и на ненавист популизъм и протекционизъм, които застрашават да разрушат и крехките остатъци от американската демокрация. А тъй като най-взривоопасните линии на разлом в съвременна Америка са преди всичко расовата, половата, етническата и религиозната, както и хомофобията, ни предстои да се готвим за мрачно бъдеще."

В статията „Отмъщението на нисшите класи и възникването на фашизма в САЩ" публицистът Крис Хеджис, развивайки темата, твърди, че десетки милиони американци, предимно сред белите нископлатени работници, разярени от положението, в което се намират те, техните семейства и техните общности,

са готови да въстанат срещу неолибералната система, която упорито им бива натрапвана от политическия елит, работещ в интерес на корпорациите и корпоративните босове.

Разбира се, постановката за „фашизма в Америка" е все още някак си твърде груба, но има нещо общо между случващото се сега зад океана и в Германия през 1920–1930-те години.

Крис Хеджис предупреждава: „Американският фашизъм завладява белите представители на нисшите класи. База на фашистките движения са не политически активните, а политически пасивните – „лузърите", които смятат, и често съвсем справедливо, че техният глас не значи нищо и че те не могат да повлияят на политиката... Колапсът на неолиберализма поражда у хората желание да получат една разновидност на свободата – свободата да ненавиждат. Те жадуват свободата да използват думи като „негър", „жид", „педал". Те искат свободата да идеализират насилието и култа към оръжието. Те искат свободата да имат врагове и физически да атакуват мюсюлмани, незаконни емигранти, афроамериканци, хомосексуалисти и всекиго, който посмее да критикува фашистките им наклонности."

Казано с една дума, това е тази „свобода", за която Фром пише като за ирационално-разрушителна социална страст, формирана от обществото. От нея радикално се отличава „свободата „за", притежаваща съзидателен, творчески характер.

И още един исторически паралел. Крис Хеджис обръща внимание, че фашистките според негово определение настроения в Америка са подкрепяни от „политически пасивните". Според Фром, който с очите си наблюдава надигането на фашизма в Германия, а през 1933 г. едва успява да избяга от страната заедно със знаменитата Франкфуртска школа за социални изследвания, основната маса от подкрепящите Хитлер са били точно „политически пасивните", на които им е било все едно кой ще дойде на власт. Именно така Хитлер бива избран по напълно демократичен път, както и Тръмп. Да се поставят Тръмп и Хитлер на една плоскост все още е рано, но многото аналогии поразяват.

Тръмп успя да почувства и да използва настроенията на много бели американци, които спадат към работническата и средната класа, работят в реалния сектор на икономиката, не обичат емигрантите, държат на запазването на християнското наследство на Америка, не вярват на истаблишмънта и мразят исляма. Освен това съществува виждане, че Тръмп се е възползвал от недоволството на част от белите американци, като фактически е оглавил скрития „бунт на белите мъже" срещу най-различните джендър „прищявки". Толкова по въпроса за постоянното натрапване и преднамерено подчертаване на модните днес сексуални девиации и празни приказки на тема „толерастия" – майката природа няма как да бъде измамена и рано или късно тази „пружина" трябва да върне в обратна посока.

Разбира се, това явление не е уникално само за САЩ. Кризата на доверие към властта и корпорациите, към натрапените стереотипи и модели на по-

ведение сред населението на развитите страни вече е повсеместна тенденция, както ясно се видя на референдума във Великобритания за излизане от ЕС, от нарасналата подкрепа за Националния фронт във Франция и други. Но САЩ, „показвайки Тръмп" като среден пръст на целия свят, „счупиха рекорда" и запазиха лидерството си, само че вече с обратен знак.

Съществува и версия, че в най-близко време в САЩ с нова сила ще се активизира разломът между белите и черните и че изборите през 2020 г. ще минат именно под неговия знак. Ще поживеем – ще видим, както се казва. Но масовите вълнения, които в последно време се случиха в различни американски градове, нагледно показаха, че расовите конфликти, напрежението и недоверието между белите и афроамериканците в САЩ съвсем не са отнесени от Лета.

Още веднъж за смисъла на живота

Връщайки се към екзистенциализма, ще отбележим пълната загуба на смисъла на битието сред огромното мнозинство от масовите еснафи по целия свят. Комунистическата идея предлагаше всъщност глобално бездържавна уредба на света, на свободата, равенството, братството и благоденствието, за най-пълно разгръщане на потенциала на всеки индивид и като цяло на цивилизацията, като минимум, с цел оцеляването на човечеството, както и за безкрайното познание и разумното преобразуване на безкрайния свят.

Неолибералният деграданс в периода 1980–2000 г. опрости смисъла на битието, отхвърляйки гореспоменатите екзистенциални сложности и свеждайки смисъла на битието до познавателното ниво на всеки, пардон, дебил. Даваш „светло бъдеще", в което всеки ще може да плюска, да потребява и да се развлича колкото може повече. В действителност това е принципно невъзможно най-малкото поради ограничеността на ресурсите при увеличената населеност на планетата, както и поради преразпределението на богатството в полза на крайно ограничена прослойка. Казано по-просто, масовият еснаф беше излъган с апломб. Сега най-накрая той започна малко по малко да вдява. Ирационално-идиотската реакция не закъсня много.

Така се появи Тръмп...

ТЕОРЕТИЧНОТО И ПРОГРАМНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА СОЦИАЛДЕМОКРАЦИЯ (1891–1919)

Димитър Генчев

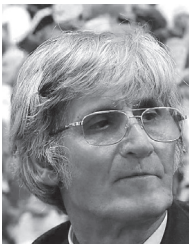

Точно преди сто двадесет и шест години в лозето на търновския адвокат Никола Габровски, по време на великденските празници, се открива първата теоретична и програмна дискусия на българския социализъм. Димитър Благоев и Никола Габровски внасят за разглеждане пред делегатите на „...първото социалистическо събрание" своите проекти за програма и устав на „грядущата социалдемократическа партия в България". Според тях приемането на програмата, която е първият акт от процеса на откритото излизане на политическата сцена, ще покаже, че социалистите не са някакво тайно съзаклятническо общество, а на правителството „ще му се отнеме един от поводите за преследвания и ако пък ни преследва, ще се знае, че ни преследва за социалистически идеи, а не като конспиративно дружество, на което може да приписва всевъзможни престъпления и дивотии"[1]. След кратки прения делегатите Димитър Благоев, Никола Габровски, Георги Бакалов, Драган Герганов (Търново), Евтим Дабев и Тодор Постомпиров (Габрово), Константин Бозвелиев (Казанлък), Сава Мутафов (Севлиево), Михаил Иванов, Панайот Венков (Дряново), Петър Генчев (Горна Оряховица) приемат „по принцип" проектопрограмата и проектоустава и насрочват на Бузлуджа още едно събрание, което ще влезе в историята на българския социализъм като Учредителния конгрес на Българската социалдемократическа партия или Бузлуджанския конгрес[2].

Впрочем, за да бъдем прецизни, следва да отбележим, че процесът на създаването и приемането на първата българска социалистическа програма е много по-продължителен от разстоянието Търново – Бузлуджа. Опитите за формулиране и публикуване на социалистическо „кредо", „*profesion de foi*" (символ верую), „предначертание" датират още от 1883 г., когато Димитър Благоев създава програмата на „Партията на руските социалдемократи". Както е известно, копието на този документ изгаря заедно с цялата библиотека на Благоев, но по ласкавите оценки на Георги Валентинович Плеханов става ясно, че теоретичното ниво на тази програма е много високо, след като самият Плеханов в кореспонденцията си с Благоев я поставя над програмата на групата „Освобождение на труда".

Известно е също, че през 1895 г. Благоев пише две програмни статии в „Журнал съвременний показател": в уводната статия редакторите си поставят за цел пропагандата на марксизма. Името на Маркс се споменава като "един от най-дълбокомислящите съвременни политикономисти". И в тази характеристика, и в размислите за икономическата закономерност на развитието на капитализма и на перспективите на социализма в България се чувства дихането на „Наемен труд и капитал". Втората книжка на списанието съдържа статията „Защо няма щастие и как то може да се достигне?" – именно тук се прави много сериозен опит за теоретичното обосноваване на българската социалдемокрация, посочват се предпоставките за нейното появяване като плод на обективните икономически и исторически процеси, които създават условия за разгръщане на революционната борба на пролетариата.

Пак по същото време издателят на в. „Росица" Евтим Дабев публикува за първи път на български Марксовия „Временен устав на дружеството" и в подлистник „Наемен труд и капитал", а четири години по-късно в предговора си към „Развитие на научния социализъм" заявява, че България е навлязла в коловоза на капиталистическото си развитие и че единствената обществена сила, призвана да осъществи социалната революция, е пролетариатът. Оттук и основната задача на първопроходците на българския социализъм: „...да внасят класово съзнание посредством силна и неуморна пропаганда на новото учение – социализма, като се начене същевременно устройството на работническата партия за борба с буржоазията"[3].

Програмни търсения предприемат и севлиевските социалисти Сава Мутафов и Андрея Конов. Тяхната „Програмичка за 1888 г."[4] свидетелства, че въпреки запознанството им с първия том на „Капиталът" и „Антидюринг", те продължават да са в плен на сиромахомилството на Спиро Гулабчев. Впрочем вождът на българските сиромахомили по същото време вече конспектира в личния си дневник „Развитие на научния социализъм" текстове от Адам Смит, Хербърт Спенсър и Маркс.

Търновските чучулиги също са на път да преодолеят влиянието на „Нравствената задача на интелигенцията". Пръв го постига авторът на това програмно просветителско есе – Никола Габровски. За това най-вероятно допринася личното му участие в Учредителния конгрес на Втория интернационал в Париж през 1889 година.

В Женева през 1890 г. Групата на българските студенти социалисти Кръстю Раковски, Слави Балабанов, Стоян Ноков, Георги Бакалов и още тридесетина техни сподвижници се обединяват около идеята за основаване на Български социалдемократически съюз в странство, а на 10 юли 1891 г. изпращат по Кина Мутафова специално за Бузлуджанския конгрес своята „Привременна програма на българските социалисти"[5].

Няма да затъвам в подробности около програмния сблъсък, разразил се на Бузлуджа на 2 август 1891 година. Той е достатъчно известен вече от сто години

чрез Благоевия „Принос към историята на социализма в България" – въпреки изкушението да привлека вниманието към редица съвсем нови документи от европейски, български и руски архиви, които намериха широко отражение в книгата ми „Профили от кафене „Ландолт", издадена през 1990 г. и останала непрочетена по понятни причини: по онова време читателският интерес беше не към зараждането на българския социализъм, а към неговата смърт. Но да се върнем към фактите: Благоев и Габровски подлагат на гласуване проектите за програма и устав на партията. С 12 на 3 гласа делегатите на съществуващите социалистически дружинки в Търново, Габрово, Севлиево, Дряново, Казанлък и Сливен ги приемат и с този акт превръщат сбирката на Бузлуджа в Учредителен конгрес на Българската социалдемократическа партия. Трите гласа „против" принадлежат на севлиевските и казанлъшките делегати, представляващи (профаниращи) и позицията на Българската студентска социалистическа група в Женева[6]. Програмата, както е известно – в теоретичната си част е полупревод, полупреразказ на програмите на Френската работническа партия и Белгийската социалистическа партия. Тя е издържана в марксистки дух, което е естествено, като се има предвид фактът, че е написана от Жюл Гед и Пол Лафарг под теоретичния контрол на Карл Маркс. Крайната цел (стратегията) е национализацията на средствата за производство – цитирам: „Преобръщането на средствата за производство – земята, рудниците, мините, машините, оръдията на труда, средствата за съобщения – в обществена собственост, а присвояването на богатствата от частнокапиталистическо в обществено, възможно за всички и за всекиго поотделно."[7] И още: „Българската социалдемократическа партия, като смята, че освобождението на работниците е дело на самите работници, за да развие в последните у нас съзнателно стремление към тоя социалистически преврат, за да ги организира в отделна съзнателна обществена класа, която чрез постепенно завладяване на държавната власт да освободи нашето общество от съвременното робство и да осъществи социалистическите наредби у нас – реши да излезе със следующата минимум програма".

Няма да се спирам на разделите за политическа, икономическа и общинска политика на партията, въпреки че те са изключително интересни и изненадващо актуални точно днес – 117 години след приемането им. В случая е важно да се изведе онази основна закономерност, която е отличителна черта на българския социализъм вече повече от век – приспособяването на идейните постулати на българска почва винаги става чрез присаждане на теоретичните фиданки, внесени от Запад или от Изток. Точно затова българският социализъм продължава да е дълбоко вкоренен в националния живот, въпреки превратностите и изпитанията на времето. Така го е заложил първооснователят на партията, предприемайки един безпрецедентен експеримент в историята на европейското социалистическо движение – да създаде българска пролетарска партия в една страна без работническа класа, без синдикални организации, без стихийно работническо движение. С една шепа български интели-

генти, които раздъвкват „Капиталът" като „...екзотичен чуждестранен плод" и се обявяват за партия с надеждата, че социално-икономическите процеси в страната ще направят скоро от химерите реалност. И успяват. Въпреки съвсем обоснованите предупреждения, че създават фикция, илюзия, самоизмама, че е необходим продължителен исторически процес, чрез който „творителните възможности" да доведат до спонтанна пролетарска съпротива, до стихийни работнически дружества, до национални синдикати, които, провокирани от живия живот, да дозреят до разбирането, че ежедневната икономическа борба на пролетариата по необходимост ще се превърне в съзнателна, политическа класова борба, и чак тогава партията ще може вече уверено и целенасочено да излезе на политическата сцена.

Та да отдадем длъжното на Димитър Благоев и неговите съратници – те не се вслушаха в предупрежденията от Женева (на Плеханов, Дейч и Засулич), нито приеха основателните възражения на талантливите млади социалисти от Българската студентска социалистическа група в Женева (Слави Балабанов и Кръстю Раковски), отхвърлиха и аргументите на севлиевските и казанлъшките чучулиги. Димитър Благоев, Никола Габровски, Евтим Дабев, Тодор Постомпиров, Димитър Крусев, Михаил Иванов, Димитър Христов, Михаил Катранджиев публикуваха в първия брой на социалистическия вестник „Работник" непоколебимото си убеждение, че „...социалдемократическата партия няма за цел с каквито и да е било средства да дойде утре на власт. Да дойде тя на власт, ще рече да провъзгласи социалистическия преврат, който е крайна цел на социалната демокрация. Но да дойде тя на власт не може другояче, освен когато най-голямата част от народа съзнателно прегърне идеите и програмата ѝ, които тя се стреми да ги прокара в живота. Дотогава тя ще работи с всички законови средства, за да развие съзнанието в работническата класа и да я привлече към своите си идеи... Българската социалдемократическа партия е част от всесветската социална демокрация. Тя е съюз на всички български социалдемократи, които приемат програмата и тактиката ѝ".[8]

Едно необходимо пояснение на цитата: през ноември 1891 г., когато най-вероятно Благоев е написал програмната статия на „Работник", Българската социалдемократическа партия е приела новата си, втора по ред, програма. Както е известно, на Втория конгрес на партията в Пловдив (20 август – 1 септември) 1892 г. българското социалистическо движение се разделя на Българска социалдемократическа партия и Български социалдемократически съюз. „Партистите" приемат за идейна база Ерфуртската програма на Германската социалдемократическа партия, заменила Готската програма на конгреса на ГСДП през октомври 1891 г. Няма да преразказвам аргументите на Димитър Благоев и Никола Габровски за необходимостта от нова програма, предлагам да ги чуем от самите тях:

„...Най-доброто средство за оборванията на клеветите и изкривяванията, които дават нашите противници на нашите идеи, е обявлението на цели-

те и исканията, за които се бори Българската социалдемократическа партия. С други думи казано, най-доброто средство за оборване на противниците ни е обявяването на нашата Програма. Нека българският народ сам съди от нея за какво се борят и какво искат българските социалдемократи, които влизат в редовете на Българската социалдемократическа партия – партията на угнетения народ, на бедната работническа класа. Българската социалдемократическа партия не крие и не забуля с гъсто було своите крайни и най-близки цели. Тя ясно изказва, че нейната крайна цел е сбъдването на социализма: тя признава, че само с осъществлението на социализма е възможно едно коренно подобрение в живота на народите. Българската социлдемократическа партия ясно изказва още ония преобразувания, които са узрели и узряват, които могат да се сбъднат и в сегашното общество и осъществлението на които може само да защити угнетения народ, работническата класа от експлоатацията, насилието и теглата... Програмата на Българската социалдемократическа партия откъм научна страна изразява историческия вървеж на обществото и крайните ѝ цели са съзнателен плод на общественото развитие. Откъм практическа страна Програмата изразява ония искания и преобразувания, за които се бори най-съзнателната част от народите в целия свят. Тия искания, с някои малки изключения, са общи за всички народи, които имат (класово б.м.) съзнание. В борбата си за сбъдването на Програмата Българската социалдемократическа партия се туря на почвата на класовата борба. Това ще рече – срещу интересите и исканията на капиталистическата класа Българската социалдемократическа партия издига интересите и исканията на угнетените, на работническата класа." И като обосновават необходимостта от промяната с факта, че програмата и тактиката на германската социалдемокрация са „*най-научни, най-логични и най-целесъобразни*", първооснователите на БСДП завършват с думите: „*Българската социалдемократическа партия кани всички български работници, целия угнетен български народ, неговите образовани, искрено мислещи доброжелатели да застанат под знамето, в което виждат спасението си и спасението на човечеството народните маси в Европа и Америка – под знамето на всесветската социална демокрация, което издигна у нас Българската социалдемократическа партия. Под него е спасението на народите. С им победиши. Да живее всесветската социална демокрация.*"[9]

Дългият цитат, освен възможността да чуем за пореден път гласа на родоначалниците на българския социализъм, има сериозно историческо основание: Ерфуртската програма влиза в историята на международното социалистическо движение като първата и единствена напълно марксистка програма на германската социалдемокрация, изработена от теоретичните наследници на Карл Маркс – Карл Кауцки, Вилхелм Либкнехт и Едуард Бернщайн. В Германия тя е на въоръжение до 1925 г., а в България, въпреки програмната промяна на Двадесет и втория конгрес на БРСДП (т.с.) – (Първи конгрес на БКП (т.с.),

по същество продължава да е теоретичен ориентир и на комунистите, и на левите социалдемократи чак до 9 септември 1944 г. Но за всичко това по-нататък в изложението. Сега да се върнем към програмната полемика между „партисти" и „съюзисти".

Впрочем тази идейно-теоретична идилия продължава само няколко месеца – до Втория конгрес на БСДП през лятото на 1892 година. Тогава от Женева пристигат със специална мисия Слави Балабанов и Кръстю Раковски, които оповестяват своя „План за действие", формулиран с личното участие на Георги Валентинович Плеханов. Пловдивският конгрес открива първата голяма теоретична дискусия в българската социалдемокрация: икономическа или политическа борба; работнически синдикати или сдружения на социалистическата интелигенция?

Тази дискусия се оказва изключително полезна за идейното избистряне на българския социализъм. Защото тя не само провокира организационното разцепление на две фракции – „партисти" и „съюзисти", а защото формулира нови оригинални решения и подходи на българската социалдемокрация към конкретната социална и икономическа действителност в България[10]. Полемиката тече в два седмични вестника – Българската социалдемократическа партия издава вестник „Работник" (редактор Никола Габровски), а Българският социалдемократически съюз – вестник „Другар" (редактор Янко Сакъзов). В Женева Слави Балабанов, Кръстю Раковски, Георги Бакалов и Стоян Ноков издават тримесечното списание „Социалдемократ", теоретичен орган на Женевската студентска социалистическа група, а Сакъзовото списание „Ден" продължава да излиза като орган на БСДС. Достатъчен е само бегъл поглед към ранния социалистически печат, за да се усетят високите идейни и нравствени стремежи на неговите автори и редактори. Всички те осъзнават своята социална мисия и отстояват гледната си точка с аргументи, а не с ругатни. По странна ирония на историята Янко Сакъзов – бъдещият идеолог на „широкия" социализъм, се нарежда на страната на съюзистите. Странна – защото членът на ЦК на БСДС и редактор на „Другар" е длъжен да отстоява организационната концепция на Женевската група, която проповядва приоритет на синдикалната организация на пролетариата над „широката" политическа дейност на българската социалистическа интелигенция, обединена в БСДП. Преди да отиде на избори, българската социалдемокрация трябва да стане класова работническа партия. За тази цел политическата борба трябва да се пренасочи от интелигенцията към работническата среда. Пътят минава през създаването на синдикални организации, които, надъхани с класово съзнание, ще водят безкомпромисна и плодотворна политическа борба. В тази организационна концепция ясно личи почеркът на Плеханов, Засулич и Акселрод: първо – класата, после – партията. С такива аргументи „тесният", ортодоксален марксист Янко Сакъзов цяла година и половина от страниците на „Другар" и „Ден" теоретично назидава „широкия" социалдемократ Димитър Благоев, който е дръзнал да строи партията

„отгоре", а не „отдолу" – както изискват марксистката теория и политическата практика на европейската социалдемокрация.

Няма никакво съмнение, че ключът към добрия другарски тон и непривичната толерантност между двете фракции се крие в личното поведение на първосъздателя на БСДП Димитър Благоев. Защото съюзистите му правят една толкова неочаквана услуга – да отстояват класовата същност на създадената от него партия, и то пред него, който дръзва да започне един организационен експеримент, изправен пред съвсем реалната опасност партията му да се изроди в интелигентска дребнобуржоазна радикална партия поради липса на действително работническо движение в България. Какъв парадокс: Благоев няма по-полезни съюзници от собствените си противници! Още повече, че първите симптоми на широкия социализъм осезаемо започват да се забелязват в поведението на „втория стълб в партията" – както съратниците на Никола Габровски го наричат по онова време. След успешното участие на БСДП в общинските и в парламентарните избори през 1893 г. той вече търси възможност чрез коалиция да бъде избран за депутат и поставя въпроса за безпринципно политическо споразумение пред Общия съвет на БСДП.

По същото време Янко Сакъзов започва да се чувства доста натясно в оковите на класовия марксистки синдикализъм. Защото през лятото на 1893 г. изниква съвсем реалната възможност да стане народен представител от коалицията на опозиционни лидери (радослависти и цанковисти) в Шуменско. Възможността пропада заради политическите боричкания в опозицията, които го изтласкват на последно място в листата. От този случай Янко Сакъзов прави много сериозен извод: успехът в следващите парламентарни избори е възможен само ако зад него стои цялата партия, а не само една от социалдемократическите фракции. До идеята за „общо дело" на всички социалисти в една социалистическа партия остава само една крачка и той я прави през есента на 1893 година.

Формалният повод за обединението на БСДП и БСДС идва от Цюрихския конгрес на Втория интернационал. В разговори с лидерите на европейската социалдемокрация делегатите на двете фракции Никола Габровски и Кръстю Раковски са подтиквани към незабавно обединение. Внушенията на Жан Волдерс и Карл Кауцки са, че във всички партии има разногласия, но споровете трябва да се водят в рамките на една национална партия.

Димитър Благоев е все по-склонен към обединение, защото Никола Габровски все по-категорично започва да отстоява тезата за обединението на всички угнетени под знамето на социализма. Лидерите на студентската социалистическа група в Женева също са наясно, че съюзистите няма да устоят на съблазните на една „широка" политическа борба, че техният марксистки „План за действие" е само смокинов лист, зад който Българският социалдемократически съюз прикрива дребнобуржоазната си интелигентска природа. Практиката им показва, че тяхната синдикална концепция засега не се реализира в живота и следователно трябва да се приеме много по-гъвка-

вият подход на Димитър Благоев да се воюва за привличането на малобройния, неорганизиран пролетариат, като се използват всички „творителни възможности" – работнически дружества, синдикати, клубове, вечерни училища, социалистическата партийна пропаганда и агитация по време на избори, за да се превърне организацията на българските социалисти в класова политическа партия.

През есента на 1893 г. Янко Сакъзов се проявява като един от най-изтъкнатите радетели на обединението. Затова охотно приема всички условия, които диктува в писмата си от Берлин Кръстю Раковски: „Досегашните наименования „Социалдемократическа партия" и „Социалдемократически съюз" се унищожават и се заместват с *„Българска социалистическа работническа партия"*... Последното наименование има по-широк смисъл: самият термин „работническа" е понятен за всекиго, който го чуе. Показва, че тя е партия на работниците, партия, която защитава техните интереси. Вземи всичките социалистически партии – освен тези на немски език, всичките носят названието „работнически" – румънската, французката, испанската, английската и т.н."[11] Ясно е защо толкова голямо внимание се отделя на преименуването на партията при обединението – още от първите си срещи с Карл Кауцки и Вилхелм Либкнехт Раковски е наясно, че в Германия привържениците на марксистката левица в ГСДП предпочитат да се самоопределят като социалисти, за разлика от привържениците на Едуард Бернщайн, които използват изобретената от Фердинанд Ласал през 1860 г. терминология – „социална демокрация", „социалдемокрация" и „социалдемократи".

Янко Сакъзов няма никакви възражения по въпроса за преименуването на партията. В края на 1893 г. той се интересува не толкова от името на организацията, в която членува, колкото от мястото, което заема в нея.

И Димитър Благоев приема радушно условията на съединението – намерил съмишленици и съюзници в лицето на Женевската група, той се съюзява с тях, за да обезглави БСДС, като го лишава от възможността да се скрие зад програмния си документ, а срещу тенденциите на широкия социализъм противопоставя образовани и творчески марксисти, готови да отстояват безкомпромисно пролетарската стратегия и тактика на новата Българска работническа социалдемократическа партия.

Разбира се, за теоретичния, програмния и организационния консенсус важна роля изиграва и Цюрихският конгрес на Интернационала през 1893 г. Арбитърът Жан Волдерс, председател на Швейцарската социалистическа партия, призовава делегатите на БСДП (Никола Габровски) и на БСДС (Кръстю Раковски) към незабавно обединение на организациите. Но може би най-сериозно въздействие оказва ироничната реплика на „папата" на световния социализъм Карл Кауцки, който, по личния дневник на Кина Мутафова, при опита на Раковски да получи думата от името на делегацията на БСДС, заявява от председателската трибуна „две партии в толкова малка страна – браво!"[12]

Първият конгрес на Българската работническа социалдемократическа партия в София (3–7 юли 1894 г.) след обединението на БСДП и БСДС в края на 1893 г. приема нова обща програма. Принципно тя не се различава от програмата на БСДП. Текстът на „теоретичните основания" повтаря Ерфуртската програма, но е прецизиран и почти буквално следва оригинала. Единствената новост е разделът „За работниците", който отразява развитието на социално-класовата диференциация в страната.

Както е известно, теоретичната идилия в обединената работническа партия продължава твърде малко време. Новият повод за поредния програмен раздор този път иде от Берлин, когато през есента на 1896 г. „Ди нойе цайт" започва да публикува поредицата статии на Едуард Бернщайн под общото заглавие „Проблемите на социализма", събрани малко по-късно в книгата му „Предпоставките на социализма и задачите на социалната демокрация". С тази малка брошура той започва безпрецедентна атака срещу хегелианските корени на марксистката диалектика. Статиите му подлагат на съмнение теорията за принадената стойност и за капиталистическата експлоатация. В тях Бернщайн се осмелява да отхвърли концепцията за неотвратимостта на социализма и свежда историческия материализъм на Карл Маркс до баналната „желателност", като подлага на съмнение тезите му за историческата гибел на капиталистическия строй с твърдението, че с течение на времето капитализмът ще става все по-силен, че Марксовият възглед за постоянното обедняване не се потвърждава от живота, че капитализмът ще се модифицира и приспособява към развитието на технологиите и ще става все по-хуманен и справедлив строй. Че либерализмът е създал непреходни ценности, които трябва да се съхранят и вземат на въоръжение от работническите партии. Борбата на класите е отживелица от миналото, която по необходимост се заменя с класово сътрудничество. „*Ако победата на социализма се явява иманентна необходимост* – пише Бернщайн още в първата си статия, – *то в нейното основание трябва да бъде положено доказателство за неизбежния крах на капиталистическото общество. Такова доказателство не е дадено и не може да бъде дадено.*" Напротив, историята и практиката на профсъюзното и социалдемократическото движение принуждават буржоазията към отстъпки, способни да подобрят материалното положение на работническата класа чрез постоянни реформи. Оттук и знаменитият му тезис, който разделя германската социалдемокрация, европейските работнически партии и Интернационала на два враждуващи лагера: социалистическата идея, като идея на далечното бъдеще, отклонява борбата на работническата класа за по-добро настояще. „*За мен движението е всичко, а онова, което обикновено наричат крайна цел на социализма, е нищо.*"[13] А след като това е така, какво друго му остава на пролетариата освен да замени класовата борба с класово сътрудничество за реформи, които ще доведат до мирното врастване на социализма в капитализма. „*Сътрудничество на класите е името на общо национално дело...защото с избирателната бюлетина, с*

демонстрациите и други подобни средства ние днес прокарваме такива реформи, за които преди сто години са били потребни кървави революции" (Лондон, 20 октомври 1898 г.).

Какво още е прочел Янко Сакъзов в „Ди нойе цайт"? Марксисткото учение следва да се развива чрез критика. Необходимо е да си дадем сметка за празнотите и противоречията на теорията. Този, който осъзнае тези противоречия, ще усети и необходимостта да ги разчисти. Това е задачата на учениците, а не вечно да повтарят думите на Учителя. Днес работническото движение има необходимост освен от борци, от обобщаващи умове, които да отделят пшеницата от кълчищата и да „мислят доста широко, за да съгледат и признаят онова растенийце, което не е прораснало в тяхна, ами в чужда ограда; работническото движение се нуждае от умове, които не са генерали, а редници в областта на социалистическото мислене". И така глава след глава се предлага безпрецедентна ревизия на марксизма чрез перото на един от най-влиятелните теоретици на германската социалдемокрация и на Втория интернационал, един от най-близките приятели и сподвижници на Фридрих Енгелс, който в завещанието си го удостоява с великата чест на единствен издател, тълкувател и разпоредител на Марксовото теоретично наследство.

Няма никакво съмнение, че Янко Сакъзов посреща с голямо задоволство теоретичните аргументи за правилността на собственото си политическо поведение до този момент. Всъщност в концепцията на Бернщайн за „общо национално дело, чрез сътрудничество на класите, за постигането на големи и неотложни демократични задачи, което произтича от едно широко разбиране на марксизма" – за него няма нищо ново. Нещо повече, той определено се гордее – както свидетелства Симеон Радев, че неговата концепция за широкия социализъм е с по-стара дата. Впрочем и Димитър Благоев му отдава дължимото, като свидетелства в „Приноса", че широкият социализъм на Янко Сакъзов е най-малко с две години по-стар от ревизирания марксизъм на Бернщайн[14]. И все пак „бернщайниадата" придава нова интелектуална и политическа енергия на българските общоделци. Те вече образуват в София плътно ядро – Димитър Димитров, Илия Янулов, Еню Марковски, Стефан Димитров, Иван Коларов, Петър Джидров и Янко Сакъзов; и са в основата на новата идейна фракция. И както сам Янко Сакъзов разказва в една бележка под линия на брошурата си „Тревога за призраци": „Тихо и напрегнато ние работихме и над себе си, над своето умствено развитие и в софийските организации. Димитър Димитров, който тогава за пръв път се заемаше с практическа деятелност, не мъдруваше празнословно, а се тури начело на една организационна деятелност между софийските работници, потъна в нея и ни даде възможност да създадем Работническо училище и да турим начало на софийските синдикати."[15] Сведението е точно – работи се тихо и напрегнато, почти конспиративно. Защото „Предпоставките на социализма и задачите на социалната демокрация" предизвиква бурен гняв и отпор в световното социалистическо семейство[16]:

„Едуард, ти си едно магаре! Това не се говори, а се върши" – тези думи на Ауер, един от най-видните депутати и синдикалисти на германската социалдемокрация, задълго разсмиват читателите не само на социалистическата, а и на буржоазната преса. *„Скотина ты, скотина!!!"* – гневно драска по полетата на „Ди нойе цайт" Георги Валентинович Плеханов. А самият Бернщайн с типична немска методичност (и известна гордост) цитира в „Предпоставките" бурната публична реакция на бащата на руския марксизъм пред Щутгартския конгрес: „Този филистер трябва да бъде погребан от социалната демокрация като невежа с поразителна умствена нищета и като безумен и сляп последовател на буржоазните реформи, който удря грубо социалистическите теории по лицето и – съзнателно или безсъзнателно, това е безразлично – се стреми да погребе тези теории за удоволствието на съединените реакционни маси."

„Социалната демокрация не може да приеме тези възгледи, но трябва да благодари на автора за подтика, който той даде на конгреса (в Щутгарт, октомври 1898 г. – б.м.) чрез своите статии"[17] – Карл Кауцки.

„Теоретически – невероятно слабо; повторение на чужди мисли. Фрази на критиката, а дори няма опит за сериозна самостоятелна критика... безграничен опортюнизъм и посибилизъм, при това все пак страхлив опортюнизъм, тъй като Бернщайн не иска да засяга програмата открито. Едва ли човек може да се съмнява в неговото фиаско" – Ленин (в писмо до майка си от 1899 г.).

В идейно-теоретичната канонада срещу ревизионизма участват още много гръмки имена и талантливи социалистически пера: Франц Меринг публикува в „Ди нойе цайт" поредица от статии, които отхвърлят „критическия" социализъм на Бернщайн, внасяйки в полемиката изящен ироничен виенски привкус. Основателите на Германската социалдемократическа партия Август Бебел и Вилхелм Либкнехт заемат безкомпромисна критична позиция с изявленията, че всеки, който е готов да приеме замяната на революционната социалдемокрация с демократична реформистка партия, повече не принадлежи към ГСДП, но отхвърлят исканията на редица местни организации за незабавното изключване на Бернщайн от партията.

Пак по същото време Карл Кауцки публикува серия от статии на Роза Люксембург под заглавие „Социална реформа или революция", която излиза като самостоятелна книга през 1898 г. В тази блестяща полемична работа, оплаква се Бернщайн, госпожица Люксембург се осмелява не само да му прочете цял курс по диалектически и исторически материализъм, а и директно да изиска изхвърлянето му от партията. „Дилемата е следната – пише тя, – ако ревизионизмът има право, що се отнася до еволюцията на капитализма – тогава социалистическата трансформация е една утопия. Ако пък социализмът не е утопия, то тогава факторите за адаптацията на капитализма не издържат на марксистката критика. Кой е прав – Маркс или Бернщайн? *That is the question*." Самата тя има категоричен отговор на хамлетовския въпрос: *„Г-н Бернщайн е един дребнобуржоазен прогресивен демократ, чиято книга е от огромна важ-*

ност за германското и международното движение, защото за първи път тя оповестява намерението му да даде теоретична база на всички стихийни и практически опортюнисти в европейската социалдемокрация."

Полемичният талант и марксистката ерудиция на Роза Люксембург ѝ спечелват славата на един от най-видните лидери и теоретици на германския революционен марксизъм. „Вие стоите в първата редица на борбата срещу Бернщайн" – ласкаво ѝ пише Франц Меринг, а Ленин малко по-късно ще я оприличи (с иронично-хиперболичен подтекст) на орел на германската социалдемокрация.

Българският резонанс от най-голямата теоретична дискусия в историята на Втория интернационал е доста шумен.

Димитър Благоев, разбира се, е в курса на събитията. И няма никакво съмнение, че внимателно следи дискусията в германското „Ново време". Теоретичният орган на ГСДП през 1898 г. е безспорният идеен законодател на европейската социалдемокрация. Авторитетът на „папата на социализма" Карл Кауцки, публикациите на най-видните лидери и теоретици на марксизма правят от „Ди нойе цайт" верен идеен и политически компас и съвсем не е случайно съвпадение, че Благоев кръщава през 1897 г. собственото си списание „Ново време". Няма съмнение, че той внимателно щудира всяка от статиите от цикъла „Проблемите на социализма". Чете в оригинал, защото толкова добре владее немски, че само няколко години по-късно се осмелява да преведе първия том на „Капиталът". Името на Бернщайн също му е отдавна известно. Както и фактът, че втората „Ерфуртска" програма на ГСДП (приета от БСДП на Втория конгрес през1892 г.) е написана от двама от най-приближените следовници на Маркс – Карл Кауцки и Едуард Бернщайн. Така че той не бърза да вземе отношение по спора – нали адептите на социализма в България са кръщавани и кръщават чрез символ-веруюто, написано с ръката на отстъпника. Още повече че стихийният, провинциален „широк" социализъм на Янко Сакъзов и Никола Габровски няма никакви претенции да атакува научните основи на марксизма. Тогава, през 1898 г., опортюнистични грехове имат всички – дори понякога и самият Благоев, който е принуден да прави политически концесии, за да спечели партията му още някое и друго кметско или депутатско място.

В България отекват като закъсняло ехо думите „общо дело", „сътрудничество на класите", „широко разбиране на теорията и фактите от обществения и икономически живот" – това долавя теоретическият слух на Янко Сакъзов, Илия Янулов, Кръстю Пастухов, Димитър Димитров и Петър Джидров.

Димитър Благоев, Георги Кирков, Гаврил Георгиев, Георги Бакалов, Васил Коларов и Христо Кабакчиев чуват друго: „ревизионизъм и опортюнизъм", „отстъпничество от социализма", „освобождаване на социалдемокрацията от филистерите и шарлатаните", „идейна чистота в партията".

И двата лагера разполагат със собствена теоретична база: Сакъзов – „Предпоставките на социализма", Благоев – „Бернщайн и социалдемократи-

ческата програма. Антикритика" на Карл Каутски. Само че докато теоретичните наследници на Маркс полемизират по европейски и Каутски е категорично против изключването на Бернщайн от партията („Аз съвсем не изпитвам потребност във връзка с неговата книга да крещя за предателство и да възбуждам против него всеобщо негодувание"), а самият Бернщайн храни основателната надежда, че и Каутски като Енгелс „...няма да бъде толкова ограничен, че да иска приятелите му да са безусловно съгласни с неговите възгледи", нашата теоретична дискусия много скоро се превръща в жестока и мрачна балканска крамола за междата между марксизма и ревизионизма в българската социалистическа нива.

Засега обаче бъдещите противници търпеливо изчакват, трупат теоретически муниции и копаят окопи за бъдещите сражения. От време на време приплямват спотаени теоретически страсти, но до появата на списание „Общо дело" това са само мандарински спорове, възприемани в партията като буря в чаша вода. Затишието и прегрупирането на силите в тесния и в широкия лагер продължават почти до края на 1899 г., когато в политическия речник на българската социалдемокрация трайно навлиза военната терминология.

Димитър Благоев: *„Борбата на двете течения става толкова по-наложителна и на живот, и на смърт за едното от тях в партията, защото дребнобуржоазното течение все повече разширява социализма и дейността на мнозинството от партийните членове."*

Янко Сакъзов: *„Социалистическите дейци нямат нищо общо с лишените от своя мисъл и от своя воля казармени войници, които сляпо вървят и които сляпо изпълняват чужди заповеди. Социалистическите дейци са ония модерни милиционери, просветени граждани на свободна страна, на които се дава самостоятелна военна задача за изпълнение."*

Дрънкането на оръжие става още по-шумно след първия разузнавателен рейд на Янко Сакъзов из страната, по време на който той се опитва да изведе прегрупирането на партията върху „широката" теоретична основа и дейност. Сказката му „Икономическата и финансова криза в България, нейните причини и нейният лек" предизвиква шумна партийна дискусия, защото в нея, без да се позовава на ревизионистката концепция по отношение на държавата, Сакъзов започва да пледира за една истинска народна държава, която да се грижи за земеделците, занаятчиите и търговците. Държава, която е длъжна да осигури на „производящите слоеве" икономически и социален просперитет.

Няма съмнение, че изостреният теоретически нюх на Димитър Благоев веднага долавя къде е зарито кучето. Той е сигурен, че след внимателно опипване на почвата Сакъзов, крачка по крачка, неминуемо ще спре до бернщайнианския тезис за „общото национално дело и сътрудничество на класите, за които демокрацията е и цел, и средство". И няма никакво съмнение, че реакцията му през 1900 г. е същата, както я е изразил в „Приноса" през 1906 г. Сакъзов ни поднася „едно вулгарно демократично обясняване и на кризата, и на свойст-

вата и характера на държавата, и на произхода на партиите, и на явленията в българския живот... Той не е в състояние да види зад процеса на „разорението" на тия „производителни класи" процеса на надигането нови форми на производството и съответните нови класи – капиталистическата и пролетарската". Оттук и безапелационната му присъда – преповтаряща думите на Роза Люксембург за Бернщайн от 1898 г.: „Един обикновен дребнобуржоазен демократ". И понеже в раздразнението това определение му се вижда тясно, Благоев го разширява – „един много прост, обикновен дребнобуржоазен демократ"[18].

През 1900 г. Янко Сакъзов много малко го е еня за теоретическите присъди на редактора на българското „Ново време", защото редакторът на германското „Ново време" прокарва на Парижкия конгрес на Социалистическия интернационал своята компромисна резолюция по въпросите на общоделството, която в очите на българските му последователи направо извежда Сакъзов в авангарда на европейската социалдемокрация. Няма никакво съмнение за огромното напрежение, с което Сакъзов следи идейната баталия, разиграваща се в Париж. Там в сблъсъка между най-големите в европейската социалдемокрация – Жюл Гед, Жан Жорес, Георги Плеханов и Карл Кауцки, се пробива една тясна теоретическа вратичка по въпросите на политическата тактика, която отваря огромни възможности за широка социалистическа дейност. Още с първата си реч Жан Жорес, най-красноречивият трибун на Интернационала, категорично отстоява правото на социалиста Милеран да участва в буржоазното правителство на Валдек Русо. Аргументите му се базират на високото равнище на френската демокрация, която позволява да се изпробва нова тактика, „нов метод" за ескпроприация на буржоазията, чрез участие в правителството. Срещу тази нова тактика решително се изправя с целия си авторитет основателят на Френската работническа партия Жюл Гед, който категорично осъжда участието на социалисти в буржоазни правителства, защото това може да бъде само резултат от безпринципни компромиси с буржоазните партии и отстъпление от пролетарската стратегия и тактика на класовата борба. „С влизането на социалисти в правителството могат да бъдат постигнати в най-добрия случай само частични реформи, които с почти нищо няма да променят положението на пролетариата като класа. Да измени това положение може само централната власт, но за това е необходима диктатура на пролетариата" – заявява Жюл Гед, изпратен с гръмки аплодисменти от мнозинството делегати на конгреса.

В крайна сметка страстите са уталожени с изказването на Карл Кауцки. В присъствието на своя близък приятел и бивш единомишленик Едуард Бернщайн „папата на социализма" ловко успява да успокои духовете и да примири непримиримото: „...участието на социалистите в буржоазно правителство не може да се схваща като нормално начало към завоюването на политическата власт и следва да се разглежда като временна и изключителна крачка, извършена при наличията на особени обстоятелства". Според Кауцки въпросът за наличие на такива

„особени обстоятелства" в една или друга страна е въпрос не на принципи, а на тактика, която не подлежи на обсъждане на международните конгреси.

След бурни дискусии „Каучуковата" – по думите на италианския делегат Енрико Фери – резолюция е приета с мнозинство в следния вид: „В съвременната демократическа държава завоюването на политическата власт от пролетариата не може да бъде достигнато с един удар, то може да се яви само като резултат от продължителната и трудна работа в областта на икономическата и политическата организация на пролетариата, резултат от неговото физическо и нравствено възраждане и постепенното завоюване на депутатски места в общинските съвети и парламентите."[19]

За Янко Сакъзов тази резолюция си е направо една лична услуга. Защото сега вече спокойно може да громи тесните идеи на Димитър Благоев под заслона на широкия теоретически гръб на Карл Кауцки. Така той се избавя и от неудобството да е последовател (както сам пише) на „крайното учение на Бернщайна". Повече няма да го изключват от партията под предлог, че не си изпълнява задълженията и не спазва партийната дисциплина, защото думите на Емил Вандервелде: „Ние не сме нито съд, нито събор за отлъчване от църквата", след като са валидни за един конгрес на Интернационала, са несъмнено още повалидни за конгресите на БРСДП. Повече няма опасност някой български Ауер да го нарече „магаре" – оттук нататък той ще работи според Бернщайн, а ще говори според Кауцки. И вече няма никакво значение, че българската делегация на Парижкия конгрес (Марио Ged и П. Недевски) гласува за резолюцията на Жюл Ged. Важното е, че конгресът с мнозинството си е подкрепил Карл Кауцки, а следователно е подкрепил и него – Янко Сакъзов. Настъпило е времето за открита широка социалистическа дейност, времето за онази „временна и изключителна крачка" – по думите на Кауцки – предвид особените обстоятелства на политическото положение в България.

Веднага след закриването на международния социалистически конгрес през септември 1900 г. Янко Сакъзов прави тази крачка и прецапва перловския Рубикон с първия брой на списание „Общо дело" в ръка.

„Положението" е заглавието на уводната статия на Янко Сакъзов. И, разбира се, то съвсем не е случайно. Сакъзов добросъвестно се опира на изискването на парижката резолюция – една промяна на тактиката, допускаща класово сътрудничество, може да се основава само на извънредните обстоятелства на конкретното обществено и политическо положение в една страна. Та ето какви са особените обстоятелства на политическото положение в България:

„Насилието и безправието, това е атмосферата, която обгръща българина от толкова години... Свободите на българския народ са станали играчка в ръцете на меняващите се управници, плодовете на неговия труд се изтръгват от ръцете му, разграбват се, пилеят се най-произволно и всичко това се прави от всички ония, които, по чийто и да е каприз, са стояли и стоят на кормилото на управлението."

„Съзнавайки всичко това, какво имаме ние да противопоставим на това стремително летене към пропастта?" – риторично пита Янко Сакъзов и бърза да съобщи своя отговор. „На *първо* място – земеделското движение, което все по-ясно съзира своята потиснатост в икономическо и политическо отношение. В тези непокътнати млади и буйни сили не съзирате ли вие могъщ лост за изменяване на досегашния държавен вървеж. При една правилно насочена организация не може ли да се създаде тука една сила, която ще иска да тури скромност и пестеливост в обществените ни учреждения, равноправност в държавните тегоби, демократичност в учебното и военното дело, строга отговорност към всички държавни служители."

На *второ* място са занаятчиите. „При едно целесъобразно упътване, съвсем без значение ли ще бъде енергията на този работен слой на българския народ за премахването на един насилнически, грабителски, безотговорен, служащ само на непроизводителни слоеве режим?"

На *трето* място са търговците и индустриалците. Те според Сакъзов имат интерес от една демократична държава, която да се грижи за пътната мрежа и съобщенията, за евтини банкови кредити, за правилно експлоатиране на земните и подземните богатства.

И накрая е младото работническо движение, което набира своите привърженици от пропаднали и пропадащи занаятчии, селяни и търговци, дребни чиновници, учители и ученици. „Това са реалните течения, в които се е проявил днес българският обществен живот, и всяко едно от тях носи в себе си малко или много елементи, които биха могли да създадат един нов вървеж на държавните ни работи... На беззаконието и насилието България може да противопостави общите жизнени интереси на своите производящи слоеве чрез общите техни усилия."[20]

Накратко: в първата от общо петте теоретични статии, публикувани в двуседмичното му списание, Янко Сакъзов извежда пет ключови думи – „Общо дело на производящите слоеве". Посланието е изпратено, отговорът е получен тридесет години по-късно, когато Едуард Бернщайн ще напише, че Янко Сакъзов е един от най-усърдните и верните му ученици. А Димитър Благоев изчаква само две седмици, за да открие един от най-зрелищните теоретически дуели в историята на българската социалдемокрация – дуела между „Ново време" и „Общо дело", който ще продължи цели три години и ще завърши с разцеплението през 1903 година.

Спектакълът започва „алафранга" – с взаимни поклони и ритуално повдигане на рапирите: „Другарят Сакъзов", „Нашият приятел Димитър Благоев" – в обръщенията. Много скоро обаче полемиката набира такъв темп, мощ и страст, че читающата публика веднага разбира за какво става дума: тези двамата не са нито приятели, нито другари – те са противници на живот и смърт.

Димитър Благоев в „*Pro domo sua*": „Днешното положение, а също и начинът, по който може да се излезе от това положение – всичко това той (Янко

Сакъзов – б.м.) го разглежда независимо от общата теоретична основа на Работническата социалдемократическа партия и без всякакво съотношение към социализма и към партията. Систематичното избягване да се споменува за социализъм у нас, както и за съществуването на социалистическата партия в България... ние виждаме в уводните статии на двата първи броя на „Общо дело", които статии са определящи принципиалното направление на списанието и са излезли из перото на др. Сакъзов."

Янко Сакъзов в „*Qui pro quo*": „Нашият добър приятел (Димитър Благоев – б.м.) има особен начин на разбирание обществените учения, който изключва всякакво развитие, разширяване и задълбочаване на самото учение, който го изсушава и свежда до няколко едва ли не безжизнени формули. После крайно сложният живот на обществата приема у него един твърде опростен схематичен характер и едва ли не се явява едно въплощение на дадените формули."

Димитър Благоев в „Пак *Pro domo sua*": „Сакъзов не е точен в израженията си. Той не одобрява моя начин на разбирание на „обществените учения". Аз говорих само за едно учение, а именно за Марксовото. Какъв е начинът ми на разбирание другите обществени учения е друг въпрос. Може би на др. Сакъзов действително му се вижда моя начин на разбирание Марксовото учение за тесен? Нека ми докаже, ако може. Но аз не вярвам, че може, защото го предадох почти със собствените изражения на Маркса... Сакъзов, за жалост, не ни казва какво е това „ново" разбирание на Марксовото учение (породило умствено брожение сред марксистите – б.м.). Той споменава за „крайното бернщайнианско учение", обаче то не е никак Марксово учение, или по-вярно то е пряма противоположност на него... Налага ли се партията да измени тактиката си и означава ли, че нашата партия трябва да се тури начело на буржоазията и да работи за развитието на капиталистическите форми на производство? Това означава нашата партия да престане да бъде социалистическа, да се обърне в една буржоазна прогресивна партия."

Янко Сакъзов: „...нека разгледаме и тази страна на нашите мними или действителни разногласия. Най-първо заговори за това Благоев в статията си „*Pro domo sua*", но това, което той каза там, беше повърхностно нищожно... плод на отвлечените теоретически абстракции, които ние заучаваме като същност на марксизма. Трябва и у нас да се яви като последствие от подробното изучаване на борбите в живота, а не като калъп, в който ще искаме да втиснем живото разнообразие на обществените явления."

Цитатите могат да бъдат продължени. Полемиката, която едва ли ще се вмести в няколко обемисти фолианта, сама по себе си е един безпрецедентен пробив в теоретическата и политическата мисъл на следосвобожденска България. В този смисъл тя надскача праговете на вътрешнопартийната дискусия и се превръща в национален генератор на социална и политическа теория. Защото дуелът Благоев – Сакъзов се следи с напрегнато внимание от радикали, демократи, либерали и земеделци. Дискусията ражда зрели плодове по въпросите за националното раз-

витие, модернизиране и еманципиране на българската политическа система и в този смисъл е не по-малко полезна на дребнобуроазните и буржоазните партии, отколкото на българската социалдемокрация.

Разбира се, теоретическият пробив, започнал през първата година на двадесетия век, не може и не трябва да се персонифицира само с имената на лидерите. В него участват най-талантливите умове и пера и на двата лагера: Георги Кирков, Гаврил Георгиев, Георги Бакалов, Христо Кабакчиев, Кръстю Раковски, Васил Коларов срещу Кръстю Пастухов, Петър Джидров, Илия Янулов, Павел Брънеков, Димитър Димитров – това са авторите на българската социалдемократическа библиотека от брошури, статии и памфлети, която не само се чете, а и грижливо се подвързва в кожа за библиотеката на всяка културна и напредничава българска фамилия.

С течение на времето играта, разбира се, загрубява. Накалените страсти започват да бълват обиди вместо аргументи. Справедливостта изисква обаче да се уточни – най-дълго време добрият тон се поддържа от Благоев и Сакъзов. И когато Благоев пише един от най-блестящите си теоретически памфлети „Марксизъм или бернщайнианство", с който веднага се вмества в авангарда на критиците на ревизионизма и нарежда името си до имената на Плеханов, Бебел, Лабриола и Гед. И когато Сакъзов обосновава общоделската си концепция във фейлетона „Щура полемика", с което директно заема мястото си на виден теоретик сред адептите на ревизионизма като Вандервелде, Жорес, Ауер, Ансел.

Впрочем двамата са единодушни (до 1903 г.) само в едно. Последната дума, тежката теоретична присъда, изключителното право на арбитраж принадлежи само на един безспорен социалистически авторитет – на Карл Кауцки. Затова и двамата се облягат на него. Благоев го цитира с уточнението: „Така каза компетентният Кауцки... нашата социалистическа литература има много писано, има и ред преводни книги от видни марксисти като Карл Кауцки..."; а Сакъзов се позовава на него с думите: „Дори Кауцки, най-строгият от последователите на Маркса, забелязва, че една от главните цели, с която е написал своята книга, е да противодейства на едно закостеняло и израждащо някои важни теоретически положения разбиране на марксизма от тогавашните немски социалисти. Голяма поука ще почерпи от тия книги оня български социалист, който има възможност да се предаде на внимателното тяхно изучаване."

Общият проблем и на двамата е, че Кауцки продължава да произвежда каучукови концепции и след Щутгартския конгрес. В това се убеждава първи Янко Сакъзов – когато подлага на неговия арбитраж теорията си за селските производителни слоеве „като един могъщ лост за изменяване на сегашния държавен вървеж". Кауцки – както пише Димитър Благоев с неприкрито злорадство – отвърнал, че не от селското, а предимно от градското население ще се изкове този лост. Впрочем Благоев много скоро разбира, че твърдата теоретическа база на Кауцки почива върху движещи се пясъци – когато прочита в

„Ди нойе цайт" и в „Общо дело" отвореното му писмо до Енрико Фери, озаглавено „Двете тенденции". В него се допуска възможността от известни буржоазни фракции и от пролетариата да се създава една нова реформистка партия, способна да вземе участие в управлението на държавата. Е, разбира се, Кауцки уточнява, че това се отнася само до определени специфични условия в дадена страна, което е въпрос на тактика и се приема от всяка партия самостоятелно за решаване на определени (временни) национални задачи.

Няма съмнение, че и Сакъзов, и Благоев са поставени в доста неловка ситуация. Защото какво общо дело може да проповядва Янко Сакъзов, ако в него не участва селският производителен слой? Да се разчита само на партиите, представляващи класовите интереси на занаятчии, търговци и индустриалци, е утопически абсурд. За Димитър Благоев препотвърждаването на „каучуковата" резолюция в писмото до Фери срива блестящите марксистки аргументи в „Антикритиката". Следователно какво друго им остава освен да противопоставят Кауцки на Кауцки. Сакъзов ще се опира на писмото до Фери, Благоев ще цитира отговора до Сакъзов по отношение на селяните. Освен това и двамата ще се погрижат да компенсират идейната си недостатъчност с привличането на нови европейски авторитети. Заради това Сакъзов започва усилено да публикува Жан Жорес, Емил Вандервелде и Милеран, а Благоев набляга на Бебел, Плеханов и Парвус.

В крайна сметка разцеплението започва да протича по линията на противоречията между стратегия и тактика. И в този случай историята не си спестява удоволствието да се присмее на всеки опит за проникване в бъдещето. Партийната програма на БРСДП (от 1892 г.) е като полюсите на кантара – стратегията от Кауцки, тактиката от Бернщайн. Единият клони наляво, другият надясно, но двамата съществуват в единство. Сакъзов разбира иронията на Клио и затова пише брошурата си „Тревога за призраци". Благоев също е наясно с нейните гримаси и затова публикува отговора си „Призраци и действителност". В българските условия призраците си устройват лов на вещици, докато в Европа заедно честват Деня на Вси светии.

Впрочем Балканите са много особено място за теоретически експерименти. Те са зона на крайностите: всичко или нищо, свобода или смърт, хляб или свинец, Маркс или Ласал, Кауцки или Бернщайн, Благоев или Сакъзов. Димитър Благоев е напълно наясно, че практиката е критерий за истината. А тя, практиката, му показва, че отстъплението от марксизма в български условия означава край на собственото му дело. Че пътят на Бернщайн означава ликвидация на БРСДП и превръщането ѝ в дребнобуржоазна радикална партия – както става с Румънската социалдемократическа партия през 1899 г., когато тя се саморазпуска и като фракция се влива в либералната партия на Йон Братиану. И всички, които познават личността на Димитър Благоев, неговата воля, характер и интелект, са наясно, че той, първосъздателят на Работническата социалистическа партия в България, няма да допусне ликвидацията на партията. Дори с цената на нейното отслабване от предстоящото разцепление.

С това е наясно и Янко Сакъзов и колкото и да е странно, позицията на неговия опонент само разширява възможностите му за теоретични търсения и експерименти. Защото отговорността се носи от друг и защото има стожер, който да предпазва широкия социализъм от размиване в необятното дребнобуржоазно блато в България от началото на двадесетия век. Искрен и истински социалдемократ, Сакъзов продължава да ратува за обединението на всички унижени и оскърбени, мислещи и ограничавани от личния режим на княз Фердинанд българи – за обединението на целия народ в едно общо дело, което да е в полза на същия този народ. Но той знае – това е възможно само при условие, че съществува и другата, „тясната" част на везната. Защото българският социализъм е невъзможен без взаимното уравновесяване – без него сметката е винаги без кръчмар. Затова те двамата са принудени да съществуват заедно – от разцеплението през 1903-а до превратa на Народния сговор от 1923 година. И когато през 1924-а умира Благоев, заедно с него погребват и партията на Сакъзов.

По-нататъшното развитие на взаимоотношенията на двете БРСДП–та е известно. В следващия половин век те водят толкова ожесточена война помежду си, че много често забравят за истинските си класови и политически противници. Широките социалисти не сменят програмата си почти до края на 1924 г., а тесните социалисти препотвърждават програмата си от 1892 г. без принципиални изменения през 1904 г. на своя Единадесети конгрес, на своя Двадесет и втори конгрес през 1919 г. и продължават да се придържат към нея като програма максимум чак до 9 септември 1944 г. Тази привързаност обаче нито може, нито следва да се обяснява с догматично, закостостеняло, аморфно отношение към променената социално-икономическа и политическа действителност. Теоретичната дълговечност не се дължи и на сантименталното преклонение пред старото бойно знаме на партията, тя отразява отново онази специфична балканска, българска амбивалентност на възприятията, породена от убийствено бавните темпове на историческото развитие. Тук нищо не се осъществява в чист лабораторен вид. Промените, дори когато настъпват брутално и радикално, променят обществения живот, винаги се анализират двояко – „от една страна, от друга страна", ориенталската диалектика не се основава на причинно-следствената връзка и не се интересува от кълновете на бъдещето – след толкова градушки и погроми в националната история тя признава само вече случилото се – овеществения резултат: око да види, ръка да пипне. И реакцията на общественото мислене е ориентирано към следствията, а не към причините, които са го породили.

Точно тук се крие причината за половинвековната устойчивост на социалистическата програма – нейната европейска оптика е съвършена. Случващото се вече е предвидено, фактите са различими с просто око – следователно програмата работи. За какво тогава да я сменяш? И Дядото постъпва съвсем по соломоновски през май 1919 г. на Първия конгрес на БКП в театър „Корона", когато вместо една, предлага на партията си две програми.

* * *

Необходимостта от приемането на нова партийна програма Димитър Благоев формулира още през 1918 г. Аргументите му – впрочем да ги чуем от самия него в отчетния му доклад пред Първия конгрес: „Сбъднаха се нашите предсказания, че войната ще се завърши със социалната революция. Да, избухна великата социална революция в Русия. Войната се свърши с началото на великата болшевишка революция, която тържествено върви към комунизма... Дойде революцията в Германия, дето нашите другари, спартакистите, се сражават за нейната велика победа. Днешният конгрес е исторически. Той съвпада с новия свят, който никне из пепелищата и кървите на стария социалистически строй." Заедно с това Дядото предупреждава партията за възможните левичарски отклонения и революционни илюзии: „В България като малка и неразвита страна няма условия за победата на социалистическата революция. Нейната победа е в пряка зависимост от успеха на революциите в напредналите европейски страни."

Казаното потвърждава концепцията му за „Трите четвърти", изказана в полемика с левите комунисти, непосредствено преди свикването на конгреса: „Пролетарската революция е един дълъг процес, резултатите от който могат да се очакват, когато той обхване големите капиталистически страни. У нас революцията ще зависи три четвърти отвън и една четвърт отвътре." А година по-късно в Окръжно № 20 Благоев доразвива схващането си с уточнението, че изолираните революции, особено в малките страни като Бавария, Унгария и Украйна, са безнадеждни. Той категорично заявява, че социалистическата революция в България е възможна само като част на общобалканската социалистическа революция.

Точно тук е ключът към правилното разбиране на факта защо конгресът не приема програма, а програмна декларация и се съгласява с предложението му старата програма да продължи да бъде теоретичен фундамент на партията, докато настъпи времето на новата комунистическа програма на Балканската социалистическа федеративна съветска република, която да осъществи диктатура на пролетариата, която – цитирам: „единствена е в състояние да даде истинска свобода на трудещите се маси, съставляващи грамадното подавляващо мнозинство от народа"[21].

Програмната визия е изградена в стройна последователност: всенародна милиция и червена армия, експроприация и социализация на средствата за производство, включително земята. Задължително и пълно научно-трудово образование с обществени средства на всички младежи от двата пола, отделяне на църквата от държавата, унищожаване на държавните дългове, освобождаване от данъци на трудещите се класи и прехвърляне на данъчния товар върху имотните класи до завършване на пълната социализация. Пролетарската демокрация осъществява пълновластието на народа, тя дава цялата власт – за-

конодателна, изпълнителна и съдебна, в ръцете на производителните трудещи се класи. Органите на стария режим – правителството, парламентът, бюрокрацията, полицията и армията, окръжните и общинските управления, се заменят от новите политически, стопански и културни институти. Участието на всички трудещи се в избирането на съветите и сменяемостта на пълномощниците осигуряват постоянен контрол и пряко участие на народа в управлението.

В това е – казано накратко, за да не се удавим в подробностите и да продължаваме да изтегляме веригата към днешния ден, същността на програмната концепция за българската съветска социалистическа република, органична част от Балканската социалистическа република, цитирам: „...като част от Европейската и Всесветската федеративна социалистическа република, която ще осъществи общия съюз и трайния мир между народите". Тя не принадлежи само на Димитър Благоев, който има решаващ принос за извеждането на най-важните стратегически пунктове на програмата. Нито на политическия секретар Христо Кабакчиев, който вече е издал през януари 1919 г. брошурата „Лозунгите и програмата на Работническата социалдемократическа партия (тесна)", в които се обобщават програмните търсения на партията в новата революционна епоха[22]. Авторско присъствие е засвидетелствано и за Георги Кирков, Васил Коларов и Тодор Луканов. Така или иначе, програмната декларация е колективно дело на партията. Благоев в случая е само „принцепс" – пръв между равни. Дядото продължава да мечтае при закриването на конгреса: „Нека не си правим илюзии, че движението ще расте с приказки. Ще са необходими много кървави жертви и усилия, които ще има да даде страдащият народ, за да дойде новото общество. Когато ние туряме новите основи на партията – за да наложим диктатурата на пролетариата, ние ще трябва едно нещо да запомним, че без организация, почиваща на социалистическото съзнание и дисциплина, няма успехи... Въоръжени с нея, когато се върнете по местата си, помнете, че ни предстои тежка работа... Пожелавам бъдещия конгрес да го посрещнем не като конгрес на нашата партия, а като конгрес на Българската съветска социалистическа република. Пожелавам до скоро виждане в съветите." И е реалист, когато безкомпромисно налага мнението си – старата програма да бъде публикувана заедно с новата програмна декларация, а към новото название на партията БКП да се прибави в скоби „тесни социалисти".

Още няколко думи за преименуването: в прибавката са закодирани приемственост и самочувствие. БКП не е нова партия, тя не е изкуствено творение на новия Комунистически интернационал. Нейната революционна радикализация започва далеч преди основаването на новия Комунистически интернационал и не е плод нито на т.нар. болшевизация или ленинизация, нито на знаменитите 21 условия към всички присъединяващи се партии, приети впрочем чак на Втория конгрес през 1920 г. Вярно е, че в реферата си по програмната декларация Христо Кабакчиев предлага след новото наименование на партията да бъде прибавено в

скоби „(секция на Комунистическия интернационал)", но и в това предложение не се разчита акт на подчиненост. Защото партията на тесните социалисти е една от първите партии, заклеймили социалшовинизма на традиционната социалдемокрация, довел до самоликвидацията на Втория социалистически интернационал. Тя участва в Цимервалдската левица и в Стокхолмската конференция и чрез делегатите си Георги Кирков и Васил Коларов подкрепя категорично Ленин и Болшевишката партия в намерението им да основат нов, революционно-марксистки интернационал. Нейният глас, представен от д-р Кръстю Раковски на Учредителния конгрес (март 1919 г.), ѝ дава особения статут на партия – учредителка. Факт, който е подчертан впоследствие с избирането на Васил Коларов за генерален секретар на Коминтерна. Та когато партията се преименува, тя не захвърля старото си име като овехтяла дреха, а му отдава историческото си признание. Делегатите спокойно приемат аргументацията на Благоев и Габровски, че „новите насоки на борбата и коренната преценка на понятията и дейността" изискват разграничаване от самоопозорилата се социалдемокрация и приемане на ново име на партията. В крайна сметка конгресът дава на партията две програми и две имена – в тях са вплетени в диалектическо единство миналото, настоящето и бъдещето на българския социализъм.

* * *

Двадесет години след смъртта на Дядото мечтата му за народна социалистическа република стана факт. Тя просъществува около половин век и изчезна с настъпването на новата информационна епоха. Съвсем наскоро, на 150-годишнината на Димитър Благоев (предимно в левия печат), отново се чуха призрачни гласове от зората на българската социалдемокрация, които продължават да твърдят, че Дядото бил марксистки догматик, че програмният му проект бил сбъркан в основата си, че с изчезването на реалния социализъм Благоев е загубил ореола си на теоретик и стратег, че всъщност той е постигал много повече, когато се е отдръпвал „прагматично" от теорията и програмата на партията си и прочие недомислици, които си остават елементарни исторически спекулации, дори когато са изказани от най-високата политическа трибуна. В крайна сметка всичко това доказва, че творческото дело на Димитър Благоев не е заключено във витрините на неговия дом музей. То е живо и присъства в днешния ни български ден, в партийната програма на партията и в програмните постановки на Социалистическия интернационал. Та да обобщим с неговите думи:

– Социализмът не признава абсолютни истини и теории, а обяснява всяка историческа епоха с присъщите на нея закони.
– Капитализмът не може да бъде вечен, той развива противоречия, изострянето на които ще го направят невъзможен като форма на социалното развитие.

– Въпросът не се свежда само до реформирането на капитализма, той трябва да бъде преодолян.

ЛИТЕРАТУРА

1 *Благоев, Д.* Съчинения. Т. 11. С., 1960, с. 13.
2 ЦДА. Спомени на Константин Бозвелиев. Т. III, с. 93.
3 Предговор на Евтим Дабев към „Развитие на научния социализъм". 1890, с. 6.
4 *Боршуков, Г.* Зараждане и развитие на социалистическото движение в Габровски окръг до Бузлуджанския конгрес. С., 1975, с. 122.
5 *Генчев, Д.* Българската студентска социалистическа група в Женева и ранното социалистическо движение в България. Дисерт. 1986, с. 112.
6 *Генчев, Д.* Профили от кафене „Ландолт". С., 1990, с. 104.
7 БКП в резолюции и решения. Т.1. С., 1987, с. 26.
8 Работник, 1893, № 17.
9 *Генчев, Д.* Профили…, с. 171.
10 Гласове от съзиданието (пет непубликувани писма на Кръстю Раковски до Георги Бакалов). – Понеделник, 2008, № 7/8, с. 92–97.
11 Пак там.
12 ЦДА – ИМЛ. Дневник на Кина Мутафова, необработени документи.
13 *Бернщайн, Е.* Предпоставките на социализма и задачите на социалната демокрация. В., 1901, с.VII.
14 *Благоев, Д.* Принос към историята на социализма в България. С. , 1976, с. 172.
15 *Сакъзов, Я.* Тревога за призраци. С., 1903, с. 13.
16 Histoire Generale du socialisme. T. 2. Paris, 1977, p. 96.
17 История Второго интернационала. Т. 2. М., 1966, с. 109–112.
18 *Благоев, Д.* Принос към историята на..., с. 132.
19 Histoire Generale du socialisme. T. 2, p. 117.
20 Общо дело, 1900, № 1, с. 5.
21 Работнически вестник, 28 май 1919.
22 БКП в резолюции и решения. Т. 2. С., 1987, с. 80–98.

САЩ – РУСИЯ: „РАЗМРАЗЯВАНЕТО" ИЗГЛЕЖДА НЕВЪЗМОЖНО

Владимир Трифонов

Владимир Трифонов *– журналист, икономист. Изследва проблеми в областта на геополитиката, икономиката, историята и футурологията. Автор е на публикации по актуални политически и икономически въпроси и е съавтор в научни сборници.*

Очакванията, че Доналд Тръмп ще промени враждебния американски курс към Русия, се изпариха като мираж. Не е ясно дали това се дължи на натиска, който му оказват глобалистките елити, или обещанията му за подобряване на отношенията между двете страни са били само част от предизборната кампания. Но резултатите са налице – градусът на напрежението в противопоставянето между Вашингтон и Москва се запазва. Започналият отново „лов на вещици" в САЩ, поставящ под прицел всеки политик, който си позволи дори да опита да преговаря с представители на Русия, не оставя съмнение, че статуквото няма да се промени в обозримо бъдеще.

Това обяснява и продължаващата криза в Донбас, където конфликтът не ескалира до ново мащабно военно стълкновение, но обстановката е все така взривоопасна, а украинската армия епизодично прави опити за пробив. Киев заложи на икономическа блокада и на постоянни провокации, включително спиране на водоснабдяването за Луганск (1) и заплаха за пречиствателната станция за водата, използвана в Донецк (2). Той не спира и терористичната си война срещу двете републики – през февруари бе убит харизматичният герой на ДНР – Михаил Толстих, известен с псевдонима си Гиви. Ефектът от тези действия ще е по-скоро отрицателен за Украйна – на практика ДНР и ЛНР са принудени да свържат своята икономика с Русия.

Конфликтът в Сирия навлезе в нова фаза, в която САЩ, макар и с ограничен сухопътен контингент, вече открито участват със собствени сили (3). Това е в

разрез с международното право и е нова стъпка към разделянето на страната на сфери на влияние, като всяка от глобалните военни сили ще се опита да установи контрол върху колкото може по-голяма зона за себе си и за партньорите си.

Изключително важни процеси протичат и в Европа. От предстоящите президентски избори във Франция до голяма степен ще зависи и съотношението на силите между системните и несистемните партии на континента. На вота в края на април и началото на май ще се реши дали Париж ще запази неолибералния и русофобския си курс, или ще направи решителна стъпка към подобряване на отношенията с Москва и ще заложи на по-социална политика. Другият фундаментален проблем на ЕС са задълбочаващите се противоречия между богатото ядро (Франция, Германия, Северна Италия и страните от Бенелюкс) и обедняващата периферия, която не е доволна от перспективата – Съюзът да се движи на две скорости. Като се прибавят и имигрантската вълна и все по-напрегнатите отношения с Турция, която вече открито заявява претенциите си и използва своята диаспора за оказване на политически натиск, перспективите на Стария континент изглеждат все по-мрачни.

Тръмп се отказа от „размразяването" с Русия, фокусира се върху вътрешната политика

Победата на Доналд Тръмп на президентските избори е посрещната с големи очаквания както за вътрешната, така и за външната политика на САЩ, тъй като той декларира, че има намерения да направи сериозни промени. Тепърва ще се разбере какви ще са резултатите от усилията му във вътрешен план, но вече е очевидно, че в международен – това едва ли ще се случи. Медийната истерия срещу Тръмп в Америка, а и в цялата западна преса, не му оставиха достатъчно пространство за маневри. Първият сериозен сигнал, че антируският курс на Барак Обама ще бъде продължен, бе оттеглянето на съветника по национална сигурност генерал Флин. Той бе принуден да подаде оставка заради информацията, че е разговарял по телефона с посланика на Русия в САЩ. Флин бе известен с идеите си за нормализиране на отношенията между Вашингтон и Москва и за изграждане на коалиция между тях за борба с международния тероризъм.

Уволнявайки Флин, Тръмп заяви: „Сключването на сделка е непопулярно решение за всеки политик. За мен е значително по-лесно да бъда твърд. Колкото по-твърд съм към Русия, толкова по-добре." (4) Тръмп не посмя или не пожела да задържи Флин на поста му, а това несъмнено е отстъпка пред глобалистското лоби, което не спря с критиките си, а ги продължи още по-интензивно. Така само няколко седмици след като взе властта, Тръмп бе принуден да следва курса, определен от силите, които са за „твърда линия" относно Русия, Китай, Иран и другите държави, опитващи се да провеждат самостоятелна политика.

Изглежда, че последствията от промяната ще бъдат сериозни. Знаково е, че генерал Макмастър, който наследи Флин на ключовия пост, има съвсем различ-

ни идеи и е важна фигура във военния проект, озаглавен „Изследване на водене на война от ново поколение в Русия" (5). Участниците в проекта са посещавали Украйна, където са се запознали по-подробно с руските военни възможности, за да изготвят стратегия и системи от въоръжения, чрез които САЩ да победят Русия. Освен Макмастър в обкръжението на Тръмп е и военният министър генерал Джеймс Матис, както и вицепрезидентът Майкъл Пенс, които са привърженици на курса от Студената война. Те несъмнено ще са сериозна пречка при всеки опит за разведряване в отношенията между Белия дом и Кремъл.

Външнополитическите възможности пред Тръмп са ограничени не само от състава на новата му администрация, а и от нежеланието на Конгреса да предприема каквито и да са стъпки в посока „размразяване". През март беше поставена още една бариера пред подобряването на руско-американските отношения. Палатата на представителите одобри проекта за бюджета на Пентагона за 2017 г., а той включва забрана за сътрудничество на военното ведомство с „Рособоронекспорт". Документът, който ще действа до края на септември 2017 г., предвижда за военни цели да се отделят 578 милиарда долара. Показателно е и съотношението на силите в Конгреса – „за" са гласували 371 души, а против – само 48. Той е валиден дотогава, „докато руската държавна корпорация не се откаже да доставя смъртоносно въоръжение за Сирия, а руските военни сили не напуснат Крим" (6). Изключения могат да бъдат направени само в случай, че след консултации с държавния секретар и с директора на националното разузнаване стане ясно, че сътрудничеството с „Рособоронекспорт" отговаря на интересите на САЩ. При това ръководителят на Пентагона трябва да бъде убеден от професионалните комитети на Конгреса в необходимостта от подобно сътрудничество. Всичко това показва, че на практика няма промяна в политиката към Русия, а се продължава курсът на предишния президент. Още в средата на декември 2016 г. отиващият си Барак Обама подписа закон за разходите за отбрана през 2017 г., който ограничава военното сътрудничество с Русия дотогава, докато РФ не прекрати „окупацията на територията на Украйна и агресивните действия, които заплашват суверенитета и териториалната цялост на Украйна и членовете на НАТО" (7).

Ясно е, че условията, които САЩ поставят на Русия, са неизпълними, но изглежда, че именно това е целта на приетия закон. Чрез подобни инициативи американският военно-политически истаблишмънт, с огромно влияние както при демократите, така и при републиканците, иска категорично да покаже, че няма да допусне нормализация на отношенията между РФ и САЩ.

Вероятно именно въздействието на русофобския глобалистки елит е причината в средата на февруари Тръмп да направи нелепото изявление, че очаква Русия да върне Крим на Украйна (8). При създалата се ситуация президентът е принуден да се съобразява с поставените му рамки, защото в противен случай рискува да бъдат засилени и без това интензивните медийни атаки срещу него. По всичко личи, че силите, стоящи зад законопроекта за новия бюджет, продължават да вярват, че

САЩ имат потенциал да запазят безусловната си глобална хегемония, независимо от опитите на Русия и Китай да се изгради многополюсен свят.

Външната политика на САЩ става все по-антируска, а за провеждания курс е отговорен и Тръмп, който изглежда не прави нищо съществено, за да го промени. Показателно е изявлението на постоянния представител на САЩ в ООН Ники Хейли: „Възприемайте руската заплаха сериозно. Ние не можем да се доверяваме на Русия. Ние никога не бива да се доверяваме на Русия", заяви тя в ефира на *NBC* на 15 март (9). Няма яснота каква точно е причината за подобни изказвания, но това може да се тълкува като предупреждение както към Русия – да не си прави илюзии, че е възможно подобрение, така и към страните, които искат да си партнират с нея.

Подобен тон няма нищо общо с декларираното по време на предизборната кампания намерение на Тръмп да развива партньорски отношения с Москва. А това е само едно от многобройните недружелюбни изявления на Хейли. Още в първото си изявление на заседание на ООН през февруари тя обвини Русия в „агресия", „окупация" и „военна интервенция" в Източна Украйна. Освен това декларира, че санкциите, въведени от Вашингтон срещу Руската федерация, ще останат в сила, докато Крим не бъде върнат на Украйна (10). Логично е да се допусне, че изказването на Хейли е съгласувано с президента Тръмп. В подобен дух е и поведението на държавния секретар Рекс Тилърсън. През март той се срещна с министъра на външните работи на Украйна Павло Климкин. В хода на беседата Тилърсън увери украинеца, че „Вашингтон ще продължи да поддържа Украйна, а санкциите срещу РФ ще останат в сила до пълното изпълнение на Минските споразумения, до прекратяването на агресията и до деокупацията на Донбас и Крим"(11). Тилърсън подчерта, че САЩ са „солидарни с борбата на Украйна срещу агресията на Русия" (12).

Към недоброжелюбния стил трябва да се прибави и истерията, плъзнала в САЩ, а после и в Европа, за хакерски атаки, които са повлияли на „изхода от изборите и са извършени от Москва". Все още не е представено нито едно доказателство, но това не пречи подобни твърдения да се увеличават с геометрична прогресия.

Руско-американските отношения са замразени, а гласът на Тръмп изобщо не се чува, когато става дума за външна политика. Засега международната му активност се свежда до срещи с традиционните съюзници на САЩ – Великобритания, Канада, Япония и Израел, като на тях преобладаваха формални фрази без някакво сериозно съдържание. Вероятно действията на президента са резултат от споразумение с американския истаблишмънт, който явно не иска резки промени във външната политика. Възможно е и Тръмп да се опитва да печели време, за да се съсредоточи във вътрешната политика и така да повиши авторитета си сред населението и да укрепи властта си. Засега той няма особени успехи в това отношение. Медиите продължават да го атакуват, указите му пък се блокират от съдебната система.

По-значима изглежда срещата на Тръмп с Ангела Меркел, състояла се на 17 март във Вашингтон. Макар и да не стисна ръката ѝ, американският президент бе изключително предпазлив към немкинята, която не пестеше критики към него още в хода на предизборната надпревара. Фактически Тръмп даде заден ход. Той, който многократно критикува НАТО, сега обясни колко важна е организацията за него, но и изрази надеждата си, че Германия ще увеличи вноските си в Алианса. „Много страни задлъжняха с огромни суми за предишните години, а това е несправедливо относно САЩ. Благодарих на канцлера Меркел за задължението правителството на Германия да увеличава разходите за отбрана и да работи за това вносът му да възлиза поне на 2% от БВП." (13)

Меркел пък подчерта, че за нея „ЕС и НАТО" имат първостепенно значение и изрази удовлетворение от позицията на Тръмп (14).

В своята встъпителна реч Тръмп нарече Германия и Франция лидери в регулирането на украинската криза и заяви, че цени това „лидерство". Той каза още, че САЩ се стремят към мирно решение на войната в Донбанс (15). Но това не бива да бъде тълкувано като оттегляне на САЩ от Украйна. Напротив, подобни изказвания се вписват в стратегията на Тръмп да постига целите си с помощта на чужди средства и усилия. САЩ продават оръжие на Киев, а американските военни инструктори обучават украинската армия. Възможно е изказването на Тръмп за Германия и Франция всъщност да е язвителен намек, тъй като засега изход от кризата в бившата съветска република не се вижда. Напротив, тя все повече се задълбочава, а този развой на събитията е благоприятен за Вашингтон, който чрез нея получава чудесна възможност да шантажира както Русия, така и страните от Европейския съюз.

Затова в този контекст изявлението на Меркел: „необходимо е да се намери решение на украинската криза, но паралелно с това трябва да се подобряват отношенията с Русия", направено на пресконференцията в Белия дом, проведена непосредствено след срещата ѝ с Тръмп (16), звучи като празна и напълно лишена от тежест фраза, с оглед на позициите, които заемат Германия и САЩ относно Украйна и принадлежността на Крим.

Въпросът за финансирането на НАТО е взривоопасен, актуален е и проблемът за външнотърговския дефицит на САЩ с Германия, но е показателно, че разговорите са минали без резки изявления. Думите ѝ обаче нямат никакво съществено значение, защото кризата в Украйна, организирана от Запада, е много опасен удар по Русия и нещата не могат да се променят, ако Америка и партньорите ѝ не променят политиката си в това направление. Още повече че ключовите европейски съюзници, обслужващи интересите на глобалистките сили, многократно призоваха САЩ да не допускат смекчаване на американско-руските отношения. А привържениците на твърдата линия в администрацията на Тръмп отвърнаха на този призив с фалшивите твърдения, че Москва е нарушила договора за ядрените сили за средна далечина. Не спира и лъжата за несъществуващата руска агресия в Украйна (17).

Очевидно е, че сериозен пробив в срещата Меркел – Тръмп не се получи. Американският лидер явно е подложен на колосален натиск от страна на противниците си, а Меркел вече води избирателната си кампания. Всяко необмислено изявление може да повлияе на рейтинга ѝ. Затова тя продължава да използва любимите си през последните години клишета, които не водят до значими последствия.

Създава се впечатление, че Тръмп не разполага с достатъчно кадри, за да направи необходимите промени в американските бюрократични ведомства, чрез които напълно да овладее лостовете на властта, да започне да осъществява различна политика и да изпълни обещанията, които даде в хода на предизборната си кампания. Той няма много време на разположение. Ако не успее час по скоро да укрепи властта си, нищо чудно още след година и половина да бъде подложен на процедура за импийчмънт. Тогава ще се проведат изборите за Конгреса и демократите могат да получат мнозинство. Вероятно това е основната причина Тръмп да не се занимава с външната политика, особено що се отнася до Русия. Случващото се е и признание за успеха на опонентите на Тръмп в предизборната кампания, които, използвайки влиянието си в пресата, създадоха такава антируска истерия, че вече обект на атаки са не само политиците, желаещи подобрение на отношенията с Русия, но дори и тези, които искат да се преговаря с Москва, а не да се поставят ултиматуми.

Теоретично е възможно Тръмп да се заеме по-сериозно с външната политика, след като се закрепи на поста си, но подобен завой едва ли ще настъпи след негово еднолично решение. Той ще дойде на дневен ред само ако силите, които издигнаха президента, преценят, че ще бъде по-рационално да се разхлаби хватката около Москва, за да не бъде тя тласкана в обятията на Пекин. Но засега подобен сценарий изглежда малко вероятен. Знаково е, че президентът отказа да сътрудничи с Москва в борбата с „Ислямска държава", както и по други въпроси на националната сигурност (18). Това не предизвиква особено учудване, защото отношението на САЩ към Русия отдавна е враждебно – както през Студената война, така и в годините, когато Владимир Путин е на власт и започна да я възстановява след тежката криза, в която я бяха вкарали Горбачов и Елцин.

Въпреки запазилия се в САЩ антируски курс, противоречията в американския истаблишмънт са факт – медийната демонизация на новия президент продължава и няма индикация, че ще спре. Това вероятно е единствената утеха за Кремъл, след като очакванията за по-сериозни промени след избора на Тръмп не се оправдаха. Докато Западът се занимава с вътрешните си противоречия и се води борба между системните и антисистемните сили, Москва има възможност да си поеме дъх и да търси съюзници сред недоволните от съществуващия световен ред. Засега Русия изглежда твърде изолирана на глобалната политическа дъска. За да спечели нови партньори, тя трябва да ги увери в своите способности да преодолява кризите, като най-актуалният проблем, който не спира да ѝ създава главоболия, е положението в Украйна.

Провокациите на Украйна доближават Донбас до Русия

Ескалацията на военния конфликт в Донбас, започнала в края на януари и началото на февруари, бе овладяна, но напрежението от двете страни на разграничителната линия продължава, както и периодичните опити на украинската армия да изненада силите на ДНР и ЛНР (19). Поредицата от провокации на украинската страна доведоха до ответен ход на Москва – на 18 февруари президентът Путин разреши в Русия да се признават паспортите, издавани от Донецката и Луганската народна република (20). Седмица по-късно пък депутатите от Народния съвет на ДНР, на извънредно заседание, приеха закон за национализация на украинските промишлени предприятия, които работят на територията на Републиката (21).

„Фактически на законодателно ниво е прието решение за поставянето на предприятията на Ринат Ахметов под наша власт. То е продиктувано от блокадата, която Украйна устройва. Републиката предприе тази стъпка, за да не се преустанови тяхната работа", коментира депутатът от парламента на ДНР и председател на общественото движение „Свободен Донбас" Евгений Орлов. Той поясни, че „вече е обмислено къде ще се доставят суровините, както и къде ще бъдат пласирани продуктите. Работните места ще бъдат запазени. Това е важна и сериозна стъпка, включително и по пътя към суверенитет на двете републики", отбеляза донецкият политик (22).

Тези действия бяха предшествани от транспортната и икономическа блокада, устроена на републиките от украинските радикали. Властите в Киев не успяха да я спрат, а на 15 март президентът Порошенко я официализира, независимо че това води до още по-сериозни икономически проблеми за самата Украйна. По този начин те напълно замразиха Минските споразумения и се ускори интеграцията на ДНР и ЛНР с Русия. Президентът Порошенко се закани да поиска сметка от ДНР и ЛНР заради украинските загуби от блокадата по време на заседанието на Съвета за национална сигурност и отбрана (СНСО), но не пропусна да атакува и опозиционните партии: „Това, че действията на нашите блокадници ще струват скъпо на Украйна, е очевидно. Колко точно – ще покаже калкулацията. И тези сметки ние ще предявим не само на самопровъзгласените републики, но и на „Самопомощ", „Батковщина" и на другите организатори и популяризатори на блокадата" (23). Действията на Порошенко са сериозни отстъпки пред исканията на организаторите на блокадата, която се отразява негативно както в политически, така и в икономически план.

Случилото се ще се превърне в още един фактор за влошаване на икономическата обстановка и на благосъстоянието на населението в Украйна. Сега страната ще загуби важен източник на евтино гориво, отказвайки се от въглищата в Донбас – от 1,3 до 2% от БВП, според министъра на финансите

Александър Данилюк (24). Всичко това е шанс за противниците на Порошенко в Украйна (преди всичко за бившия премиер Юлия Тимошенко), които ще използват недоволството на все по-обедняващото население, за да се върнат на власт.

Този неадекватен ход съвпада с фактическото изгонване на руски банки, след като Порошенко утвърди санкции срещу клоновете им, работещи в Украйна (25). На тях им се забранява да осъществяват каквито и да е операции към банките майки. Много от офисите им бяха подложени на атаки и разрушения от екстремисти. Повод за тези действия бе съгласието на руските банки да отпускат кредити на граждани на ДНР и ЛНР.

Всичко това е показателно колко е неустойчива властта в Украйна и колко силно е влиянието на действията на улицата. На практика управляващите нямат ресурс да овладеят развилнелите се националистически банди. Изглежда, че техните цели са или да възобновят войната в Донбас, или да свалят Порошенко и да поставят на негово място още по-русофобски ръководител. За целта им е нужно влошаване на икономическата обстановка и на положението на населението. Те разчитат, че резкият спад на стандарта на живот може да изведе хората на улицата с лозунги срещу Порошенко. Натискът на националистите донякъде обяснява защо президентът отстъпи пред исканията на протестиращите на улицата и въведе блокадата и санкциите срещу банките, но това само влошава положението му.

Очевидно е, че радикалите имат подкрепа сред определени сили в Украйна, а действията им превърнаха блокадата в един от централните въпроси в страната.

„Решението на правителството за официализиране на блокадата не предвещава нищо добро за мирния процес в Украйна, чийто успех се явява много важна първа стъпка в опитите на администрацията на президента Тръмп да подобри отношенията с Русия. Тръмп сам каза, че иска да се обедини с Русия за борба с ислямския тероризъм, но неговият постоянен представител в ООН заяви, че САЩ ще продължат да подкрепят Украйна в конфликта ѝ с Русия", пише по този повод анализаторът на „Ню Йорк таймс" Андрю Крамер (26). Той припомня, че икономическата реинтеграция на ДНР и ЛНР е част от Минските споразумения за прекратяване на огъня, приети през февруари 2015 г., които не се изпълняват.

Решението на СНСО на Украйна за пълна транспортна блокада на Донбас свежда до минимум възможността за връщане на ЛНР и ДНР в Украйна и противоречи на Минските споразумения, смята анализаторът на *Deutsche Welle* Бернд Йохан. „С това решение Киев прави за смях и онези страни, които се застъпват за разрешаване на конфликта в Донбас. Към тези страни спадат Германия и Франция, които подкрепят единството на Украйна в рамките на Минските договорености. Затова те се обявяват срещу всички мерки, които могат да доведат до изостряне на конфликта", отбелязва той (27).

В САЩ също са недоволни от действията на Киев. „Ние постоянно следим ситуацията с блокадата в източната част на Украйна. Искам да подчертая колко е важно въпросът да се реши мирно и с уважение на териториалната цялост на Украйна в нейните международно признати граници", заяви временно изпълняващият длъжността представител на Държавния департамент Марк Тонър. По думите му: „сегашната ситуация потенциално ще има сериозни последствия, затова ние искаме решение, мирно решение" (28).

От руското Министерство на външните работи отбелязаха, че решението на Киев говори за стремеж „за пореден път да се прехвърли отговорността от болната глава на здравата". От ведомството напомниха, че ескалацията на напрежението е провокирана от Украйна (29).

Но към подобни изявления трябва да се подхожда предпазливо. За САЩ не е толкова важно дали Киев ще успее да си върне контрола над Донбас. За тях е важно, че те затвърждават позициите си в близост до руската граница, повишават боеспособността на украинската армия и ще се стремят в дългосрочен план да я превърнат във все по-сериозна заплаха за Русия. Украйна продължава да провежда интензивна дерусификация, гради се украинска идентичност, която е изцяло русофобска – не просто настроена срещу Русия, а осмисляща съществуването на Украйна с една-единствена цел – война до „последна капка кръв" срещу Русия. Това отчетливо се вижда от езика в украинските медии, в който антируската истерия може да бъде сравнена само с човеконенавистната идеология на нацисткия режим през 30-те години на XX век. Заслужава внимание и информацията, че скоро на украинска територия ще има и американски бойни части (30).

В създалата се ситуация Москва все още не е склонна да прибегне до решителна стъпка и да признае суверенитета на ДНР и ЛНР. Възможно е в Кремъл да се опасяват, че републиките дълго време ще бъдат дотационни. При съществуващите икономически проблеми Москва вероятно няма да се реши на подобен ход, но, от друга страна, Русия не може да изостави хората в Донбас и трябва да им окаже помощ.

Изглежда, че Кремъл все още разчита, че е възможно да намери съюзници на Запад, колкото и малко вероятен да изглежда подобен сценарий в този момент. Всичко може да се промени, ако на власт в Европа дойдат сили, които са готови да си сътрудничат с Русия.

Промените в Европа могат да се забавят, но не и да се предотвратят

Парламентарните избори в Нидерландия, проведени на 16 март, завършиха с победа на системната дясноцентристка партия на премиера Марк Рюте (31), но това изобщо не означава, че настъплението на несистемните партии е завършило, а тенденцията е променена в полза на крепителите на

статуквото. В действителност това бе само епизод от борбата между глобалисткия елит и традиционалистите. А за успеха на Рюте несъмнено допринесе твърдата му политика към Турция и отказът на правителството му да допусне в страната представители на правителството от Анкара, които желаеха да говорят пред митинг на турски емигранти относно предстоящия референдум за конституционна реформа в южната ни съседка.

Сега в западните страни текат сложни вътрешни процеси, предизвикани преди всичко от неадекватната политика за евроинтеграция. Тенденцията е налице – през 2016 г. настъпи *Brexit*, а победата на Тръмп в САЩ затвърди впечатлението, че има сериозно разминаване между елитите и населението, което не е съгласно с опитите глобализацията да се налага за негова сметка.

В резултат на случващото се в ЕС вече има толкова много вътрешни проблеми, че изглежда логично дори наднационалните елити да намалят темпото, да спрат и да се консолидират, преди да продължат глобализационните процеси. Друг е въпросът дали те ще успеят да запазят контрола си върху Запада, като се има предвид все по-сериозната съпротива на обикновените хора, които дават недвусмислен сигнал, че настояват за промяна и зачитане и на техните интереси. Сега на карта е поставена съдбата на Европа и на европейската цивилизация, като мигрантската вълна и ускорената промяна на ценностите и на етническия състав поставят под въпрос бъдещето дори на държави като Франция и Германия.

Вероятно във Франция и в Германия няма да се реши всичко, но те определено са много важни за съдбата на Стария континент. В края на април и началото на май французите ще изберат своя президент, а немците ще избират парламент през септември. Предварителните очаквания, че, поради катастрофалния имидж на президента социалист Франсоа Оланд, на втория тур ще се срещнат кандидатът на републиканците Франсоа Фийон и лидерът на Националния фронт Марин льо Пен, които са склонни към по-конструктивни отношения с Русия и поставят сериозен акцент върху запазването на френската културна идентичност, не се оправдаха. Фийон фактически бе изваден от надпреварата с компромат за злоупотреба със служебно положение в полза на съпругата си (32), а Льо Пен постоянно е атакувана с многобройни обвинения, дори бе отнет имунитетът ѝ на евродепутат и я грози затвор, защото си е позволила да публикува в своя туитър клип със зверства на терористите от „Ислямска държава" (33).

Така на преден план излиза кандидатурата на Еманюел Макрон – бивш служител на банката „Ротшилд и сие" и протеже на изключително влиятелния теоретик, глобалист и съветник на няколко френски президенти – Жак Атали, който в своите трудове развива тезата, че е необходимо да се изгради наднационално световно правителство. Макрон бе министър на икономиката и промишлеността при Франсоа Оланд, а в идеите му се открояват насърчаване на имигрантската вълна, увеличаване на продължителността на труда и други

мерки, които определено не могат да бъдат наречени социални и срещнаха силно неодобрение от френската общественост. Факт е, че това не попречи на президента Франсоа Оланд да се възползва от президентските си правомощия и да утвърди без гласуване в парламента „Закона на Макрон", с което нанесе сериозен удар по интересите на френските работници (34). В хода на предизборните дебати Макрон застана зад тезата, че Франция не бива да се сближава с Русия. „Ние имаме дълга история със САЩ. Заедно сме градили реда на планетата... Сега искам да предложа повече независимост, а не да се сближаваме с господин Путин" (35).

Идеите, зад които стои Макрон, не се отличават от курса на Оланд, но поради активната компроматна война срещу конкурентите му той изглежда фаворит в сравнение с Льо Пен, която предлага значително по-социална вътрешна политика – възстановяване на субектността на Франция в международната политика, признаване на Крим за част от Русия и готовност при нужда да се излезе от НАТО, а ако трябва и от ЕС, в случай че политиката на Съюза се разминава с френските интереси. Тоест Льо Пен е класически консервативен политик с ясни социални ангажименти и радетел за съхраняване на европейската културна идентичност. Сега срещу нея е насочена цялата мощ на медиите и очакванията са, че на втория тур традиционните партии ще призоват избирателите да подкрепят опонента ѝ.

Франция е ядрена сила и има потенциал за сериозна роля в глобалната политика. Наближаващите избори вероятно са причина за сериозното внимание към случващото се в Нидерландия, което бе представено като успех на крепителите на статуквото. Но нещата не стоят точно така, тъй като избирателната система в Ниската земя е специфична и фрагментарна, а победилата партия не успя да постигне значим прогрес. Напротив, тя получи по-малко гласове, отколкото на предишните избори, състояли се преди 5 години. Същото важи и за социалдемократите. Антисистемната националистическа партия на Герт Вилдерс пък регистрира прогрес. Резултатът не оставя съмнение, че е налице тенденция към увеличаване на популярността на евроскептиците. Антисистемните сили постепенно засилват авторитета си и чрез него въздействат и на управляващите партии, които във все по-голяма степен ще трябва да се съобразяват с волята на избирателите.

Вероятно Марин льо Пен няма да спечели изборите във Франция, антисистемните сили нямат потенциал да вземат властта и в Германия, където на парламентарните избори фаворити са християндемократите и социалдемократите. Лидерите им Ангела Меркел и Мартин Шулц продължават да се вричат във вярност към либералните ценности, зад които стои наднационалната финансова олигархия. Двамата се надпреварват да покажат кой от тях е по-голям русофоб. Но и във Федералната република движението е в противоположна посока. „Алтернатива за Германия" става все по-влиятелна и това означава, че след няколко години ще може да се бори за победа в изборите.

Обективните тенденции са налице – съществуващото статукво не може да бъде закрепено и изходът от развиващата се социална и икономическа криза трябва да се търси със средства извън либералните клишета, които крепителите на статуквото продължават да проповядват.

Всичко, което се случва в Европа, е изключително важно за Русия, която все още таи надеждата, че може да намери съюзници на Стария континент. В създалата се ситуация Москва води сложна стратегическа игра, в която разчетите са направени за години напред. Русия укрепва своята сигурност и търпеливо наблюдава кои тенденции ще наберат сила и кои ще отслабват. Засега европейските политически елити продължават да бъдат несамостоятелни и изглежда, че отстояват глобални интереси, а не интереси на своите страни. Но движението на историята е в обратната посока и неубедителните успехи на съществуващия елит имат малки шансове да го променят.

Разделянето на Сирия на зони на влияние изглежда неизбежно

Въпреки продължаващото напрежение в отношенията между САЩ и Русия, двете страни полагат усилия да съгласуват военните си действия в Сирия и така да предотвратят евентуален непосредствен сблъсък. За целта на 7 март в турския град Анталия се проведе среща между началника на Генералния щаб на Турция – Хулуси Акар, председателя на обединения комитет на началник щабовете на армията на САЩ – Джоузеф Данфорд, както и ръководителя на Генералния щаб на Въоръжените сили на РФ Валерий Герасимов (36). Те обсъдиха текущата ситуация в Сирия и в Ирак и предстоящите действия там на турските въоръжени сили. Несъмнено съществуват редица важни въпроси, които трябва да бъдат изяснени между външните участници в конфликта. Всеки от тях трябва да дефинира своите интереси и да се потърсят възможности за по-ефективна война срещу ИДИЛ и за намиране на разумно компромисно решение.

САЩ и съюзниците им се надяват, подкрепяните от тях сили да вземат колкото може по-значителна част от Сирия, те не пропускат възможност да се възползват максимално от терористите в борбата им срещу легитимната сирийска власт.

Дамаск постигна забележителни успехи в края на миналата година, освобождавайки Алепо, а в началото на март си възвърна контрола върху древния град Палмира, който няколко месеца бе в ръцете на „Ислямска държава". Важна роля за успеха изиграха и руските военновъздушни сили (37). След това последва обратна тенденция на редица фронтове, където силите, подкрепяни от Запада и Турция, нанесоха поражения на правителствените войски.

Сега най-важният въпрос в Сирия е ситуацията в северните райони на страната, където след падането на Ал-Баб, който бе превзет от турската армия,

рязко се изостри ситуацията около Манбидж. Турция се надяваше да превземе града, но промени позицията си, заявявайки, че няма против Манбидж да премине под контрола на Асад. Кюрдите от *SDF/YPG* пък имат своя собствена гледна точка по въпроса. Те са съгласни да предадат на Асад териториите, които са на запад от града, за да може армията на Дамаск да бъде буфер между кюрдите и турците. Те искат да оставят за себе си самия град, разчитайки на помощта на американската коалиция, която прати своите контингенти на западния бряг на Ефрат и започна да ги разполага на север от Манбидж, за да го прикрие от потенциалното настъпление на турската армия от Даръл Бус.

В създалата се ситуация Русия защитава интересите на Асад, опитвайки се да му осигури нови териториални придобивки.

Дамаск и Москва имат своите претенции към Турция – тя е обвинявана, че недостатъчно контролира бойците на Ахрар аш-Шам и на Сирийската свободна армия. А Анкара вече неведнъж заяви, че ще се постарае да избегне действия, които могат да доведат до усложнения в отношенията с Русия. На срещата между президентите на двете държави в Москва на 9 март бяха постигнати някои икономически договорености, но въпреки шумно афишираната визита на Ердоган остават както политически, така и икономически противоречия. Русия продължава да поддържа връзки с кюрдите, опасявайки се от прекомерното влияние на САЩ върху тях. А по думите на представител на кюрдските военни формирования, цитиран от *Agency France Press*, руски инструктори ще ги обучават в Северна Сирия в рамките на „сътрудничеството в борбата с тероризма" (38). От друга страна, Турция отказва да признае Крим за част от Русия, демонстративно подчертава, че смята полуострова за част от Украйна и дори спря да приема в пристанищата си кримски плавателни съдове (39). Съществуват и редица икономически противоречия между двете страни. Анкара е недоволна, че Русия отказва да допусне турски домати и краставици на своя пазар, а зърнопроизводителите в Москва получиха удар с въвеждането от турските власти на 130 процентово мито за внос на зърно (40). Всичко това показва, че партньорството между Русия и Турция има по-скоро тактически характер. И двете сили са обект на сериозен натиск от Запада и се стремят да регулират отношенията си, доколкото е възможно. Ала е трудно да се говори за някакъв стратегически съюз – разминаванията на интересите им по редица въпроси са осезаеми, като това важи и за Близкия изток. Турция преследва собствени интереси както в Сирия, където подкрепя част от воюващите срещу правителството групировки и се опитва да изгради буферна зона между своята граница и кюрдските анклави, така и в Северен Ирак. Там тя съхранява своето военно присъствие и си взаимодейства с кюрдското правителство на Барзани, в когото вижда удобна алтернатива на Кюрдската работническа партия.

Важен е и въпросът за предстоящото освобождение на сирийския град Рака, който е столица на ДАЕШ. Още през 2016 г. САЩ анонсираха планове за

това. Предпоставките за щурма постепенно се създават през последните месеци, когато *SDF/YPG* (арабско-кюрдска коалиция) с помощта на американците им позволи да се доближат до столицата на ИДИЛ. Турският президент Ердоган предлагаше на САЩ да се намали подкрепата за кюрдите и турската армия да се насочи към Рака, но американците се отнасят хладно към тази идея. САЩ видимо нямат намерения да си сътрудничат с Русия в предстоящата атака. Освен затягането на обръча около Рака, важно значение имат и въпросите за изхода на кюрдите към Ефрат, между Рака и Дейр ез-Зор. Това ще затрудни логистиката на ИДИЛ, а може да създаде и възможности за деблокада на Дейр ез-Зор.

Създалата се ситуация изисква изясняване на позициите и компромисно споразумение, което ще закрепи новите сфери на влияние в Северна Сирия, а те вероятно ще са базата за есенно-лятната кампания през 2017 година. Всички тези въпроси се обсъждат без представителите на правителствените сили, опозиционните сили и кюрдите и се решават от техните външни покровители. Няма съмнение, че ролята на външните фактори е ключова във вече седемгодишния конфликт. Но докато военните от Русия, Иран и ливанската организация „Хизбула" са в страната по молба на правителството в Дамаск, САЩ и съюзниците им нямат никакво юридическо основание да се намесват и на практика извършват посегателство върху териториалната цялост на Сирия.

Продължават и бойните действия в Ирак, където бе освободена по-голямата част от Мосул, но сега е много важен въпросът къде ще се насочат основните сили на иракската армия след битката за града. Русия има интерес иракските войски да отидат на иракско-сирийската граница и така да се пратят в Сирия още части от иракските шиити за освобождение на източните райони на Сирия, както и да се ограничи преносът на оръжие и техника от Ирак в Сирия. Именно това предизвика редица проблеми за Дамаск, а битката за Дейр ез-Зор, където правителствените сили са обкръжени от армията на ИДИЛ, продължава. Но всичко това се случи и заради мълчаливото съдействие на САЩ и партньорите им, които позволиха сили на ИДИЛ да се прехвърлят в Сирия.

Англосаксонците обръщат гръб на ЕС, но не се отказват от влиянието си в Европа

Очакванията за затопляне на отношенията между САЩ и Русия след встъпването на Тръмп в длъжност засега не се оправдават. При съществуващите противоречия в елита на САЩ Тръмп едва ли ще се реши на резки промени в политиката към Москва. Това се дължи както на огромното влияние на глобалистките елити, които не спират натиска си върху него, така и на геополитическите закони, съгласно които противоречията между сушата

и морето са непреодолими, а историческите примери за партньорство между Москва и Вашингтон са имали временен и тактически характер. При създалата се ситуация и зададения от глобалните елити тренд на радикално противопоставяне на Руската федерация е много трудно да настъпи промяна. Глобалисткият елит продължава да живее с илюзията, че може да реши собствените си проблеми за сметка на Русия, и прави всичко възможно, за да възпира и ограничава всички политици, които се опитват да променят съществуващия тренд.

Засега новият американски президент действа предпазливо, предимно с акцент върху вътрешната политика, а във външната обръща основно внимание на укрепването на връзките с основния партньор на САЩ – Великобритания, и с нейните бивши колонии – Канада, Австралия и Нова Зеландия, както и на максималното прехвърляне на отговорности и финансови ангажименти към държавите от континентална Европа. Одобрението на английската кралица Елизабет II за задействането на процедурата за излизане на Великобритания от ЕС (41) не оставя съмнение, че политиката на англосаксонците все повече ще се разминава с интересите на Брюксел, който е неубедителен в опитите си да провежда самостоятелна геополитика. На власт в повечето страни от ЕС все още са политици, обслужващи глобалната финансова олигархия, а опитите за провеждане на политика за „Европа на две скорости" допълнително ще изострят противоречията между ядрото и периферията.

С това може да се обясни и огромното внимание, което САЩ отделят на прехвърлянето на войски в Източна Европа и преди всичко в Полша и Прибалтика, които заемат все по-важно място в плановете им за сдържане на Русия и за изграждане на източноевропейска буферна зона, възпрепятстваща създаването и дори възникването на потенциална възможност за партньорство по оста Париж – Берлин – Москва.

Русия продължава търпеливо да маневрира и да не прави никакви резки действия. Тя видимо разчита, че несистемните европейски партии постепенно ще си пробият път към властта. Изглежда малко вероятно това да стане през тази година, но тенденцията да се осъществи нараства в обозримо бъдеще. Понастоящем основна пречка в отношенията между Москва и Берлин е случващото се в Донбас, но то се дължи преди всичко на запазващото се силно американско влияние в Германия. Ако Федералната република се реши да прекрати санкциите срещу Русия, това незабавно ще рефлектира и върху ситуацията в Украйна.

Противоречията между глобалистките и националните елити, както и между финансовия и индустриалния капитал остават, но геополитическият курс на Запада се запазва. Каквито и разногласия да има в неговия лагер, антируският вектор ще преобладава поне до момента, в който континентална Европа не възвърне своята субектност и не постигне приемливо споразумение с Русия, което не само да разреши конфликта в Украйна, но и да консо-

лидира Евразия да се освободи от опеката на атлантистите и да започне да осъществява свой собствен проект за развитие.

Факт е, че съпротивата срещу глобалния елит набира скорост – както в отделните европейски страни, така и в държави като Русия, Китай, Иран и Турция, които все по-активно се стремят да провеждат политика, отговаряща на интересите им. А всичко това е още една индикация, че промените в глобалната политика са неизбежни, колкото и сериозен да е отпорът на силите, които се стремят да запазят съществуващото статукво.
23.III.2017

ЛИТЕРАТУРА

1. https://dan-news.info/defence/kiev-poteryal-15-chelovek-ubitymi-i-ranenymi-pri-popytke-proryva-pozicij-dnr-na-yuge-komandovanie.html
2. http://rian.com.ua/incidents/20170201/1021032489.html
3. http://svpressa.ru/war21/article/168738/
4. Http://www.globalresearch.ca/trump-abandons-cooperation-with-russia/5578050
5. Вж. https://www.wsws.org/en/articles/2017/02/21/pers-f21.html
6. https://lenta.ru/news/2017/03/09/congress
7. https://lenta.ru/news/2016/12/24/obama/
8. http://www.reuters.com/article/us-usa-trump-russia-ukraine-idUSKBN15T2IY
9. http://www.nbcnews.com/politics/politics-news/un-ambassador-nikki-haley-we-should-never-trust-russia-n734126
10. http://edition.cnn.com/2017/02/02/politics/haley-russia-un/
11. http://uk.reuters.com/video/2017/03/07/amid-russia-tension-tillerson-meets-ukra?videoId=371256548
12. http://uk.reuters.com/video/2017/03/07/amid-russia-tension-tillerson-meets-ukra?videoId=371256548
13. http://www.cnbc.com/2017/03/17/trump-expresses-strong-support-for-nato-presses-merkel-on-paying-dues.html
14. http://www.cnbc.com/2017/03/17/trump-expresses-strong-support-for-nato-presses-merkel-on-paying-dues.html
15. http://112.international/politics/trump-appreciates-contribution-of-merkel-and-hollande-to-resolution-of-conflict-in-ukraine-15166.html
16. https://www.1tv.ru/news/2017-03-18/321808-na_pervoy_vstreche_angela_merkel_i_donald_tramp_govorili_o_rossii_obame_i_ukraine
17. http://www.globalresearch.ca/trump-abandons-cooperation-with-russia/5578050
18. http://journalstar.com/news/national/govt-and-politics/trump-wary-of-russian-deal-new-advisers-urge-tougher-stand/article_e87e36d3-7d0f-54c0-bcfe-8475c3b12b7a.html
19. http://rusvesna.su/news/1490104555
20. http://www.rbc.ru/politics/18/02/2017/58a857439a7947141ea78355
21. https://dan-news.info/politics/parlament-dnr-obyazal-nerezidentov-zaregistrirovatsya-v-respublike-do-1-marta.html
22. http://rusvesna.su/news/1488203473

23. https://www.pravda.ru/news/expert/15-03-2017/1327434-donbass-0/
24. http://vz.ru/news/2017/3/16/862216.html
25. https://www.gazeta.ru/business/2017/03/16/10578215.shtml
26. https://www.nytimes.com/2017/03/15/world/europe/ukraine-trade-separatists.html?_r=0
27. http://www.dw.com/bg/%D0%BA%D0%B8%D0%B5%D0%B2-%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%80%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B0-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0/a-37980357
28. https://ria.ru/world/20170316/1490221015.html
29. https://ria.ru/world/20170316/1490221015.html
30. https://ria.ru/world/20170316/1490221015.html
31. http://a-specto.bg/dyasnocentristkata-partiya-na-premira-mark-ryute-specheli-izborite-v-holandiya/
32. http://www.mediapool.bg/fransoa-fiyon-zayavi-che-nyama-da-se-ottegli-ot-prezidentskata-nadprevara-news259805.html
33. http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4061186
34. http://www.memoriabg.com/2017/02/12/makron-izborut-na-rotshild-za-prezident
35. https://www.gazeta.ru/politics/news/2017/03/21/n_9821873.shtml
36. https://lenta.ru/news/2017/03/07/meeting/
38. http://inosmi.ru/politic/20170322/238931459.html
39. https://lenta.ru/news/2017/03/10/my_friend/
40. https://lenta.ru/news/2017/03/22/tomatorevenge/
41. http://www.bbc.com/news/uk-politics-39282280

НАКЪДЕ ВЪРВИ СВЕТЪТ?

Зорница Илиева

Зорница Илиева *– журналист на свободна практика, автор във в. „Дума“, „Гласове“ и други. Главен експертен сътрудник към Комисията по външна политика, отбрана и сигурност на 39-ото и 40-ото Народно събрание. Приоритетни теми в дейността ѝ: външната политика в региона на Балканите, Турция, Близкият изток, както и геополитическите промени, сигурността и отражението им върху България.*

След Брекзит, избора на Тръмп за президент на САЩ и неопровержимия възход на т.нар. крайно десни партии в почти цяла Европа (Франция, Германия, Австрия, Холандия, Великобритания и др.) въпросите, които се задават от редица световни анализатори, са свързани преди всичко със „стигна ли финансовият капитализъм до последния си дъх“, „през период на катаклизъм ли преминаваме“ или просто сме на прага на нов световен ред. Единство има само в извода, че след икономическата буря, „отприщена от кризата с високорискови ипотечни заеми в САЩ през 2008 г.“, гражданите (не само в Европа) са огорчени, гневни, дори отчаяни от действията на финансовия и политическия елит и все повече се опасяват за бъдещето на децата си. Новата заплаха от миграционните вълни, радикалния ислям и терористичните актове на европейска територия увеличава носталгията по едно далеч по-спокойно и може би наистина идеализирано минало и създава усещане, че времето е ускорило своя ход до степен, която не може да се следва от обеднелите и чувстващи се изоставени работници, както и от сриналата се средна класа. Хората са гневни и засега само чрез избори отхвърлят „финансовата глобализация“, т.е. управляващите ги поне през последното десетилетие политици. Самите елити се чудят на дълбочината на отхвърлянето. Трудно е да се приеме, че може да има разбирания, които насочват, че идва краят на една епоха на краен икономически либерализъм, пазарен диктат, военен интервенционализъм, хаос, деиндустрализация и срив на разграничителната линия между дяс-

ното и лявото. Защо трябваше да мине толкова дълго време, докато президентът на Германия Йоахим Гаук събере кураж да каже само дни преди да напусне поста си, че „трябва временно да спрем евроинтеграцията"? И да го обоснове с „не е лесно да живееш в днешна обединена Европа и в условията на световна глобализация". В същото време в Брюксел все по-често се чува, че „няма да има разширяване на Балканите през следващите години, може би десетилетие". Последно в този дух се изказа не кой да е, а Манфред Вебер, евродепутат, лидер на ЕНП, която е голямата политическа формация в Европарламента. Разбира се, че не всеки се чувства гражданин на света, но на всекиго му се иска да чувства принадлежност към нещо, без значение дали е дом, родина, или да е съпричастен, т.е. да е сред единни съграждани. Хората в по-голямата си част определено не крият, че вече не вярват на неолибералните си политици, на онези, за които „десуверенизацията" бе пътеводна звезда в политическите им изяви. „Ще е полезно в бъдеще да решаваме на национално равнище онези проблеми, които могат да бъдат решени именно там" – казва Гаук и така поставя пръст в раната „накъде тръгва светът". Няма спор, че времената са смутни и че се търси опора в демократичните ценности на ЕС например. Спорът е дали международните институции могат да изиграят онази роля, която би решила проблемите, натрупани поради социалния срив, несправедливостта, корупцията, милионната миграция, терора и несигурността, станали вече постоянен спътник в живота на гражданите. Защото свидетелствата, че „безскрупулната мрежа от супербогати идеолози уби възможността за избор и унищожи вярата на хората в политиката", се множат и разединяват не само обединена Европа, но и обществата в отделните европейски държави. Все повече се говори за растящата пропаст между бедни и богати. Дори кралят на Испания Фелипе VI побърза през февруари да произнесе в парламента реч, с която призова за спешни мерки срещу ширещата се корупция и за подкрепа на социално слабите. Конкретиката в посочването на проблемите е опит да се тушира трайното негодуване, което узря у масите и бе посочено като основна причина за победата на Тръмп в САЩ например.

Но гневът върви в съюз със страховете от наплива на мигранти и радикализирани ислямисти, които Европа допусна на собствената си територия (след стратегическата грешка на Меркел да ги „покани"), и бе в основата на Брекзита. Днес австрийският канцлер Кристиян Керн казва, че страната му е „длъжна сама да изпълнява задълженията си и няма да позволи да бъде заплашвана" и още: „сама да решава кой може да влиза в страната", когато става дума за мигранти. Изходът за Австрия в тази ситуация е не печеленето на време чрез споразумения с изнудващата ЕС Турция („една диктатура"), която „не е надежден партньор", а организирането на обща защита на границите на Централна Европа, т.е. на България, Македония, Унгария, Словакия, Словения, Черна гора и Сърбия, когато Ердогановата държава заплашва да пусне милионите мигранти. И то защото Ердоган е решил, че начин за печелене на дивиденти във вътрешен план

е извиването на ръцете на Брюксел. Като отпадането на визите за турските граждани или гордостта от „постижения" за сметка на ЕС, които биха увлекли повече турски граждани зад неговите политики. В случая едва ли става въпрос за сянка от времената на Австро-Унгарската империя и влиянието ѝ на Балканите, но картините от обсадата на Виена от османлиите преди векове винаги са били обица на ухото за познаващите историята и практиката на диктаторите. Сигурно затова се разчита на национално единство и на общи усилия пред лицето на опасенията за сигурността и за придобитите с много жертви ценности, стандарт и правила. Европа е изстрадала постигнатото и след световните войни трудно би приела без съпротива перспективи за разруха, и то вследствие от чужди влияния, натиск, рекет. Не че не се случват. Не че не сме свидетели на грешни стъпки, „сателитен синдром", манипулации и неприкрит натиск с икономически механизми или с „лица за влияние", включително заемащи високи управленски позиции. Но фактите, че нови партии, наричани популистки или крайнодесни, печелят все повече гласовете на европейците, че всеки проведен референдум е с резултат срещу т.нар. статукво, че социалните мрежи са изпълнени с отрицание на провеждана антиполитика срещу „основен враг или заплаха" като Русия или че е невъзможно да се спре разрастването на антиамериканизма сред държави съюзници, са все камъни в градината на лидерите, които диктуваха правилата на политическата игра през последните десетилетия не само в Европа. Във връзка с това няма как да не се посочи, че кризата в отношенията ЕС/Турция, следствие от решението на страни като Германия, Холандия, Швеция, Швейцария и т.н. да не позволят на турски министри да агитират турските гастарбайтери в Европа да гласуват на референдум на 16 април в полза на въвеждането на президентска система на управление в страната на Ердоган, е част от новата ситуация в ЕС. Ситуация, в която кризите се наслагват една върху друга, а решения не се вземат или се отлагат до степен още повече да обезверяват европейците, без да се акцентира върху факта, че все повече граждани на ЕС се убеждават в необходимостта от нови лидери в Брюксел. Тревогата около предстоящите президентски избори във Франция и парламентарните през есента в Германия са само брънка от процеси, които биха дали различна политическа визия на Европа като цяло. Не точно като Европа на различни скорости, както се предлага официално напоследък, а като съюз на суверенни държави с общ пазар и армия. Поне такива сигнали идват от редица членки на ЕС, предимно от Източна Европа.

Някои казват, че „Западът се обезсили и изтощи", когато се акцентира върху информации, че е станал пасивен или муден при вземане на необходими решения. Независимо дали става дума за миграционен натиск, за съдбата на Асад в Сирия, за рекетирането от страна на Ердоган или за създаването на обща европейска система за сигурност. Всъщност това са процеси, които имат характер на „системна криза", в чиято основа е глобализацията и липсата на адекватни отговори за последиците от съществуващите тенденции. Задълбочаващото се неравенство между страните и в техните общества, както и сривът на социалните

устои за европейците са все следствия от глобалните дисбаланси. Вече открито се заявява, че оттам идват и кризите в националните държави, които не са в състояние да гарантират сигурността на гражданите си, както и да съхранят придобивките, които те са имали в миналото. Стигна се до невъзможност да се намира алтернативност. Това заличи границите между традиционните леви и десни партии – и в редица европейски страни те даже са съуправляващи. Това автоматично ги превръща в партии на статуквото и те стават обект на масовото недоволство на обеднелите граждани. Заговори се за „ветрове на промяната" и за преминаване към многополюсен свят, но на практика създаденият идеен вакуум все още не е запълнен с адекватно съдържание. Предлагат се решения на парче. Като онзи призив на Жан-Клод Юнкер, президент на ЕК, да не се провеждат референдуми за членство на европейските страни в ЕС, защото той се притеснява, че гласоподавателите ще изберат напускането на „клуба на богатите", т.е. Брекзитът ще се възпроизведе и в други страни. Нито дума за онези причини, които доведоха до избора на Великобритания или са в основата на недоволството. За него Брюксел не е виновен и той дори не препоръчва да се задават въпроси относно евентуална победа на Марин льо Пен във Франция на изборите за президент през 2017 г. Във връзка с това няма как популизмът да не печели позиции. Видно е, че дори и да не спечели първо място на проведените неотдавна избори в Холандия, крайнодесният антиислямистки лидер Вилдерс остава сред политиците с влияние, защото има зад себе си достатъчно голяма част от холандското общество и дори има повече места в парламента от предишния период. В САЩ белите обеднели работници и голяма част от средната класа решиха, че нова личност, различна от статуквото, което им се предлагаше и от демократи, и от републиканци, ще направи онази промяна, която ще им върне придобивките, с които са свикнали, ще им върне вярата в могъществото и възможностите на великата им държава. Остава да се проследи дали наистина президентът Тръмп ще отговори на очакванията, или ще си остане там, където винаги е бил – част от системата. И няма как да е иначе. Засега администрацията му е затънала в разследвания, най-вече относно предполагаеми връзки с Москва. На практика няма никакви доказателства, че предизборните обещания за по-тясно сътрудничество с Русия, особено по отношение на борбата с радикалния ислямизъм, ще бъдат изпълнени. Под въпрос е и дали обявеното посещение на държавния секретар Рекс Тилърсън в Москва ще бъде т.нар. пробен камък за начало на обещано разведряване в отношенията между двете геополитически сили. Сериозните наблюдатели вече отбелязаха, че президентът Тръмп все още не е предприел никакви значителни стъпки за сближаване между двете страни. Напротив. Сега е в очакване на посещението на китайския лидер Си Дзинпин и то след среща с Меркел и японския премиер Абе във Вашингтон.

Това не означава, че може да се говори за световен безпорядък, който е дошъл с избирането на Тръмп за президент. Просто е непремерено като извод. По-внимателното вглеждане в биографиите на личностите от екипа му (все още

неокомплектован), които до момента са оповестени и ще заемат водещи позиции в управлението, дава ясни сигнали, че реформи в предизборни мащаби няма да има. Притесненията в Брюксел, свързани с този избор, няма да бъдат подплатени с обезпокоителни решения от страна на новия стопанин на Белия дом. Но това ще реши ли дилемите на ЕС и ще спре ли разделителните процеси там? Ще се проумеят ли тенденциите, или в Централна Европа ще продължи възходът на национализма, който се съревновава с популизма в западната част? Това си е част от онези разделителни процеси, които са в ход в ЕС и са по осите север–юг, център–периферия, изток–запад, стари–нови членки и т.н. Подобна „фрагментация" генерира напрежения, които пречат за намиране на съвместни решения за изход от общи заплахи като миграция, терор, дестабилизирани общества, нарушени човешки права и т.н. Безалтернативните решения на водещите лидери в ЕС (взети в повечето случаи по оста Берлин–Париж) не създадоха атмосфера за общност, не осигуриха равнопоставеност между членките и това донесе привкус за повече десуверенност, отколкото се предвижда при кандидатстване за членство в Европейския съюз.

Расте недоволството не само от масовото обедняване и безработицата, но и поради политики, които са в интерес само на западните икономики. Все повече граждани от Централна и Източна Европа изразяват недоволство от политиките на „изсмукване на сивото вещество" на източната част или от използването на свободното движение на хора за набиране на обслужващ персонал и работници по полята на Запада, от разширяването на собствения износ за сметка на сринато местно производство или от стимулирането на обучението на младите от новите членки в собствените висши училища при рухнало ниво на местните университети и т.н. Да, членството в ЕС е избор и има своите неоспорими предимства. Особено в смутните времена на разбъркания ни свят и при заплахите, които идват отвън, включително миграционните процеси. На този етап нито една страна, членка на ЕС, освен Великобритания, не е заявила желание за напускане. Дори и страните от Вишеградската четворка (главно Полша и Унгария), които често се обявяват за „черни овци" на Европа поради националистическата им (или национална?) политика, не декларират подобни намерения. Разбира се, че за несполуките и нереализираните мечти на хората в новите членки на ЕС не е виновен само Брюксел, а и действията на собствените им управляващи. Видно е, че „и сам воинът е воин" не е лозунг за днешните времена. Но протичащите световни тенденции и оформянето на нов ред изискват друг подход, други реакции и стратегическо мислене за десетилетия напред. Както в Брюксел, така и сред т.нар. елити в самите членки. Само с говорене за липса на лидерство няма да се намерят необходимите радикални решения. Защото точно такива трябва да са решенията, а не „замяна на евроинтеграцията с евробюрокрация" и неглижиране на социалните права и социалната стабилност на европейските граждани. Без да се забравя за сигурността и стабилността на Съюза и на членките в частност. За да не се остава с впечатление, че се търси сигурност за сметка на периферията или

чрез създаване на „буферни зони", в които в далечното и в близкото минало е ставало ясно, че получаваните дивиденти са за кратък период. Времето е ограничено и изисква незабавни реакции предвид интензивността на наслагващите се кризи. Ситуацията с Ердоганова Турция е красноречив пример в това отношение.

Не членството в ЕС и НАТО е тема за дебат в настоящия момент (въпреки обявяваната необходимост от промяна и при тях), а правилната оценка на рисковете и заплахите, вследствие на което да се направят изводи как може те колективно да се преодолеят и да се постигнат онези компромиси, които да гарантират сигурност, дълготрайност, но и достойнство. Едва ли е целесъобразно да се сочи като враг Москва, когато тълпите от мигранти от Близкия изток и Африка заливат Европа и по всяка вероятност чрез тях части от ИД се настаняват на нашия континент. След като САЩ и Русия подават сигнали, че (поне за Сирия) ще търсят решение в стил „нова Ялта", дали не е разумно ЕС да предложи „ново Хелзинки", т.е. разведряване? Защото се помни, че след Хелзинки падна Берлинската стена. А Студената война напомни за себе си едва след като започна конфронтацията между Вашингтон и Москва и след като НАТО последователно се стреми да заеме позиции около руските граници. Оказва се, че за НАТО „Ислямска държава" не е проблем. Проблем му е Русия. Обясненията и мотивите за целта са мъгляви и звучат неубедително за европейските граждани. По това спор няма, каквото и друго да се говори. Би трябвало задължително да се отбелязва и ролята на Китай в очертаното противоборство, което естествено ще се увенчае с нов ред на световната сцена. Разбира се, че никой не желае и няма интерес да има за открит противник Пекин. Дори и да се твърди, че на този етап Китай има икономически проблеми. Но такива проблеми имат и САЩ, да не говорим за Русия. Въпросът е дали ЕС трябва да продължава да бъде в позиция на изчакване и да „тупка топката" на едно място. Инициативите в някои страни от Централна Европа за справяне със заплахите от нови миграционни вълни са сигнали, че Брюксел изостава. Предстоящите президентски и парламентарни избори в големите страни на ЕС връзват ръцете на основните лидери, но липсата на бързи реакции води до растеж на недоволството сред европейците. Динамиката на времето и на кризите изисква и динамика в намирането на общи решения. Ще могат ли познатите лидери да се справят, или наистина т.нар. популисти и крайнодесни ще заемат водещи позиции в Европейския съюз? Едва ли, особено като се има предвид случилото се в това отношение в Австрия и Холандия. Но не е изключено нови личности да заемат водещи позиции. Тогава въпросът ще бъде дали те ще са в състояние да спрат разпадните процеси в Брюксел и от неспирно разискване да преминат към конкретни дела, които да гарантират стабилен икономически и социален модел на мирна Европа. На този етап Брюксел не успя със своите непопулярни оздравителни мерки да намали безработицата и да увеличи растежа. Не успя да се справи и с миграционната криза. Теророът продължава да шества по европейските улици. Да се честват 60 години от подписването на Учредителния договор на ЕС в Рим е повод за гордост, но в същото време председателят на Ев-

ропейския парламент Антонио Таяни казва, че „Европейският проект никога не е изглеждал толкова далеч от хората, както днес“, а Полша заплашва да не подпише задължителната обща декларация в италианската столица. В този контекст може да се внушава, че ЕС виси на косъм. Особено ако наистина САЩ с Тръмп начело са решили да обърнат гръб на Европа и да се изолират с цел решаване на собствени проблеми. Съществуват мнения, че ако се изберат нови лидери, може да има шанс за нов живот в европейския проект. Но за целта трябва да се спечели и общественото мнение, а то остава все така недоволно. И със страха си от терор и заплахите за европейската цивилизация. Тъжно звучат думи като „Свещената римска империя е съществувала векове след политическата си смърт“, но логиката, залегнала в основата на Съюза, може да се окаже онзи спасителен пояс, който да осигури благоприятен изход за всички.

Затова не бива да се забравя за човешкия фактор, който не само в исторически план е имал решаващата роля в постигането на успехи. Човешки фактор не само като лидерство, а и като граждани в общества, които могат да излъчват точните лидери на точното място. И които могат да отстояват права, без да забравят за задълженията. Само с промяна на инструментариума няма да се постигнат резултати. Лесни и бързи решения няма. Има точно поставени цели след точни оценки за рисковете. А това не включва политика на повсеместна конфронтация, която е в основата на настанилата се масова омраза между хората. В добавка и въз основа на религиозни, етнически или ценностни различия. Все повече гласове се чуват, че е време за подаване на ръце, когато общи опасности заплашват нашата цивилизация. Балансите са нарушени, тактическите ходове са противоречиви. Някой знае ли всъщност накъде върви светът днес? Наистина ли малките отново ще са „плячка” за големите? Националноотговорната политика включва намирането на правилните отговори на тези въпроси. Иначе наистина сме обречени. Не само ЕС като „най-прогресивния проект”, а и ние като държава.

КОНВЕРГЕНЦИЯТА КАТО ПРАКТИКА В ПОЛИТИЧЕСКИТЕ И ИКОНОМИЧЕСКИТЕ РЕШЕНИЯ В СЪВЕТСКА РУСИЯ И СССР ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛЕНИН

Мария Пиргова

Мария Пиргова *– политолог, доцент по сравнителна политология и политически анализи, доктор по политология. Преподавател е в СУ "Климент Охридски". Била е парламентарен секретар на Министерския съвет 1993–1995 г., директор на Центъра за анализи в Народното събрание и дългогодишен експерт по проблемите на изпълнителната, законодателната власт и взаимодействията между политическите партии в България. Автор е на книгите – "Националният интерес в българската политика" (2009), "Българският парламентаризъм в условията на глобалния преход" (2010), "Основи на политологията" (2014), и на множество научни статии и политическа публицистика.*

Погледът към историята на създаването на държавата и икономиката на Съветска Русия и СССР все повече губи своята идеологическа едностранчивост. Тази история не може да се представя само като резултат от марксистки и ленински теории от XIX и XX век, защото фактически не е била такава. В началото на XXI век в Русия се появяват все повече изследвания и научни позиции, които подхождат прагматично и следват по-обективни политологични методи към съветската история. Социалната практика има различни измерения и се вписва в конкретната история на Русия и преди всичко в нейното конкурентно съсъществуване с другите държави в модерната епоха. Русия и нейните лидери след Първата световна война търсят свои специфични начини за догонващо модерно развитие, за технологичен напредък и за военно производство, което да позволи на страната да запази своята държавност и да преследва имперски цели, което е характерно и за другите модерни империи – Англия, Франция, САЩ и по-късно Германия. Вярно е, че Русия използва различни политически решения от западните демокрации и от западните тоталитарни държави, а избира марксистката идеология за мобилизация на бедното си население. Но всички тези обстоятелства трябва да се преценяват не с двойните стандарти на „правилната" и „неправилната" идеология и политика, а от гледна точка на политическите цели, възможности и конкуренция.

Ще цитираме мнението на известния английски журналист Пол Мейсън, изразено в новата му книга

от 2015 г. „Посткапитализмът": „Според стария социалистически проект държавата превзема пазара, управлява го в полза на бедните, а не на богатите, после премества ключови области на производството в плановата икономика. Единственият случай, когато беше направен такъв опит, е Русия след 1917 г., но той не проработи. Дали би могъл да проработи, е добър, но безсмислен въпрос."[1] Подобни изказвания правят множество политици и политолози. Те може би са прави, но не са точни, а оттам историята става ненужна като учебник за бъдещето. Самият Пол Мейсън е сложил на книгата си за посткапитализма подзаглавие „Пътеводител за нашето бъдеще". Според нас историята трябва да е прочетена адекватно на самите факти, а не да се чете с предварително утвърдени идеологически догми, които най-често са плод на конюнктурна политическа манипулация. Тогава от историята можем да видим проблемите на настоящето и какво бъдеще ще градим. С идеологическото четене на историята можем да открием отново колелото или в по-добрия случай – велосипеда.

В историческото изследване интердисциплинарността е задължителна. Няма история без интердисциплинарен и многостранен подход. Затова ще приведа аргументите на Марк Блох (1896–1944), един от основателите на съвременната историческа наука. Той е бил професор в Страсбургския университет и днес университетът на града носи неговото име. Според него историческата наука трябва да се разшири с техники, използвани от другите социални науки – икономика, социология, география, лингвистика, антропология, медицина и др. Политологията не присъства в изредените от Марк Блох науки, защото по негово време тя не е утвърдена като самостоятелно име в социалните науки и защото самата история е повече политическа история, която дава по-късно основните жалони при отделянето на политологията. Световнопризнатият учен заедно със своите колеги апелира срещу „разделителните стени" между науките. „Нищо не може да бъде по-добро от това всички разумни специалисти, докато се грижат внимателно за своите градини, все пак да си направят труда да проучат и труда на своите съседи. Но стените са толкова високи, че много често не се вижда нищо. Именно срещу тези страхотни разделения смятаме, че стоим ние."[2] Това е манифестът на страсбургската хуманитарна школа в науката. Този пример за утвърждаване на интердисциплинарната социална наука обръща погледа на учените към реалния живот на хората, който сам по себе си е многостранен. Марк Блох отваря науката, разширява хоризонтите на хуманитарните науки във времето преди Втората световна война. Много съвременни учени като Фр. Фукуяма, като цитирания по-горе Пол Мейсън и други се опитват да затворят науката вътре в себе си, да я ограничат – с аргумента, че едва ли не вече на науката повечето факти са известни. Това са два типа мислене в науката и със сигурност ограничителните стени не вършат много полезна работа. Затова е необходимо да се работи не просто с готови формули, а да се проверява непрекъснато как работят формулите. Както в естествените, така и в хуманитарните науки. Интердисциплинарният подход към реалността и към всеки неин разрез в съвременните изследвания е изключително необходим.

В качеството на работен подход конвергенцията може да се определи най-общо като многопосочни процеси, в които социалистическата система придобива черти на капиталистическата и обратно – капиталистическата система по различни причини използва практики от социализма. Това дава основания за теориите за сближаване между капитализма и социализма като един от водещите социални процеси на XX век.

Модерността е епохата на предприемача, на свободния гражданин, на частната и държавната собственост в условията на функциониращ пазар и на правова държава. Модерността е свързана с буржоазната държава и политика, които защитават частната собственост. Но от съвременни позиции днес може да се види, че модерността през XX век се проявява и в социалистическата държава с водеща държавна собственост. Частната и държавната собственост не са така противопоставени в различни икономики през XX век и днес. Те съществуват и системите, които се опират на двете едновременно, са едни от най-ефективните в икономически и в социален смисъл. Достатъчно е да спомена водещите от тях – Швеция и Китай – с цялата им противоположност на развитие.

Исторически капитализмът и социализмът като системи проявяват същността си още в зората на Новото време. Появата на капитализма върви едновременно с появата на утопичния социализъм – теории за преодоляване на вече видимите в началото на модерността противоречия в капиталистическата действителност. Това са теориите от XV и XVI век с класиците им Томас Мор и Томазо Кампанела. Това са по-късните практически опити на Фурие и Робърт Оуен през XVIII и XIX век да направят функционирането на частната собственост справедливо за всички членове на обществото. Идеологическото и политическото противопоставяне на две модерни по същността си системи, каквито са западноевропейските държави, като класически пример за либерален капитализъм, и Съветска Русия заедно с държавите от Източна Европа, има сериозни основания в геополитиката през XX век. Причините за конкуренцията между държавите от Изтока и Запада са много по-дълбоки, отколкото класовата борба в едно общество. Битката в корена си е геополитическа битка за ресурси, тя се пренася на територията на националната държава, тя е стремеж за влияние и световно преразпределение на ресурси. Независимо с какви елити разполагат властите на Запад и на Изток, каква е социалната власт, може да се твърди, че и в капиталистическите, и в социалистическите държави властващите елити се самозащитават чрез стремежа си към модерна имперска власт и преследват геополитически интереси. Историята на отношенията капитализъм – социализъм съвсем не е само борба за ценности на основата на повече или по-малко прогресивни идеологии, каквото виждане преобладава през XX и XXI век в масовото съзнание.

Изредените по-горе предпоставки ни дават основание да търсим модерността в конвергентните процеси на развитие на модерните общества през

XX век и да изследваме капитализма и социализма не само от непримирими позиции, но и от позициите на теориите за конвергенцията, познати в първата половина на XX век и забравени или заклеймени през втората половина на XX век поради световната политическа конкуренция от времето на Студената война.

***

Когато се връщаме към историята на руската революция от 1917 г. и се опитваме да разберем случилото се, като добавим към него и новите знания за фактите, изключително важен е контекстът, в който ще поставим тази история. Очевидно досега преобладаващият контекст, в който се поставя Октомврийската революция, е класовата борба и опитът за реализация на марксистката идеология в Русия от болшевишката партия начело с В. И. Ленин. Много по-малко тази история се тълкува като част от европейските и международните отношения, като част от конкуренцията между държавите и въобще като част от европейската и световната история на XX век. Още по-малко на победата на болшевишката партия се разглежда като процес на модернизация и вписване на Русия в световната икономика пак поради необходимостта от защита на руската територия и други интереси. Ако на руската история от XIX и XX век се гледа с очите на реализма в международните отношения, ако се намали ролята на конструктивизма и оттам на сглобяването на манипулативни идеологически картини, ще се види по-близо реалността като необходимост и политиката като възможност за реализация на политическото триединство оцеляване – развитие – конкурентност в геополитическите реалности[3].

Включването на историята на икономиката и политиката в Русия през XX век в общия контекст на историята на международните отношения ще даде възможност да се види конвергентното отношение между капитализъм и социализъм и заедно с това ще станат ясни принципните разлики между тях. Но трябва да се признае и това, че реалността никога не е само черна или бяла, не е пределно ясна, както би ни се искало, тя винаги е в смесени цветове и отразява богатството си, което ние сме длъжни да не отричаме.

За Октомврийската революция, за идването на власт на болшевишката партия и за промените в Русия от октомври 1917 г. до създаването на СССР и след това до неговото разпадане, човечеството е изписало под формата на наука, на идеология, на митология и просто на приказки от „1001 нощ" купища литература. Част от нея е вече изтрита от паметта на хората, част от нея е толерирана, друга част се възпроизвежда отново, за да събужда нови човешки страсти. Вълнуващо е, разбира се, как така властта в една огромна държава попада в ръцете на най-низшите съсловия, на работниците, вълнуващо е дали в тези ръце е реалната власт, или други действат от името на работниците. И още по-вълнуващо е защо толкова омраза се бълва по отношение на властта на Ленин и СССР, при

положение че Русия си седи на мястото, макар като империя да е имала влияние и владения по света, те са много по-малко като цяло, отколкото на другите големи империи на модерното време – Великобритания, Франция и САЩ.

Явно в историята на Русия се преплитат различни видове интереси и влияния и тя може само комплексно да дава по-реалистични отговори на всякакви въпроси.

Международните отношения са условията, които обуславят възможностите на вътрешната политика в Европа в модерната епоха. Европа, която е люлка на западноевропейската цивилизация развива модерните отношения в Новото време на базата на развитието на конкурентоспособността в политиката, икономиката и специално на развитието на военните технологии. Това е причината Европа (заедно със САЩ, които имат европейски произход) да оглави световната политика през епохата на модерността и да остави след себе си по-развити от Европа общества, каквито са били в зората на Новото време Османската империя, Китай, мюсюлманите от Средния изток и Азия. Тази теза защитава историкът Пол Кенеди в двутомника си „Възход и падение на Великите сили". Той извежда конкуренцията и преди всичко военната конкуренция като основание за възхода на Европа. Геополитическите условия в Европа пораждат непрекъснатите битки за надмощие между отделни държави. Неслучайно именно в Западна Европа капитализмът дава предимства на конкуренцията пред религиозната смиреност, а по-късно и пред плановостта и регулацията. На преден план в европейската история изпъква военната конкурентна история на европейските нации във времето на Вестфалската, Виенската и Версайската система на отношения между националните държави. И трите модерни етапа на международните отношения, както и да се стремят към договорно уреждане, не изключват войната като част от тях. Именно затова международните отношения в Европа на нациите са най-важни и влияят най-силно върху формирането на вътрешнополитическите отношения. Поне така е до края на XX век, до началото на глобализационните процеси, които от своя страна размиват границите между външна и вътрешна политика. Днес да се говори отделно за вътрешна и за външна политика на една държава, без те да са поставени в общ контекст, е според нас методологически неправилно.

Въпросът, на който ще се спрем с оглед на нашата тема, е: какви институции установява съветската власт на болшевишката партия, от къде черпи моделите, с които управлява, и с какво тези модели са част от модерността – т.е. са капиталистически или социалистически. В какво можем да търсим конвергентно политическо поведение на съветската власт и в какво – не?

Какъв е международният контекст и взаимното влияние между Великите държави, част от които е и Руската империя в началото на XX век? Съвременният отговор на този въпрос е важен, защото определя политическите действия на играчите по време на революцията в Русия. От една страна, са действията на болшевишкото ръководство, от друга – действията на падналата от власт

буржоазия, на правителството на Керенски. И болшевиките, и руската буржоазия определят политическото си поведение под въздействие на поведението на другите Велики сили в хода на Първата световна война. В случая те представляват руската нация и национална държава, те са вътрешни врагове, но заедно с това са заинтересовани Русия като държава да съществува и да не стане плячка на външни сили. Към превземане на руската държава или поставянето ѝ под контрол и използването на нейните природни богатства естествено се стремят западните Велики сили, Турция и Япония. Да се покори Русия е мечта на всеки монарх или император от Наполеон до Хитлер, който пък е печален резултат от самата буржоазна демокрация.

С това предисловие към поставения въпрос – с какви институции и с какво управление може да се характеризира идването на болшевиките на власт в Русия – се връщаме към вътрешнополитическите отношения в Русия, които ще разглеждаме като пряко свързани с международните условия, с необходимостта от запазване на руската държава и едва след това с изпълнението на задачите на самата революция – създаване на власт на бедните за сметка на властта на богатите.

Русия през 1913 г. е петата по размер на вътрешния брутен национален продукт сред капиталистическите държави. Ленин показва, че тя, макар и с нереформирани и немодернизирани докрай аграрни отношения, е капиталистическа държава[4], но много изостанала от развитите капиталистически страни[5]. Още с тази своя постановка Ленин смело ревизира Маркс. Той смята, че макар и да преобладава селското население, в Русия е възможна пролетарска революция. Той изцяло се опира на формационната теория на Маркс. Но както в началото на политическата си кариера през 90-те години на XIX век, така и по-късно, когато е начело на Съветска Русия, Ленин действа като марксист. За него марксизмът е повече идеология и политическо средство, независимо че той непрекъснато обявява своите възгледи за наука. Така че неслучайно марксизмът-ленинизмът е различен от марксизма и колко далеч е Ленин от Маркс е въпрос на дискусия. За да не спорим кое е марксизъм и от какво се води Ленин в своите действия, ще използваме думите на Лев Николаевич Толстой „Не вярвай на думите – нито на своите, нито на чуждите. Вярвай само на делата", които са перифраза на Христос: „По делата им ще ги познаеш." Само така мисленето може да се преориентира от политико-идеологическо към практико-политическо.

Често се пренебрегва една от съществените причини за руската революция и за позицията на Ленин и руските марксисти в края на XIX век. За тях водеща е преди всичко битката с изостаналостта на Русия от западните държави и с широкото разпространение на руски религиозни култове като староверството, което проповядва християнство извън обществото, в Сибир бродят т.нар. Старци и хората ходят при тях вместо на църква, а Старците определят съдбата им с пророкуванията си. Един такъв Старец – Распутин, определя поведението на царското семейство и дори военни решения на Николай Втори. Русия е просмукана от идеите на народоволците, тяхна жертва става братът на Ленин, който е обесен след неуспешния

атентат срещу Александър Втори – царя, когото българите наричат Цар Освободител. Огромно влияние в Русия имат селската община и нейната защита като специфичен руски път на развитие в лицето на Толстой и толстоизма. Близък до руската душа е и разрушителният по отношение на държавата анархизъм в лицето на Бакунин и Кропоткин. Така че в тази духовна атмосфера марксизмът се явява европейското предложение за модерно развитие на една полуазиатска империя. Ленин и марксистите са за индустриализация, неслучайно Ленин твърди, че макар и в селска държава, работниците и хората от градовете трябва да играят водещата политическа роля. В противен случай, ако Русия продължи да бъде пространствен колос без съвременна икономика, тя естествено ще сбъдне западната мечта – да бъде ресурсният източник, близкият на Европа нов Клондайк. Марксизмът в Русия се явява и като възможен организатор на една модерна нация, която трябва да се конкурира с другите индустриални държави в света. Колкото и да говорят за интернационализъм и да го използват за външно влияние, поведението на руските марксисти и ленинци показва типичния за Русия изключително силен национализъм. Руският национализъм, както и повечето национализми, е като руско месианство и работи с всякакви средства в полза на руските интереси. Класовият конфликт между работници и капиталисти, какъвто има в Англия, Германия и Франция, в Русия се преплита със селските проблеми в една изолирана монархия. Работниците, макар че техният брой е силно увеличен в промишлените центрове в началото на XX век, остават малцинство, което трябва да се съобразява с огромната селска маса. Работниците естествено се явяват авангард на селяните, защото са грамотни и имат градския политически опит, познават модерните технологии, доколкото ги има, и са свързани с тях. Именно по тези и, разбира се, по множество още конкретни исторически причини руската интелигенция в голямата си част се ориентира на Запад и вижда свой съюзник не в изостаналото село, а в работниците. Марксизмът става адекватната идеология за излизане на Русия от периферията на Европа и за намирането на мястото ѝ сред развитите държави на XX век. Описаните условия са част от поведението и на руската буржоазия, тя не по-малко от болшевиките не е заинтересована Русия да остава селска страна. В това е дилемата на буржоазията, неслучайно Ленин взема властта от Керенски по мирен път. За Русия основна задача е да излезе от войната веднага с по-малко поражения и да остане да съществува като държава. Това вече не е по силите на Керенски като лидер на буржоазната власт след падането на монархията в лицето на Николай Втори.

Модерните институционални решения на болшевишката власт след октомври 1917 г. Характер на държавната власт при управлението на В. И. Ленин

Историята на завземането и утвърждаването на властта на партията на болшевиките в Русия през есента на 1917 г. минава през така нареченото

двувластие в Русия. Едната власт е на временното правителство на буржоазията начело с Керенски. То се стреми да укрепи новата антимонархическа власт, която е факт едва от няколко месеца – от февруари 1917 г. От друга страна, от началото на септември 1917 г. болшевиките започват да създават свои структури с цел завземане на властта – на първо място това е Военно-революционният централен комитет (ВРЦК) начело с Троцки. Съветите, които стават основа на съветската власт, възникват спонтанно по време на първата руска революция през 1905 г. Те се опитват да решават градски въпроси на властта, през 1917 г. най-силен е Петроградският съвет. Съветите са съставени от работнически и селски народни представители. Към тях по настояване на болшевиките от лятото на 1917 г. се присъединяват депутати от средите на войниците, които се връщат от фронта и трябва да решат свои основни жизненоважни въпроси – къде ще живеят, какво ще работят и каква земя ще обработват. Първата световна война е разорила почти цялата икономика – промишлеността не работи, на село са само жени и гладът започва да се шири. Царят е свален от буржоазията, но нито един от въпросите как ще се живее след войната не е решен от двете първи и последни републикански буржоазни правителства на Русия.

Ленин се връща в Русия и намира работническо-селските и войнишките съвети за структурата, която вече е започнала да се създава и чрез която могат да се решават политически въпроси и преди всичко да се прекрати войната с Германия и да се сключи мир. Ленин се конфронтира с буржоазното правителство преди всичко по въпроса за мира. Той завладява масите, които са против безсмислената смърт на фронта в края на войната. Така с болшевишката си партия Ленин постепенно навлиза и придобива влияние в Съветите. Едновременно с огромна организационна и идеологическа култура той действа за мобилизация на антибуржоазни маси в лицето на градската и селската беднотия. Съветите са представителни органи, те не се назначават, те се избират по места от по-грамотни и подготвени работници и селяни. Войниците под влияние на болшевишката пропаганда на фронта и за да запазят живота си, напускат окопите на войната, връщат се по градовете и буквално се социализират чрез Съветите, оттам болшевиките започват да ги насочват към фабрики и към села, където да търсят работа. По-късно именно тези войници се превръщат в основната военна сила на болшевишката власт. Това са, може да се каже, изключително важни практически решения за живота, които увеличават влиянието на болшевиките и постепенно укрепват възможностите им да завземат властта. Ленин пише огромно количество антибуржоазни и проболшевишки статии, говори за марксизма като за единствена истина, представя тази истина чисто политически, но решаващата роля изиграват Съветите, които да решават, колкото е възможно, практически въпроси на хора, чиято съдба е разбита и неясна. Това е водеща линия на революцията в Русия. Тя използва готови институции и говори за социализъм. Но този социализъм

е само идеология, която мобилизира и обещава, както всяка идеология. Ленин не създава нищо ново по организацията на властта до есента на 1917 г., а през месеците до януари 1918 г. участва както в работата на Съветите, така и в подготовката на насрочените избори за буржоазна Дума през декември 1917 г. В този смисъл като политическа система болшевишката власт се утвърждава постепенно при използване на старите структури и промяна на характера на старите Съвети.

Конвергирането на буржоазната политическа система с политическата система на социализма е факт. То е в ход до януари 1918 г., когато болшевиките разпускат парламента, в който те нямат болшинство. Тогава започват изцяло да се опират на Съветите, свикват Третия общоруски конгрес на Съветите на работническите, селските и войнишките депутати и ги обединяват в единен общ законодателен орган. Конгресът утвърждава Декларация за правата на трудещия се и експлоатиран народ, одобрява се проект за социализация на земята. Провъзгласява се федеративен принцип на държавата на Съветите – Руска съветска федеративна социалистическа република. Поръчва се на Всерусийският централен изпълнителен комитет (ВЦИК) да разработи Конституция на РСФСР и Петият конгрес на Съветите на 10 юли 1918 г. я приема, като провъзгласява пролетарския характер на властта. Към нея е присъединена и Декларацията за правата на трудещите се[6]. Конституцията и декларациите са заимствани като двойка документи от Американската и Френската революция. Политическият опит в първите дни на революцията се използва далеч не от формулите на марксизма, а от практиката на революциите, които са успели да утвърдят нова власт, да подчинят държавата и гражданите на нов ред.

Опростяването на революционната история и оправдаването ѝ само с марксистката идеология е далече от богатството на противоречиви и често взаимноизключващи се явления в един общ процес на създаване на нова държавна власт. Ленин идва на власт поради проявената огромна слабост на руската буржоазия. На нея ѝ липсва политически опит, тя няма ярко изразена частнособственическа идеология. Отгледана под крилото на царизма, тя не познава социалната демагогия, политическите похвати на мобилизацията чрез буржоазни методи на управление като избори и референдуми и пр. Либералните и дясносоциалистическите сили в Русия не разбират източниците на социалното напрежение, те не прекратяват участието на Русия в Първата световна война, не решават аграрния, работническия и националния въпрос[7].

Слабостта на руската буржоазия при правителството на Керенски

По съвременни източници това правителство е разяждано от всякакви интереси – 22 от 26 министри са масони от различни ложи плюс главнокомандващия на руската армия генерал М. В. Алексеев. Тогавашни граждани на Петроград не забелязват никаква промяна в поведението на гражданите през

октомври 1917 г. Основна роля играят Петроградският съвет и формираният към него ВРЦК. Властта на временното правителство пада почти по мирен начин, то самото остава блокирано в Зимния дворец, Керенски го няма, а министрите се предават на болшевиките, които завладяват Зимния дворец и започват да управляват. Щурмът на Зимния дворец от болшевиките е измислен от режисьора Айзенщайн за филм по повод 10-годишнината от революцията. В това време руската армия се командва от царски офицери, някои от които покъсно стават болшевики – като висшия функционер Каменев.

Още вечерта на 25 октомври Ленин свиква Втори конгрес на Съветите, в който от 649 депутати половината са болшевики, останалите – есери и меншевики. Конгресът на Съветите приема спешно декретите за мира и за земята и провъзгласява властта на Съветите. По-късно конгресът е напуснат от десните есери и от меншевиките и болшевиките остават заедно с левите есери[8]. Месец по-късно с декрет Ленин възстановява Руската патриаршия.

Ленин насрочва избори за държавна Дума – това е буржоазният парламент в Русия, защото трябва да се възстанови държавата, а буржоазните партии на практика са се отказали от властта. Съветите, които са съставени от войници, работници и селяни, предимно върнали се от фронта, все още не могат да структурират държавна власт.

Първата задача на новата власт в Русия е да организира държава, която да участва в международните отношения, и нейни вътрешни органи за управление, защото властта не търпи вакуум, тя или се упражнява, или се заема от други сили. В организацията на държавата Ленин действително се ръководи не само от условията, но и от изводите на Маркс. За първата фаза на комунизма Маркс смята, че е необходимо преди всичко прилагането в пълнота на буржоазното право. Необходим е апарат, който да прилага това право, и Ленин твърди, че в течение на известно време остава да действа не само буржоазното право, но дори и буржоазната държава – без буржоазията като класа[9].

Болшевиките организират парламентарни избори през декември 1917 г. Те решават да формират властта по класически модерен представителен път, въпреки че през есента на 1917 г. преди Октомврийския преврат, сложил началото на революция, Ленин има идея за пълновластие на нов орган – Съвет на народните комисари, който да притежава законодателната и изпълнителната власт. Може да се каже, че от свикването на Втория общоруски конгрес на Съветите през ноември 1917 г. започва революционното налагане на нов строй със социализирана собственост и с управление на партия на една част от народа – работниците, селяните и войниците, които са съгласни с болшевишката власт и чрез нея могат да осигурят собственото си оцеляване, както и оцеляването на държавата, останала без легитимна власт, с конфликти, хаос и в състояние на война[10]. Още оттук може да се говори за модерния характер на държавата, която Ленин създава, защото става дума за власт, основана на представителство, макар и класово, без участието на буржоазията. Всъщност модерната предста-

вителна власт през XVI, XVII и XVIII век се формира пак на класова основа, като ограничава участието на аристокрацията и дава предимство на буржоазията. Този период на едноκласово представителство в буржоазния парламент продължава до втората половина на XIX в., когато в него се включват представители на социалдемократическите работнически партии.

Резултатите от първите избори, на основата на които се създава първият следвоенен парламент в Русия, са: 40% от гласовете са за есерите, 22,5% – за болшевиките, останалите гласове са за меншевиките и за други партии. Учредителното събрание е свикано на 5 януари 1918 г. и за председател е избран десният есер Виктор Чернов[11]. Този състав на Думата отказва да приеме Декларация за правата на трудещия се и експлоатиран народ, в която се провъзгласяват премахването на експлоатацията на човек от човека и курс към социализъм. Есерите и останалите партии напускат заседанието. През нощта ВЦИК начело с Ленин решава да разпусне този състав на Думата и да свика Трети общоруски конгрес на Съветите. В този съвет вече болшевиките са мнозинство и на практика те като партия вземат управлението в свои ръце. Така постепенно двувластието на съвети и държавни органи, останали от времето на буржоазното правителство, се ликвидира и властта преминава в Съветите, а оттам в болшевишката партия, която оглавява Съветите. Със създаването на нови революционни органи Ленин успява да изпревари по-тромавите действия на буржоазията[12]. Впрочем тя не вярва в силата на работниците, подценява тръгналите към властта маси и практически не оказва съпротива в първите месеци на революцията.

От момента на разгонването на парламента, формиран чрез избори, и на налагането на нова система от органи на Съветите започва революционното установяване на нов строй. Фактически за Русия това се оказва начинът да се спаси държавата, която е без монарх и с разрушени институции. Ролята на легитимни представители на народа, който е общо понятие, но изразява бедните слоеве, изиграват Съветите. А тяхното задържане на власт става благодарение на войнишките маси, които напускат фронта и са готови да защитават болшевиките, а не да умират по полетата неизвестно защо.

Политическият разгром на едрата буржоазия идва с разтурянето на Учредителното събрание, което е трябвало да приеме буржоазна конституция на Русия. Но буржоазията в Русия не успява да се организира за многопартийна власт. В края на март 1918 г. ЦК на РКП(б) констатира, че периодът на завземане на властта е приключил[13]. Историческата ситуация в Русия е уникална, Маркс и Енгелс не са предвиждали завземането и задържането на властта от пролетарска партия, по-скоро са правили аналогия с Парижката комуна през 1871 г., когато властта се организира директно в диктатура на пролетариата.

Диктатурата на пролетариата не е разработена от класиците на марксизма като система от държавни органи, те са предвиждали победа на социализма в най-развитата капиталистическа държава, развитие на революцията в целия

свят и по-късно, но сравнително бързо, отпадане на необходимостта от държава. През XX век нищо подобно не се случва. Напротив, болшевиките в Русия завземат властта и са принудени да строят силна държава, да оставят илюзиите за световна революция, преминали по-късно към радикалното троцкистко крило. Реалността на властта остава много далеч от теорията на марксизма и се вижда, че постепенно той започва да се превръща в идеология, опростява се до неузнаваемост и се догматизира. Така, както предвижда Енгелс в последните си работи. Вярно е, че марксистките изводи за икономиката на капитализма и за социалната практика остават в огромната си част валидни и на тях се позовават учени от всички направления, макар и често да не признават марксизма като свой източник. И до днес политиката, социологията и икономиката на капитализма се ръководят от марксистката максима, че най-важно за една държава е развитието на нейната икономика. Авторитетът и политиката на съвременните държави изцяло се опират на борбата за икономически просперитет, но че подобни идеи има марксизмът, не се признава от нито една либерална рейтингова агенция.

За разлика от Марксовото разбиране за първостепенната роля на икономиката в далеч не най-модерната Русия Ленин на практика защитава възгледа, че определящата роля има политиката. Според него господството на пролетариата ще се реализира от формата на власт, предложена от Маркс – диктатура на пролетариата. Но тази власт първоначално няма да се изгражда върху най-развитите технологии и икономика. Тя ще създаде организация на труда, осигуряваща ефективна икономика, която да се съревновава и дори да превъзхожда икономиката на капитализма. Ленин смята, че ще постигне тази организация на труда по политически път. И пак по политически път, чрез силна държава, която владее и управлява собствеността и разпределителните отношения, ще се утвърждава социално равенство – една от най-съществените характеристики на социализма.

Многобройни дискусии са водени по повод изясняването на политическата същност на властта при социализма, която Маркс и Ленин формулират като диктатура на пролетариата. Дали тази диктатура, ако се реализира от по-широки народни маси, а не от една класа, каквато е буржоазията, е повече демокрация, или представлява насилие на една партийна власт над целия народ?[14]

Съветската власт, установена в Русия след 1917 г., има класов работническо-селски характер. Болшевишката власт се учи от буржоазията не за друго, а защото в историята единствено буржоазната класа създава класова държава – това е опитът от класическите буржоазни революции в края на XVIII век. Ленин решава, че ще прави пролетарска държава по същия начин – по аналогия с Френската революция Маркс смята, че бъдещето ще е на държава на другата голяма класа, която по негово време е най-голяма, все още неорганизирана, но започва политически да се включва в борбата за власт. Ленин се възползва от политическата слабост на самодържавието и на буржоазията в Русия и взема властта от името на пролетариата. По този начин той проправя път

към модернизация на Русия, към национална конкурентоспособност и към участие на руската държава в световната политика като важен и силен фактор. Болшевишкото ръководство начело с Ленин взема властта далеч не от комунистически илюзии. Да, добре би било, ако човечеството стигне до красивото пълно равенство и братство и най-после осъществи лозунгите на Френската революция, но всекидневието на политическата практика много бързо лишава политиците от илюзии.

Ленин организира класов парламент – Общоруския конгрес на Съветите на работнически, селски и войнишки депутати. В този парламент буржоазията няма място. По-късно тази законодателна власт се съсредоточава в една партия – РКП(б), която остава в основата на Съветите и като единствена действаща партия. Тя се обявява за общонародно представителство в Съветите. Съветите осъществяват класова демокрация, а не диктатура. Такъв е замисълът. Тази демокрация има много по-широко представителство от класовото представителство на буржоазията[15]. Разбира се, противостоенето – класово, цивилизационно и геополитическо, естествено води до масова дискусия, до отричане на възможни различни гледни точки за различни обществени явления. Съветската власт е наричана от господстващата наука най често „тоталитарна диктатура, лявототалитарна диктатура, ленинизъм, сталинизъм, руска тоталитарна власт". Тази господстваща теза се прокарва преди всичко от геополитическите врагове на Русия, от други господстващи сили на Запад, както и в Русия, които днес плащат за идеологическото си надмощие в цялата информационна среда. Ако говорим за наука, тя трябва да диференцира различни исторически процеси и периоди, в които има класова демокрация, има държавна диктатура, има авторитарна диктатура и пр. конкретни политически режими с повече или по-малко включване на части от населението. Но тези въпроси не могат да се обобщават и да се смятат за решени веднъж завинаги, както често става в платената „наука", която защитава интересите на тези, които ѝ плащат. Най-малкото с повече идеи за социалните процеси социалното мислене се обогатява, раздвижва се при решаването на съвременни проблеми на социалното творчество.

В условията на война и конкуренция между държавите за преразпределение на влияние и територии, които бъдещият мирен договор ще утвърди, елитите на държавите победителки се стремят да разберат какво става в Русия и доколко могат да се възползват от слабостта и хаоса в нея. През 1918 г. в Русия се организира гражданска война. Съвременни руски автори оспорват гражданския характер на вътрешната война в Русия през 1918–1919 г., преди всичко защото болшевиките нямат толкова силни политически и военноорганизирани противници. Отстранената от власт буржоазия и монархическата армия получават материална и военна помощ от Великите сили, които започват постепенно да се намесват във вътрешните работи на Русия, като поощряват буржоазията да започне съпротива и война срещу новата власт, обещават помощ и дори се готвят за изпращане на войски, но така и не се стига до това. За Съветска

Русия исторически е определен пътят на жестоката конкуренция, битката за отстояване на националните богатства на Русия и заедно с това удовлетворяване на необходимостта от технологично и военно доближаване до равнището на развитие на капиталистическите икономики. Същевременно още от края на Първата световна война в световния елит се говори за Втора световна война.

Политическите органи на социалистическа Русия, които се изграждат по времето на лидерството на В. И. Ленин, са преди всичко законодателният орган на властта – Конгресът на Съветите, но на практика тази роля не се реализира, тя се ограничава от партийните органи. Реалната власт принадлежи на Всерусийския централен изпълнителен комитет, и на Съвет на народните комисари (СНК). Чрез тях болшевишката партия си присвоява законодателната и изпълнителната власт. Декретите на СНК са общозадължителни и влизат незабавно в сила. Така започва управлението чрез Декрети на СНК – едновременно законодателен и изпълнителен оперативен орган на властта. Местното самоуправление се реализира от т.нар. губернски и уездни местни съвети, но те се контролират от революционни комитети на болшевиките и на техни сподвижници по места[16]. Така политическата власт при социализма няма нищо общо с буржоазната демокрация или с буржоазната диктатура. Тя представлява социалистическа или пролетарска еднопартийна демокрация или диктатура. Отношението между демокрация и диктатура не е предопределено, то се формира от исторически конкретното представителство и от реалното участие на повече граждани в него. А също така и от реалните политически и социални права на гражданите в една или друга държава. Само от това, че буржоазията е лишена от правото да взема политически решения, не следва, че има диктатура, както и от това, че големи части от нацията извън елита в държавата не участват в националните решения, не следва определението за диктатура. Ако предпоставим диктатурата като изолация на определени части от обществото при вземане на решения, то в по-голямата си част буржоазните и социалистическите режими ще се окажат чисти диктатури. В това има някакъв резон, защото самата демокрация е ограничена във възможностите си да удовлетворява едновременно интересите на мнозинството, малцинствата и държавния интерес, който не е идентичен с обществения. Въпросът какъв е демократичният и диктаторският елемент в една власт би трябвало да се изследва конкретно за всяко общество както качествено, така и количествено и едва след това да се правят изводите за качеството на демокрацията или на режима на диктатура[17].

Анализът на политическите институции в Русия след 1917 г. дава възможност да се направи изводът, че социализмът е политически качествено различно от капитализма общество. Икономическите отношения са под политическо ръководство и контрол, но конкретно в индустриалните предприятия организацията на труда не се отличава от капиталистическата, защото технологичното развитие диктува технологията на производство, тя не може да бъде различна за едни и същи предмети. Икономическата организация на труда, ка-

чеството и производителността му в Русия и в Западна Европа се различават, но за това има вековни исторически и традиционни основания. Социализмът се опитва да догони западната производителност, но това не става според желанията на политическата власт. За западно производство е необходима както производствена култура, така и протестантска етика, които в Русия никога не са съществували. Болшевишката власт се опитва да ги компенсира с догонващи държавни политики.

Ленин прави опит да установи класова демокрация с еднопартийно управление. В първите месеци на болшевишката власт управлението използва едва появилите се от месеци и без никакви обществени корени буржоазни структури на власт в Русия. По-късно тяхната слабост и неефективност води партията на Ленин към нови, специфично болшевишки институции за утвърждаване на държавна власт чрез тях. Така че в политиката си социализмът в Русия не успява да се конвергира с капитализма, налага се болшевизмът изцяло да се отличава и разграничава от руската и световната буржоазия. Много скоро след болшевишкия преврат, прераснал в революция, западната буржоазия открива в това най-голямата опасност за себе си и се опитва да върне на власт старата руска аристокрация чрез монархически настроени военни. Те се явяват единствена възможност за външната интервенция на западни сили, които не успяват нито да се консолидират, нито да укрепят антиболшевишките сили в Русия.

През ноември 1917 г. се формират отрядите на народната милиция, а през декември Общоруската извънредна комисия (ВЧК) начело с полския евреин Ф. Е. Дзерджински, Железния Феликс. С тези структури се оформят органите за държавно насилие. Съществуват революционни трибунали и Народен комисариат на правосъдието. Последните два органа са създадени под буржоазно влияние. Това е доказателство в полза на изводите, че болшевиките не разполагат с друга институционална представа, освен на буржоазната държава, че те я възпроизвеждат, но впоследствие оставят да действат само органи, които се стремят да укрепват тяхната власт. Буржоазните институции се преобразуват в болшевишки. Те по същество не са пролетарски, но работят за подчиняване и ликвидиране на буржоазията като класа, т.е. ликвидират частната собственост в интерес на държавната и кооперативната собственост, която впоследствие се оказва държавно-партийно, а не кооперативно управлявана поземлена собственост.

Практически цялата съдебна власт без действащи процедурни правила минава в ръцете на ВЧК. Така се създава извънредна съдебна власт, която е характерна за всички революционни епохи при смяна на властта. В случая тя е пряко подчинена на Дзерджински, той създава еднопосочен централизиран вертикал на досъдебните действия и на съдебните решения, които практически се сливат в едно разследване. То се обвързва с издаването на присъда. Дзерджински се съветва преди всичко с Ленин по особено важните дела и персони и правото се затваря в класовата целесъобразност на решенията. Няма нито време, нито наме-

рение да се създава правова държава. Единствената задача е да се защити болшевишката власт и да се пречупи съпротивата на тези, които по някакви причини не са съгласни с нея. Естествено за демокрация, дори и класова, в този случай не може да се говори. Класовият интерес на пролетариата е защитен от болшевишката върхушка, която според Троцки е единствено способна да изведе и да обясни на пролетариата неговите интереси, които той сам не е в състояние да формулира. Това е задача на пролетарското революционно ръководство. В това, че пролетариатът сам не съзнава интересите си, се заключават същността на троцкизма, волунтаризмът на революцията и антипролетарската същност на троцкисткото мислене, според което бедните не могат да се самоуправляват, защото не са образовани. Това е един от „параграфите 22" на лявото мислене, което е характерно не само за троцкизма, но и за съвременната социалдемокрация.

Ако органите за насилие в Съветска Русия и в СССР не са имали огромни възможности да защитават властта на болшевишката партия, тя не би се задържала и не би постигнала нито едно свое намерение, защото на практика не разполага с други ресурси освен идеология и средства за насилие, свързани с класовата ненавист на бедния към богатия, с вековната експлоатация и с потъпкването на правата на бедния. През 1922 г. ВЧК се преименува в Главно политическо управление (ГПУ) – названието му говори за неговото предназначение: идеологически обосновано насилие чрез държавата в името на формиране на власт, от която буржоазията е отстранена. Небуржоазна, нечастнособственическа и в този смисъл непазарна власт. Задачата на вече всеизвестното при социализма ГПУ е да следи настроенията сред населението, да открива инакомислещите, да ги въдворява в затвор или лагер или да ги изпраща извън СССР като невъзвръщенци. ГПУ е в основата на репресивната машина, която не изисква граждански съд.

След 1922 г. започва и т.нар. обновление на църквата, която води полусъществуване, отнети са имотите ѝ и са разрушени огромно количество църкви. Заедно с това социалистическата власт в СССР и в другите социалистически държави оставя на подчинение и по-късно поддържа църквата като част от институциите, които се грижат за взаимодействието със западни църкви и оттам със западни режими и непублични тайни общества, както и за контрол на части от населението в крайни райони, където държавата прониква много по-късно. Като цяло при социализма има не само процес на секуларизация на църквата, а се отива доста по-далеч – унищожава се религиозната вяра като част от средствата за държане на населението в подчинение по формулата на Маркс, че религията е опиум за народите. Социалистическите режими остава да се колебаят дали да използват църквата като средство за контрол, или да ликвидират църковния клир заедно с църквите. Отношението към религията и църквата е двойствено – като към идеологически враг и като към институция с връзки, от които държавата може да се възползва. Това е типично модерно отношение към църквата. Буржоазната държава е светска, тя няма никакви ре-

лигиозни предразсъдъци, макар че претендира за съхранение на религиозния морал. Църквата е не само отделена от държавата, но и в много капиталистически и демократични държави няма самостоятелно значение. Изследването на отношението държава – църква през XX век е самостоятелен научен въпрос, но така или иначе църквата е подчинена на държавата в по-голямата част на века, независимо от идеологическите устои на държавния строй.

Изследването на формирането на властта по време на руската революция от гледна точка на това как си взаимодействат нови и стари институционални модерни решения, т.е. как капитализмът и социализмът се опитват да се конвергират, извежда едно от основните противоречия в процеса на руската революция от 1917 г. – опита да се запази държавата като национален интерес и опита да се направи нова класова власт, която евентуално по-късно да представлява едно справедливо, наречено според марксизма комунистическо общество. Социалистическата система на държавна собственост, която се управлява централизирано от номенклатурен – държавен и професионален – елит, се стреми да създаде нова класова власт и заедно с това да запази националната държава. Това е конвергентен модерен процес в модерната епоха.

Освен милицията и Върховната извънредна комисия на Дзерджински, като част от революционната държавна машина се основава и новата Червена армия. В нея в началото се включват и множество царски офицери. Повечето от тях по-късно са разочаровани от бедните и необразовани болшевики, които преследват интереса си с всички средства. Но въпросът е на живот и смърт. Болшевиките много добре знаят, че ако загубят властта, съдбата им е решена и тя е смърт. Това са революциите. Историята показва, че борбата за власт се изостря до крайност и всяка от страните в нея залага живота си – така е от Атина и Рим до Френската и Октомврийската революция и по-късно. А победата може да се постигне не само с насилие, а и с изграждане на работеща икономика, която да осигурява ресурсите на армията, както и възможностите за подчинение на големи групи хора чрез изхранването им, чрез задоволяването на житейските им потребности. Мотивацията за съществуването на армия, която да залага живота си за една нова власт, изисква огромен психологически заряд, насочен против старата власт. Идеологията играе роля, но само ако е свързана с житейски реален опит, който е показал, че старата власт не може да осигури твоя живот. В този смисъл за работниците, за войниците от фронта и за полугладната селска маса в Русия мотивацията за нова власт е налице. Това е залогът за победата на Червената болшевишка армия в Гражданската война и срещу интервенцията в Русия, а не марксистката идеология, която се е свеждала до това, че в завоюваните от пролетарската армия селища властта е давана на бивши работници и селяни, воюващи за новата власт. Те са преследвали с цялото си озлобление богатите, които са смятали за свои житейски врагове.

През 1921 г. Съветите се превръщат в еднопартиен орган на РКП(б). В хода на Гражданската война и интервенцията се изгражда държавата партия.

Независимо от наличните различни държавни и партийни органи, висшето ръководство се упражнява от партийната върхушка. Ленин смята, че това е временно и е наложено от победата на социализма в една страна, и то бедна, технологично и организационно изостанала. В комунистическото движение се води дискусия дали съветската власт е диктатура на болшевиките, или това е пролетарска и селска демокрация. Заедно с централизацията на властта Ленин създава и втора палата на Съветите – Съвет на националностите, и залага създаването на Съветския съюз от нации и държави, които не са съществували самостоятелно, а като части на Руската империя.

Съветски изследователи се съгласяват с извода, че не е възможно да се създаде демокрация в рамките на една класа, като постепенно властта се затваря в една партийна и държавна върхушка, а в отделни периоди и в една личност[18]. Ясно е, че класата осъществява своята диктатура непряко, а чрез свои представители и институции. И тук пролетарската диктатура в СССР силно повтаря органи и методи на власт на буржоазията. Представители на буржоазията са отстранени от политиката, институциите не вземат решения в полза на буржоазната класа, а чрез медии и идеология се внушава, че това е в интерес на цялото общество.

Конвергенцията в политическите отношения се намира в еднакви институции, в органи на централната и местната власт, които са изпълнени с различно съдържание. На този етап, в началото на XX век, колкото и да претендира за изключителност, колкото и буржоазната и марксистката пропаганда да твърдят, че Съветският съюз е политическо чудо невиждано, то е такова само в едно отношение – опитва се да смаже експлоатацията на работниците от собствениците, като я заменя с експлоатация от държавата. Но вече от самата държава ще зависят експлоатацията, привилегиите на работниците или егалитарното заплащане. Поне това е идеята, от която отклоненията са били винаги по-малко от 100%. Затова социализмът се е различавал от капитализма и дълго време е бил стремеж на работническата класа от различни държави.

Социалното творчество се оказва изключително труден и противоречив процес. След като е ясно, че в Русия буржоазията не може да се удържи на власт, в болшевишката партия се появяват най-различни идеи – по-радикални леви или десни буржоазни идеи. По време на новата икономическа политика на Ленин има болшевишки кръгове, желаещи да забогатеят, с което те мотивират и участието си в болшевишката революция. Тях съвсем не ги интересува класовата страна на властта. Те познават механизмите на забогатяване при частната собственост и искат да се възползват от пазарните възможности в момент, в който държавата е допуснала пазарни отношения и частна собственост. В крайна сметка се вижда, че проблемът се решава в полза на властта, като за нейното запазване мощно се включват силите за защита и насилие. Запазването на болшевишката власт, властта на безсобствениците, каквито са първо Ленин и после Сталин и неговото обкръжение, се реализира успешно.

Конвергенцията като част от социалистическата икономика в Русия и в СССР преди Втората световна война

Управлението в Русия и в СССР се оглавява от двама лидери, които имат сериозни различия в подхода към създаването и функционирането на държавата. Ленин и Сталин имат и сравнително различни идеологически подходи, начини на партийно строителство и взаимодействие между държавата и партията, както и отношение към социалистическия строй като цяло. Техните различия допринасят за различни политики. Но и двамата изграждат социализъм, строй на държавната собственост и на ликвидирането на частната собственост и на нейната водеща роля. Сравнителният анализ на икономическите политики на Ленин и Сталин ще открои влиянието на капиталистическата икономика върху политическите решения в Русия и в СССР и конкретните различия и мотивации в управлението на Ленин и Сталин, които, разбира се, имат многостранни причини. Но каквито и икономически подходи да се разгръщат през XX век в Русия и в СССР, те са модерни, ограничени от модерната държава, която едва в началото на XXI век започва да се променя в глобалната епоха. Разбирането на модерното и догонващото икономическо развитие на Русия е част от разбирането на конвергенцията, на процесите в двете водещи модерни системи на XX век. Защото позицията, че Октомврийската революция модернизира Русия, че внася в икономиката и в политиката ѝ технологии, които буржоазията би трябвало да развие, не е за пренебрегване, това е част от спецификата на руската история.

Първите актове на болшевиките в сферата на икономиката са свързани с Декрета за земята и с по-късното фактическо одържавяване на земята и оземляване на селяните. Русия е с около 80% селско население през 1913 г. и е естествено от привличането на селяните на страната на болшевиките да зависи бъдещето на тяхната власт. Като цяло действията на болшевиките са насочени към ликвидиране на частната собственост чрез одържавяване на банките, железниците, съобщенията. Частните предприятия първоначално не се национализират, те заедно с публичната собственост се поставят под държавен контрол. Контролират се производството, търговията и администрацията чрез назначени от болшевиките работнически съвети. Това е част от идеята, че буржоазните собственици ще работят, като се съобразяват с решенията на работниците. По този начин ще се реализира лозунгът, че фабриките ще принадлежат на работниците. Много скоро обаче болшевиките трябва да се откажат от такъв неработещ начин на производство. Собствениците естествено бойкотират производството и, разбира се, няма сила, която да ги убеди, че трябва да се подчиняват на работниците, защото така е справедливо. Още повече така е и нерентабилно. В средите на болшевиките има най-различни мнения как да се действа със собствеността и собствениците. Ленин трябва да се справи с идеите

на „левите комунисти", които смятат, че буржоазията трябва да се ликвидира – не само като класа, но и физически, ако не се подчинява. Той успява да наложи нова роля на профсъюзите, като ги прави организатори на производството в предприятията, а за управители на държавната собственост назначава лоялни на болшевиките директори на предприятията. Работници в предприятията са били преди всичко върнали се от фронта бивши работници и селяни, които дори не са разформировали военните си структури. Задачата е въобще да има някакво производство. Разорението на промишлеността е факт в края Първата световна война. Поради него в Русия реално няма буржоазна класа, която да може да защити собствеността си. Именно поради това идват болшевиките на власт – няма буржоазни партии и структури, които да могат да организират държавата и икономиката.

Задачата на болшевишкото управление е да преодолее патриархалността на руското стопанство, дребното и раздробено частно стопанство, неговия голям процент натурален характер и дори натурална размяна. Държавният капитализъм в Русия преди войната е силен в сферата на металургията, транспорта и военното производство, но далеч не е достатъчен, за да утвърди капитализма и в други браншове на икономиката. Това означава, че болшевиките трябва да построят капитализъм в Русия и чак след това да мислят за социализъм. Към тази постановка се придържат множество болшевишки лидери, най-сериозният икономист от които е Н. Бухарин. Но социалните носители на капитализма в Русия отсъстват и според Ленин и Сталин не е оправдано да се губи историческо време, за да се върши работата на буржоазията. На практика стопанството се индустриализира и модернизира при социализма, т.е. в условията на държавната собственост и класовото преразпределение на благата.

Икономическата политика на Ленин минава през периода на т.нар. военен комунизъм и се обръща отново към пазарните отношения по времето на т.нар. Нова икономическа политика

„Войната докарва воюващите страни фактически до икономика на краен недостиг, който налага труден избор и нарастване на производителността. И в двата лагера държавата е впрегната да реши проблемите по организиране на производството и предоставяне на ресурси за снабдяването на населението…" Такава е действителността, според френската история за университетите[19]. Реалността изисква и еднотипни политически решения. Държавното управление в икономиката е въведено в отделни сфери първо в Германия. На 8 август 1914 г. по препоръка на председателя на АЕГ, който не може да бъде обвинен в комунизъм, се създава служба за суровини, натоварена да разпределя наличните запаси и поръчките между предприятията, които се прегрупират във „военни общества". През октомври с.г. се налага купонна система, а цената на житото е обложена с

данък. Общините са натоварени с разпределение на продоволствието. Във Франция през октомври 1915 г. и през 1916 г. със закон са разрешени държавните реквизиции и облагането на стоките с нови данъци. Това са антилиберални етатистки мерки, които почти всички воюващи държави са принудени да предприемат. В Обединеното кралство положението е почти същото. Но Антантата в Западна Европа се снабдява със стоки преди всичко от САЩ, които печелят многократно през войната. Това е една от причините либералните традиции в САЩ да се задълбочат и да минат в отстъпление едва в средата на 30-те години на XX век по времето на Новия път на президента Рузвелт.

Фактите за военните икономики показват, че няма особено голяма разлика в икономическите решения на воюващите държави. Поради слабостта на монархията в Русия не са взети адекватни военновременни икономически мерки и не са наложени. Населението е подложено на непоносим глад, особено в градските индустриални центрове, инфлацията расте, стоки няма. Затова болшевиките приемат етатистки мерки за преодоляване на глада и ги налагат с насилие срещу спекулата и богатите. Затова болшевиките приемат същите, но много по-строги мерки в икономиката. Да, някои от болшевиките смятат, че точно така трябва да действат комунистите. Но Ленин и просветени икономисти около него добре знаят, че не това е комунизъм и че тези мерки съществуват навсякъде в държавите по време на война. Изземванията на стоки от буржоазията Ленин нарича военновременни продоволствени данъци. Те трябва да бъдат прекратени веднага щом се преодолее гладът и не произтичат от марксистката идеология.

Но в днешно време, един век по-късно, мерките в Русия се обявяват за комунизъм, а подобните мерки в Германия, Франция и Англия – за либерализъм, защото в тези държави според неолибералната идеология не може и дори не е имало нищо друго освен либерализъм. Тяхната представа за либералната държава е абсолютно равна за всички исторически периоди и конкретни обстоятелства – свободен пазар и американска държава – нощен пазач. Но практиката показва, че все пак в едни и същи военновременни условия икономическата намеса на държавата е задължителна, независимо дали се строи капитализъм или социализъм. Това е една от причините теориите за конвергенцията да се развиват бързо именно по време и в годините непосредствено след Първата световна война.

Да се върнем на „военния комунизъм" в Русия. През 20-те години на XX век Д. Рязанов и П. Фридланд пишат, че Октомврийската революция е пролетарско-якобински преврат. Те се мотивират с приликата между продоволствените отряди, които събират стоки от населението в Русия, и същите отряди в Париж по време на якобинския период на Френската революция. Тяхното мнение е публикувано в Москва през 1928 г. и отново се е появило пак там през 1977 година[20]. Друг въпрос е какви идеологически и политически спекулации се правят по-късно от различни страни. Самият Ленин пише във вестник „Искра", че

е пошло меншевиките да плашат с якобинство по време на революция. За него разделянето на революционерите на меншевики и болшевики следва по аналогия процесите във Френското национално събрание[21]. Конвентът във Франция като единство на законодателна, изпълнителна и съдебна власт се смята за нормален процес и в руската революция[22]. Така че икономическите мерки, които се вземат с насилие по време на война и които в Русия се изразяват във военния комунизъм, са начин на разпределение на блага, за да се запази животът на части от населението в абсолютно неработещи пазар и икономика. Реквизицията на собствеността минава под лозунгите „Граби награбеното", „Експроприация на експроприаторите" и морално се оправдава от бедността на експлоатираните. Продуктите буквално се събират и се раздават, за пари почти не може да се говори. И това често се приема за идване на комунизма от широки бедни маси и от ужасени буржоа. И все пак, след като се е стигнало до почти животинско оцеляване на големи маси от народа, хвърлен във война и глад, къде са моралните критерии против събирането на храна откъдето и както и да е? Правовите отношения винаги отстъпват пред оцеляването, моралните и религиозните отношения също са нищожни пред глада, защото човекът има основни биологични нужди и той навсякъде по света тръгва да ги задоволява, когато е заплашен животът му. Тук идеологията отсъства. Или е просто димна завеса.

Гражданската война и външната интервенция

В първите години (1917–1918) нищо не предвещава толкова кървав сблъсък в Русия между различни обществени групи. След началото на чуждестранната интервенция и подкрепата с пари и оръжие, което получават отвън свалените от власт преди всичко царски офицери, против болшевишката власт започват да се организират сили. Отстранени от власт кадети и десни есери организират метежи с цел да търсят трети път – демократични правителства между монархията и болшевизма, без да знаят реално на какво да се опрат. Затова и много метежи се провалят, например в Самара, Томск, Архангелск, Ашхабад и други[23]. Не се намират сериозни вътрешни сили за организация на гражданска война. Тя става действително мащабна след външната намеса на САЩ, Франция и Англия. Но и те трудно намират сили, на които да се опрат и които да подкрепят. Западната буржоазия има двояко отношение към революцията – могат да подкрепят една слаба и безперспективна буржоазия в една разгромена държава, а могат и да колаборират с новата болшевишка власт и да предоставят икономическа подкрепа с проекти, които са изгодни след войната за цялата западна буржоазия. През 20-те години на XX век в западните държави надделява втората линия – на колаборация с болшевиките, след като се вижда, че в Русия няма вътрешни сили за победа над революцията. Затова по-добре за буржоазията от Запада е да се включи в икономическото развитие на Русия, да търси място за икономическо влияние, което има перспектива в

една икономически напълно изчерпана след Първата световна война страна. Показателни са примерите с американски и европейски бизнесмени и хора на изкуството, които се възхищават от постигнатото от руския пролетариат и посещават СССР – с очите си да видят какво става там. Тяхното мнение често е далеч от реалността, съвсем не стига до дълбочината на процесите, но отразява търсения за промяна на капитализма, свързва се с нови идеали, от които човечеството се нуждае във всички епохи.

Новата икономическа политика на Ленин

През март 1921 г. Ленин предлага антикризисна програма за стопанско развитие, наречена Нова икономическа политика – НЕП (на руски език – НЭП). Целта е да се появят стоки, дребната буржоазия да излезе на пазара и да се намали социалното напрежение. Военният комунизъм е отменен и се възражда частната инициатива, а изземването на реколтата от селяните се заменя с установен данък. Данъкът позволява селяните да продават допълнителното си производство на пазара в града, откъдето пък да купуват индустриални стоки. НЕП възражда пазара, укрепва частния сектор чрез аренда и отмяна на централни доставки за предприятията. В Русия възниква държавен капитализъм, държавните предприятия получават самостоятелност, те са на самоиздръжка и на стопанска сметка в пазарни условия. Пазарът съществува наред с държавната собственост. Това са икономически мероприятия, известни в държавния сектор на капиталистическите държави, а и на по-късния социализъм през 70-те и 80-те години на XX век.

По време на НЕП-а се създават и частни, и кооперативни банки, както и застрахователни дружества.

Новата икономическа политика ражда нова прослойка от нова буржоазия. Това са търговците и посредниците между предприятия и икономически субекти, наречени непмани.

Като цяло НЕП е възможност за укрепване на съветската власт, но и възможност за нейното сближаване по линия на икономическата политика с капиталистическите държави. Може да се каже, че социализмът и капитализмът лесно се приближават в икономическите си структури, модерната икономика най-лесно се развива чрез пазар и технологична конкуренция. Въпросът е докъде са границите на това развитие и каква конкурентоспособност на световната сцена може да се постигне в държави като Русия. Трябва да се има предвид, че в Русия православието по никакъв начин не стимулира икономическата изява на индивида, както е в католическо-протестантския Запад, особено с утвърждаването на протестантската етика. Тя според социални мислители от ранга на Макс Вебер е двигателят на отношенията в западната икономиката и утвърждава капиталистическите трудови отношения съвместно с дълбоката религиозна настройка на западния гражданин.

Новата икономическа политика на Ленин, която среща съвсем неоднозначни реакции в болшевишката партия и нейния връх. От това време и по повод

на НЕП-а настъпват дълбоки различия между водачите на съветската държава. Оказва се, че те имат коренно различна представа за последствията от революцията в Русия. С откриването на възможности за търговия и собственост някои представители на висшето, подчертавам висшето, ръководство на РКП(б), започват да се държат като непмани, и да се стремят към собственост, точно както олигарсите в Русия в началото на 90-те години при Горбачов[24].

От интервюто на академик Андрей Фурсов се вижда, че част от болшевиките не са имали нищо против да заемат мястото на буржоазията и се е наложило още Ленин да предупреди, че НЕП не решава икономическите проблеми на Русия. А тези проблеми не са в установяването на капитализъм. Ленин и голяма част от болшевишките лидери в началото на революцията, *първо*, се стремят към световна революция и, *второ*, те са искали Съветският съюз да бъде велика сила, защото обратното означава, че той ще бъде суровинен придатък на западните Велики сили. Този извод присъства в цялата история на СССР и на Русия от XX век. Дилемата – Велика сила или суровинен придатък или пазар (в най-добрия случай) за Запада – е неизменна част от смисъла на идеологията и политиката в Русия, от политическите дискусии и сурови битки за власт през целия XX век.

Ленин установява Новата икономическа политика, тя е пазарна икономика с много по-слаб държавен контрол в части от икономиката. Той обаче предупреждава, че болшевиките ще се върнат към терора, и то към икономическия терор, защото тази политика много бързо ражда частна инициатива, насочена против държавата. В руски условия много често тя е спекулация, корупция, описана като остапбендеровщина. Непманът – преди всичко търговец, далеч не е свободният предприемач с протестантска етика, той е свободен от държавата и от закона гражданин спекулант, който не е свикнал да спазва правила и ред. Той употребява свободата както може, преди всичко в своя изгода. Руският човек е повече мистик, отколкото реалист, той е човек на деня, а не на дългосрочната стратегия. Тези качества на руснаците се утвърждават през XII–XIV век, когато са разбити начални градски образувания на руска територия, когато монголското нашествие опожарява всякаква култура по пътя си. Известният Едуард Лимонов и други автори, изследващи реформата в Русия, показват, че след 1917 г. при липсата на пазар непманите – новите търговци и производители, естествено се назначават отгоре, от държавата, с партийни връзки и така се ражда номенклатурният подход в политиката на социализма. Но друг структурообразуващ принцип и ресурс тогава в Русия, освен новата държавна власт, на практика няма. Така че илюзията за капитализъм е само икономическа, конвергенцията в случая е икономическа и изобщо не е политическа. Вижда се, че НЕП може да възстанови дребния пазар, да даде предимство на гражданина с въображение и заедно с това да ликвидира възможностите за модернизация на Русия, защото така се развива дребна собственост, но не и едра индустрия.

Изводът от практиката на капиталистическия пазар в Русия не е в полза на социализма. Все още не е изградена държава, няма ги лостовете, с които по-късно борави Китай, като създава две икономики в една политическа система. Либералите в Русия, начело с Бухарин, в началото на 30-те години са подложени на партийни репресии. Противоречията в съветския партиен елит са вече сериозни, раждат се групи с различни интереси, които се стремят към властта. Сталин отменя НЕП-а и ликвидира остатъците от него, като преминава изцяло към планова икономика. Той бърза със създаването на тежка индустрия и енергетика, защото неговото мислене е много повече геополитическо, отколкото идеологическо. Той не се интересува от средствата, а от резултатите, в този смисъл той не е само марксист, а и макиавеалист. Разбира се, умело си служи с марксистки формули, вулгаризира Маркс и Ленин както политически му е удобно, за да се справи със своите партийни врагове. Сталин се превръща от партиен вожд в император на Русия, разбира се, руската империя при Сталин не е монархията от преди XX век, тя само условно може да се нарече империя, защото владее и управлява много народи освен руския народ. Но трябва много да се изопачат фактите, ако се твърди, че средноазиатските и кавказките народи са загубили от съществуването си в рамките на СССР. За тях СССР се оказва сериозна модернизираща възможност и вписване в модерния свят, доколкото тези народи възприемат западноевропейската модерност. Твърдението на западни политици и мислители, че модерният път на индустриализация и демокрация е не само възможен, но и задължителен за всички народи, напомня опитите на болшевиките в началото на XX век да налагат революционно и социалистическо бъдеще на целия свят. Троцкизмът завладява множество умове в първата половина на XX век и по-късно във втората половина на века се прехвърля на капиталистическа почва в най-силната либерална държава САЩ с намерението да се установят навсякъде по света демокрации по западен модел. Така че конвергирането, т.е. сближаването и взаимстването на теории и идеологии в един все по-взаимносвързан свят, е част от човешката история, а не изключение.

Едно от най-изразителните изказвания на Ленин в полза на конвергенцията е следното: „Докато в Германия революцията се бави да се „роди", нашата задача е – да се учим на държавен капитализъм от немците, да го прилагаме, без да жалим диктаторските похвати, за да ускоряваме неговото прилагане."[25] Думите на Ленин са многозначителни. Той бърза да се учи от Германия, докато там според него не е победила социалистическата революция. Но за Ленин държавният капитализъм е особено ценен и той признава, че няма да жали всякакви средства, дори диктаторски, за да го постигне. В някои случаи той успява да наложи идеята за големи тръстове и държавни монополи, които структурно не се отличават от капиталистическите. Такъв е примерът с електрификацията на Русия.

Ако преди 1917 г. Ленин е склонен да бъде марксист доктринер, той е такъв по пътя към властта, когато търси социална опора в руската действителност. Но

войната и реалността, когато е начело на държавата, го променят в друга посока. „През 1921 г. Ленин не е вече безотговорен нелегален-демагог, а човек, който за 4 години е преживял грандиозен опит в социално-икономическо строителство, който се е освободил от много илюзии, а вече на поста на управляващия диктатор на Русия е познал и разбрал това, което по-рано не е знаел, дори съвсем не е разбирал."[26]

Много автори смятат социализма за проява на държавния капитализъм[27]. Няма да влизаме в дискусия с тях. Те са прави от гледна точка на водещи икономически структури на социализма, но не може да се приеме, че социализмът и държавният капитализъм са идентични, защото в двата случая съществува принципно различна политическа система и държава, подчинена на различни интереси.

Тази статия не изчерпва изследването на проблема. Има определени жалони в политиката на Ленин, от които стават ясни няколко тенденции в оценката на периода. Те биха могли да бъдат подкрепени с огромен брой позовавания от богатото Лениново писмено наследство, но ние съзнателно сме се въздържали да го направим, за да може по-ясно да открои изводите.

Два основни извода

В политиката си Ленин е твърд прагматик, който може да обоснове идеологически всяка своя стъпка, но в практическата работа неговата собствена версия на марксизма не дава указания за организацията на Съветска Русия. Ленин не прави просто пролетарска държава. Той се стреми да съхрани Русия в едно критично военно и поствоенно време, като извади на преден план единствените жизнени сили и фактори, способни да спасят държавата – обеднелите работници и селячество. Неговата политическа находка са Съветите, които той използва като структура за организация на държавната власт. Тези съвети – на войнишките, работническите, селските депутати – имат класов характер. Заедно с това, преди да утвърди властта на Съветите, Ленин се придържа към институциите на буржоазната държава, провеждат се избори за Учредително събрание, но след като резултатът се оказва неудовлетворителен за него, той решава да не допусне да работят излъчените по буржоазнодемократичен изборен път депутати. В този момент Ленин скъсва не с буржоазната държава, а с буржоазните механизми за функциониране на властта. Структурата обаче остава буржоазна.

В икономическите решения Ленин действа според обстоятелствата, като се бори с глада с военни средства, но за стопанско развитие веднага след това използва пазарни отношения. Въпросът „Русия с пазар или Русия без пазар" се решава по-късно, в сблъсъка на Сталин с Бухарин. Ленин няма отношение към неговото решаване. Патосът Октомврийската революция да се разглежда като тотално отрицание на модерното и буржоазното в политиката и икономика-

та не издържа на тежестта на реалните факти в историята. Все пак модерното развитие в западноевропейската цивилизация през XX век е и конвергентно взаимодействие на две системи – капитализъм и социализъм. Още повече конвергентният модел, освободен от идеологическата обвивка, се актуализира в глобалните процеси през XXI век.

ЛИТЕРАТУРА

1 *Мейсън, Пол.* Посткапитализмът. С., 2015, с. 16.
2 *Дейвис, Норман.* Европа. Абагар, 2005, с. 959.
3 *Пиргова, М.* Основи на политологията. С., 2013, с. 33–34.
4 Вж. В. И. Ленин. Развитието на капитализма в Русия. Полное СС. Т. 1. С. 505, 582 и др.
5 Пак там, с. 601.
6 Вж. История на Русия. С., 2003, с. 404–406.
7 Пак там, с. 403.
8 Пак там, с. 401.
9 Вж. В. И. Ленин. Събр. съч. Т. 33. С. 83–95.
10 Вж. Г. Горанов. Политика и общество. С., Изд. СУ, 1990, с. 123.
11 История на Русия. 2003, с. 405.
12 *Горанов, Г.* Цит. съч. С. 121–130.
13 Пак там, с. 125.
14 За дискусиите вж. Г. Горанов. Пак там, с. 142–162.
15 Вж. А. Бутенко. Политическая организация общества при социализме. М., 1981, с. 16–19.
16 История на Русия. С., 2003, с. 404.
17 Вж. Д. Канев, А. Тодоров. За качеството на българската демокрация. С., 2014.
18 Вж. Т. И. Ойзерман. Марксизм и утопизм. М., 2003, с. 384–407.
19 *Тушар, Патрис* и др. Век на крайности. С., Кама, 2005, с. 141.
20 *Плимак, Евгений.* Политика переходной эпохи. М., 2004, с. 157.
21 *Ленин, В. И.* ПСС. Т. 10. С. 137.
22 *Плимак, Е.* Цит. съч.
23 *Плимак, Е.* Цит. съч., с. 175.
24 Вж. Андрей Фурсов. Если бы Сталин не установил либеральный НЭП, великого СССР бы не было. www.nakanune.ru 22 декември 2012 г.
25 *Ленин, В. И.* ПСС. 4 изд. Т. 27. С. 307.
26 *Валентинов, Н.* Новая экономическая политика и кризис партии после смерти Ленина: Годы работы в ВСНХ во время НЭП. Воспоминания. М., Современник, 1991.
27 Вж. Георги Найденов. Стогодишната парадигма. С., Издателски комплекс УНСС, 2015.

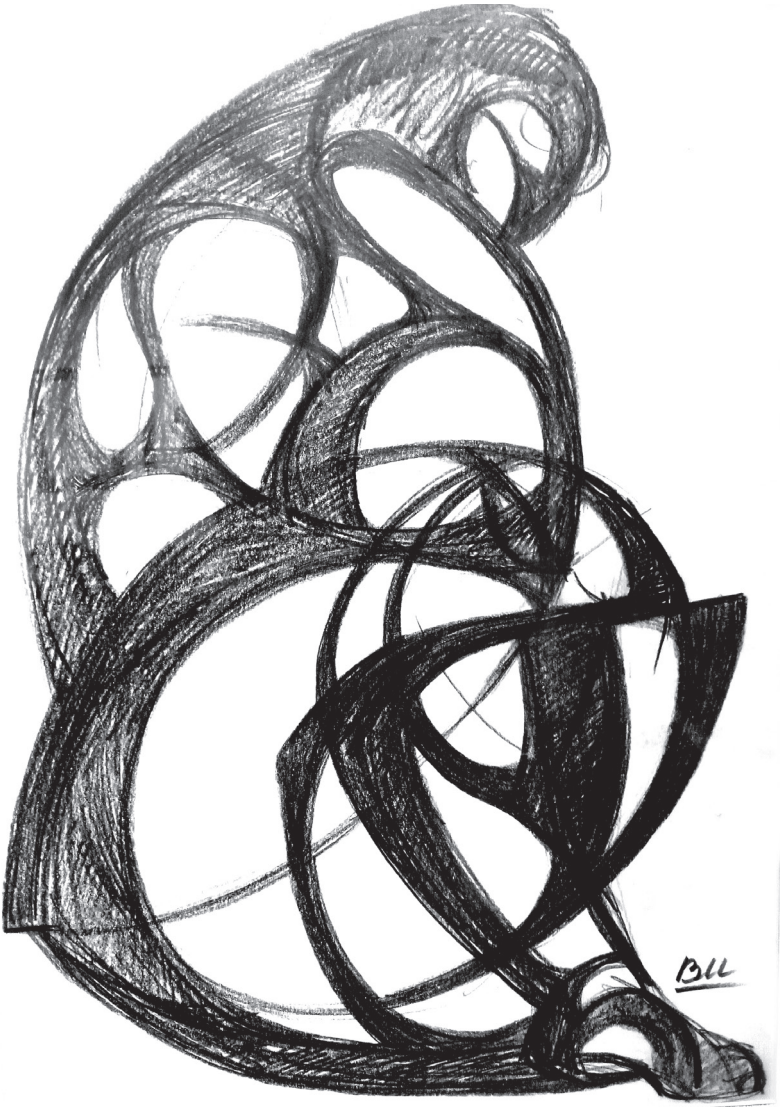

ПАРИЖКИЯТ МИРЕН ДОГОВОР – 1947 ГОДИНА

Минчо Минчев

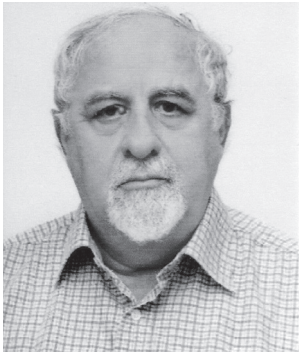

Минчо Минчев *– професор, доктор на философските науки. Преподава във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Директор е на Българския евразийски център. Бил е председател на ИО „Марксистка платформа“ в БСП. Автор е на шест монографии и на над 100 научни студии и статии по проблеми на съвременната философска и политическа мисъл.*

Нас, живеещите в объркано и пошло настояще, ни съветват да гледаме напред – в бъдещето, а не назад – в миналото.

Лош съвет! Загубата на колективната обществена памет е точно такова болестно състояние, както и индивидуалната амнезия. Само че в първия случай мащабите на опасните последици от него са неизмеримо по-големи, отколкото във втория.

Още по-лошо е, че, когато става дума за миналото, историята се фалшифицира. Тогава се посяга на цялата история на един народ, държава, религия, а това значи, че се посяга и на тяхното настояще, и на тяхното бъдеще.

Пътят към фалшификацията на историята започва с внасянето на хаос при определяне равнището на значимост на дадени процеси или събития. Следващата крачка води до подмяна на съдържанието, същността и смисъла им.

Българската история гъмжи от подобни намеси, които са предизвикани от драматичните обрати в нея.

Едно от тези събития е подписването на Парижкия мирен договор на 10 февруари 1947 г., с който България отново е третирана като пълноправен член на тогавашната международна общност.

* * *

Значението на този договор в най-новата история на нашата държава и народ е колосално. Ние живеем под скритото – пряко или косвено – негово въз-

действие. За съжаление по времето на социализма, а още по-малко днес, на този забележителен политически и юридически акт не се обръща почти никакво внимание. А той е знаково събитие с дълбок многостранен смисъл.

Ако искаме да разберем защо онази власт преди 70 години успя по най-добър начин да защити националните интереси, трябва да сме наясно какво бе положението в България през втората половина на 40-те години на XX век.

Нека най-напред видим по-отблизо какво направи за Родината ни преди това монархофашистката власт.

Тази власт в пълна мяра отговаряше на спецификата на българския капитализъм по времето на Третото българско царство.

Този наш капитализъм бе в пряка връзка със строителството на държавата и по-точно – с използването на държавната власт за лично обогатяване на политиците.

След Освобождението в България имаше богата по наследство прослойка, която бе малобройна. От нейните среди се зароди политическата гарнитура, ориентирана към буржоазнодемократична Западна Европа в лицето на Франция и Англия.

Но в България имаше и друга буржоазия, формирана почти изцяло след Освобождението чрез корупция, спекула и други криминални практики, осъществявани чрез властта.

Тази буржоазия, появила се при управлението на Стефан Стамболов, с откритата или скрита подкрепа на Двореца, се ориентира към Австро-Унгария и Германия. Тя бързо набираше сили и в началото на XX век стана господстваща икономическа сила у нас.

След Първата световна война, когато изчезна империята на Хабсбургите, тази буржоазия и нейното политическо представителство в различните варианти на Либералната партия още по-тясно се обвързаха с Германия.

Тази връзка стана всеобхватна и неразривна, особено когато там на власт дойде А. Хитлер.

Дотогава в актива си тази буржоазия имаше четири потушени въстания, един военен преврат и мощна вълна на кървав бял терор.

Третият силов политически кръг у нас се формира от трудовите бедни и средни народни слоеве и техните партии: двете фракции на социалдемокрацията, Земеделския съюз и Радикалната партия.

След военния преврат от 19 май 1934 г., когато Търновската конституция бе суспендирана и бяха забранени всички партии, се откри пътят за въвеждането на едноличния режим на цар Борис III. От 1937 г. нататък този режим придоби специфичния облик на монархофашизъм. Той вече изцяло се ползваше с подкрепата на прогерманската буржоазия. Всъщност това бе неин режим. От своя страна монархът разчиташе на нея и в нейна угода ловко постави в изолация либералнобуржоазните политически сили, а срещу народнопатриотичните сили поведе безмилостна борба. Така ориентацията на България в очертаващата се на

хоризонта нова голяма война бе предрешена две години преди нейното начало в Европа и четири – преди включването на България в Тристранния пакт.

През 1937 г. страната ни бе наводнена от шпиони на Абвера, които безпрепятствено научиха всичко за инфраструктурата на страната, за нейните военни възможности и за стопанския ѝ потенциал. Това даде възможност на Вермахта на 28 февруари 1941 г. – ден преди включването на България в Тристранния пакт – 277 агенти на Абвера, преоблечени в български военни униформи и със съгласието на монарха, да заемат 24 ключови стратегически обекта в страната.

През четиригодишната си дейност дотогавашните агенти на Абвера, освен всичко друго, бяха констатирали и нещо много важно: българската армия има големи възможности, но тя може да действа само на Балканите. Поради дълбоко вкорененитe в народа русофилски чувства тя ще бъде неблагонадежден съюзник на Райха в готвения поход на Изток. Затова А. Хитлер никога – дори когато монархофашистката власт му бе верен съюзник – не е искал български войски за Източния фронт. Чиста лъжа е твърдението на някогашните и сегашни царисти, че А. Хитлер искал българска войска за Източния фронт, а – видите ли! – цар Борис не се бил съгласил и затова платил с живота си.

Ако бе така, защо цяла година след смъртта на монарха германците не поискаха войска от регентите Б. Филов, Н. Михов и принц Кирил, които бяха готови да дадат всичко, което фюрерът би поискал от тях.

Той обаче не настоя и за скъсване на дипломатическите връзки между СССР и Царството. А какво щеше да стане, ако бе настоял?

Съвременните апологети на монархофашизма спекулират с тези факти, особено с неучастието на българската армия пряко в бойните действия на Източния фронт.

Все пак България участваше във войната против Съветския съюз, но по друг начин – чрез мощна логистична подкрепа на Вермахта.

Още през 1940 г., поради рязкото увеличаване на търговския обмен между Германия и България, бе създадено специално ведомство, нещо като специално министерство на външната търговия. В случая думата „стокообмен" не е съвсем точна. Всъщност ставаше въпрос за еднопосочно движение – главно на хранителни стоки – от България към Райха и… нищо по обратния път. Затова още през същата година правителството на Б. Филов въведе у нас купонна система.

Така Райхът натрупа към България огромен дълг от 100 млн. долара. Но на Парижката мирна конференция, по не съвсем обосновани причини, нашата страна трябваше да се откаже от връщането на тази колосална за онова време сума. Това стана под натиска на страните победителки с довода, че тези договори с хитлеристка Германия са били подписани доброволно от правителството на Царство България.

Всъщност то бе и така, тъй като през периода 1940–1944 г. и трите фашистки правителства у нас – на Б. Филов, на Д. Божилов и на И. Багрянов – извършваха този грабеж на българския народ и го смятаха за свой принос в „титаничната борба на Великия Райх против болшевизма.

Така възприемаха те и издръжката на частите на Вермахта у нас. А те не бяха никак малко: за периода 28.II.1941 – 5.IX.1944 г. през територията на България преминаха над 680 хил. немски войници. За тяхното снабдяване бе създадена Централа за специални доставки. Тези „специални доставки" – главно хранителни продукти – струваха на българския народ 7 млрд. и 38 млн. лева. И за тези разходи България не получи нищо от Райха. Те бяха също така доброволно направени, както и онези за износ, по спогодбите „Нойбахер" и „Клодиус".

Не се знае дали ако България бе просто окупирана от Вермахта, нямаше да бъде пак ограбена с толкова.

Естествено по това време недоволството в страната непрекъснато растеше. Правителствената пропаганда се опитваше да го тушира с твърдението, че с това се отплащаме на „великия съюзник" за присъединяването на Западна Тракия и Вардарска Македония към Отечеството.

Немалко хора повярваха на тази пропаганда. Но в началото на 1944 г. огромното мнозинство от народа вече не вярваше. Неговата съпротива – открита или скрита – срещу тази политика на фашисткия режим все повече се разрастваше. Паралелно се засилваше и терорът срещу него. Страната бе тласната в омагьосания кръг на братоубийствена война. Въоръжената антифашистка съпротива в България имаше една особеност, която я отличаваше от гръцката и югославската. Докато в Гърция и в Югославия народите се бореха с чуждите окупатори, у нас воюваха българи с българи.

Пътят към това печално положение бе предначертан от пронацистката българска буржоазия. В края на 1940 г. бе гласуван Законът за защита на нацията – типично творение на нацистката юридическа мисъл, която разглеждаше евреите като главен враг на българската нация.

Веднага след 22 юни 1941 г. бе сложено началото на партизанското движение у нас. Но заедно с това бяха въдворени в концлагери хиляди комунисти, леви земеделци и анархисти. Зловещият Закон за защита на държавата, приет през 1923 г., бе „подсилен" с жестоки репресивни текстове. Даваше се право и на нискоинстанционни съдилища да произнасят смъртни присъди без право на обжалване, които се изпълняваха в рамките на 24 часа. Този закон предвиждаше издаване на смъртни присъди и на малолетни. А ако „се налагаше", полицията и жандармерията избиваха деца и без излишни юридически церемонии.

При пълнолетните противници на монархофашистката власт убийствата без съд и присъда си бяха многолетна практика. В началото на 40-те години към тях тя прибави и горенето на къщите на враговете си и интернирането на техните семейства.

През периода на Съпротивата бяха репресирани по различен начин над 200 хиляди души, от които 26 038 платиха с живота си.

Ненавистта към монархофашисткия режим достигна своя връх, когато започнаха бомбардировките на англо-американската авиация над почти незащитената територия на Царството. Те бяха отговор на обявената на 13 декември

1941 г. война на Царство България срещу САЩ и Великобритания. Те продължиха половин година и бяха спрени на 14 април 1944 г., след личното настояване на Й. В. Сталин пред У. Чърчил. Но вече бяха бомбардирани 131 населени места, като особено жестоко бе поразена София.

Българската фашистка пропаганда успокояваше населението (така фашистката власт наричаше народа си) с лъжата, че тази война не е истинска, а символична, т.е. нещо като война на шега. Но англосаксонците не разбираха от шега – те изсипаха над България 43 954 бомби, отнели живота на 1276 и ранили 1381 човека. Народът плащаше жестока цена за мерзкото продажничество на българската пронацистка буржоазия.

Другата – либералнодемократичната буржоазия – бе опозиция на монархофашисткия режим. Но от края на Първата световна война тя губеше доверието на народа. Тя така и не се съвзе след удара, който получи нейното политическо представителство на 19 май 1934 г. След изборите през 1938 г. то ограничаваше своята дейност само в парламента.

Народнопатриотичните политически сили се обединиха в единен Отечествен фронт на 17 юли 1942 г., когато Вермахтът бе стигнал върха на своите успехи на Източния фронт. Антифашистката съпротива обхвана най-широки обществени слоеве. Затова и събитието, станало на 9 септември 1944 г., по своето техническо изпълнение наистина бе държавен преврат, но по своята същност – въоръжено народно въстание, а по своя смисъл – апотеоз на свободната народна воля. Затова и властта, която дойде след него, бе народна, с всички свои позитиви и несъвършенства.

* * *

Заедно с вълната на народния подем се появи и безконтролната жажда за възмездие. Това бе естествено следствие от 26-годишната гражданска война, която българската прогерманска буржоазия водеше против „своя" народ.

Победителите във войната не възразяваха против тези кървави изблици на народния гняв. Той се изливаше в цяла Европа – там, където фашизмът се бе вихрил преди това. Нещо повече – победителите над хитлеристка Германия изискваха от бившите ѝ съюзници да накажат военнопрестъпниците чрез извънредни съдилища.

Както навсякъде в Европа, така и в България новата власт изпълни волята на победителите. И това бе отчетено по време на мирните преговори в Париж.

За изпълнението на договорените от страните победителки наказателни мерки срещу управляващите в България действаше Съюзническа контролна комисия (СКК). Тя бе създадена на 28 октомври 1944 г., когато в Москва бе сключено примирие между България и главните страни от Антихитлеристката коалиция. Тази комисия приключи своята работа до 15 септември 1947 г., когато влезе в сила Парижкият мирен договор.

С този срок бе свързан и престоят на Червената армия у нас, която се изтегли окончателно от България на 15 декември 1947 г. След това никога повече на българска територия не са били трайно дислоцирани войски на СССР.

Във връзка с това трябва да се каже още нещо, с което кръвните и идейни потомци на монархофашизма спекулират.

Съветският съюз обяви война на България на 5 септември 1944 г. На 8 септември части на Червената армия навлязоха у нас, без да се чуе и един изстрел. Българската армия си остана в казармите с цялото си въоръжение.

Навлизането на военните части в страната приключи на 18 септември, но още в 17 часа на 9 септември между СССР и новото народно правителство на Отечествения фронт бе сключен временен мирен договор, с което военната окупация на страната де юре бе прекратена.

Страховитите истории за съветската окупация на България, съчинявани днес от недобросъвестни историци, са част от наглата неофашистка пропаганда, като се злоупотребява с редките случаи на инциденти със съветски войници. За „нашите" фашизоиди тя е окупатор, но Червената армия бе в България точно три години и три месеца.

Американската армия и до днес е в Германия и в Италия – вече 72 години след войната, но тя не е окупатор.

По време на тригодишния ѝ престой у нас през Червената армия са преминали 600 хил. души. Това е струвало на българската държава 50 млрд. лева. Но когато в края на 1947 г. тази „окупационна" армия се изтегли, тя остави огромно количество оръжие и военно снаряжение за нашата нова, народна войска. По-късно съветското правителство подари на България и цялото конфискувано (според споразумението в Потсдам) немско и италианско имущество в България.

„Окупационната" Червена армия включи в своя състав Първа българска армия и по този начин осигури участието на нашата страна в заключителния етап от войната срещу хитлеристка Германия.

Това участие във войната струваше на България 30 хил. убити, ранени и безследно изчезнали; факт, изиграл съществена роля за облекчаване на положението на страната на Парижката мирна конференция.

Съгласно договореностите на главните страни победителки у нас бе учреден Народен съд за съдене на българските военнопрестъпници.

В дните след 9 септември 1944 г. бяха арестувани по подозрение за извършени престъпления 28 630 души. От тях 17 708 бяха скоро освободени. В 135 публични съдилища в цялата страна започнаха процеси срещу 11 122 души. От тях съдилищата освободиха 2057 и разгледаха делата на 9155 души, които получиха осъдителни присъди. Осъдени на смърт в цялата страна бяха 2618 души, на доживотен затвор – 1126; останалите бяха осъдени на различни срокове затвор – от 1 до 20 години.

Народният съд у нас действаше под наблюдението на създадената вече Съ-

юзническа контролна комисия, в която имаше представители на СССР, САЩ и Великобритания.

Под строгото наблюдение на СКК се намираше целият политически и стопански живот на страната – от изборите до бюджета. Под неин надзор се организира бригадирското движение и се осъществи двегодишният план за възстановяване на народното стопанство.

Под контрола на СКК се извършваше идеологическото, организационното и кадровото прочистване на обществения живот от остатъчните елементи на монархофашистката власт. Така процедираше СКК и с референдума за републиката, проведен на 8 септември 1946 година.

Със задна дата СКК одобри програмата на Първото отечественофронтовско правителство, оповестена от неговия председател Кимон Георгиев на 17 септември. Това не бе програма за въвеждане на социализъм, а за мерките на едно народнодемократично управление.

Ето ги:

1. Възстановяване на Търновската конституция.
2. Масовизиране на образованието.
3. Въвеждане на 40-часова работна седмица.
4. Приятелски отношения със западните демокрации.
5. Определяне лимит на поземлената собственост.
6. Намаляване на детската смъртност.
7. Решаване на Македонския въпрос.
8. Премахване на фашистката идеология.
9. Народен съд за виновниците за националната катастрофа.

Това правителство изпълни почти изцяло своята програма. Но в Отечествения фронт се бяха появили несъгласия. Формирана бе опозиция на ОФ и бяха предизвикани предсрочни избори за Народно събрание. На тях отново победи ОФ и бе формирано ново – второ след 9 септември 1944 г., правителство на Кимон Георгиев. То бе съставено на 1 април 1946 г. и също бе коалиционно – състоеше се от партиите на народа, обединени в Отечествения фронт. Но от неговия състав бе отпаднал Никола Петков – харизматичният лидер на преминалия в опозиция БЗНС („Пладне"). Това бе последното правителство на Царство България.

Новото правителство на Кимон Георгиев излъчи делегацията за мирните преговори в Париж в състав:

– Кимон Георгиев – премиер;
– Васил Коларов – председател на НС;
– Георги Кулишев;
– Иван Стефанов – министър на финансите.

Като представители на партии бяха включени Александър Оббов (БЗНС), Пенчо Костурков (БРДП), Трайчо Костов и Цола Драгойчева БРП(к). В делегацията бяха привлечени и експерти – опитни дипломати от кариерата. Както се вижда, делегацията не е комунистическа, а отечественофронтовска.

И първото правителство на Георги Димитров (23 ноември 1946 г. – 11 декември 1947 г.) не бе комунистическо, а отечественофронтовско, но вече не на Царството, а на Народна република България. В него, освен Г. Димитров като премиер, имаше още 9 представители на комунистите и 9 представители на БЗНС „А. Стамболийски" и на РДП. То бе съставено в решаващата фаза на мирните преговори в Париж и прекрати своята дейност шест дни след влизането в сила на новата, вече републиканска конституция.

* * *

Общата подготовка на заинтересованите страни за сключването на Парижкия мирен договор започна още през юли 1946 г., а той бе подписан на 10 февруари следващата година. От началото на преговорите в Париж до подписването на мирния договор предстоеше дълъг и труден път.

От българска страна договорът бе подписан от Кимон Георгиев – ПК „Звено", Александър Оббов – БЗНС, и Трайчо Костов – БРП(к), т.е. от представители на трите главни партии на Отечествения фронт.

При всички посочени подробности не бива да се забравя главното. Това е договор между страните – победителки във Втората световна война САЩ, СССР, Великобритания и Франция, и още 18 други съюзени с тях държави. В лагера на победените са сателитите на хитлеристка Германия: Италия, Финландия, Унгария, Румъния и България. Тези страни не бяха третирани по един и същ начин, защото по време на войната те имаха различно поведение. В Италия и в България имаше въоръжена антифашистка съпротива, а Румъния и пак България участваха с редовни армии в заключителния етап от войната против хитлеристка Германия.

Сред победените страни на Парижката мирна конференция не бе Германия, призната за основен подпалвач на Втората световна война, която бе подписала акт за капитулация и вече не съществуваше като субект в международните отношения. От лагера на победените липсваха страни, които пряко участваха с войски на Източния фронт против СССР: Хърватия, Словакия, Петеновска Франция и Испания.

По време на войната тези държави юридически бяха субекти на международното право, имаха свои правителства и носеха отговорност за действията си като съюзници на хитлеристка Германия. Но към тях съюзените държави победителки бяха много снизходителни. Хърватия бе третирана като част от Югославия, Словакия – като част от Чехословакия, Петеновска Франция – като част от… „цяла Франция". След войната те се оказаха в състава на страните, победителки във войната. Испания пък се ползваше със силната протекция на У. Чърчил. С негова протекция бяха още две страни – Югославия и особено Гърция, която имаше огромни претенции към нашата страна.

Въпреки този двойствен подход към страните, които бяха „повече или по-малко" съюзници на хитлеристка Германия, клаузите на Парижките мирни договори бяха много по-леки към третираните като победени страни, отколкото Версайската система от договори – 28 години преди това. Явно поуките от нейните печални резултати сега бяха взети под внимание.

Освен това положението в Европа веднага след края на Втората световна война бе по-различно, отколкото преди три десетилетия. Германия бе разгромена и поставена под абсолютния контрол на победителите. В Италия комунистите, които през 1943–1945 г. оглавяваха въоръжената съпротива срещу Вермахта и остатъците от фашистката гвардия на Б. Мусолини, можеха да вземат властта в страната, ако към нея бяха предявени непосилни претенции. При това не с оръжие, а чрез избори.

Въпреки съществуващото напрежение между победилите съюзници, то още не бе стигнало до остра конфронтация. Студената война все още набираше сили. Зад „желязната завеса" на У. Чърчил все още нямаше социалистически страни.

Проектът на Й. В. Сталин за следвоенното устройство на Европа тогава предвиждаше държавите по западната граница на СССР да са от типа „народна демокрация" и да са приятелски настроени към големия си източен съсед.

Но това се случи само с Финландия. Раздухваната от САЩ и Великобритания Студена война направи неизбежна съветизацията на Източна Европа. Нейното начало бе дадено през лятото на 1947 г. със специална секретна инструкция на СССР до комунистическите партии в този регион. Точка на необратимост на този процес бе създаването на Федерална република Германия на 23.V.1949 г. след обединението на окупационните зони на САЩ, Франция и Великобритания.

* * *

Какво бе по това време положението на България на световната арена?

Казано кратко – трудно и сложно. Трудно, защото от 22-те държави, с които на 9 май 1945 г. нашата страна се оказа в състояние на война, само една бе готова да се застъпи за българите – СССР. Останалите се отнасяха към съдбата на Родината ни или с показно презрение – като САЩ, или с дива омраза – като Великобритания и Гърция, или със сдържана неприязън – като Югославия.

С другите ни съседи – Турция и Румъния, отношенията бяха по-ясни и по-лесни. На възможните турски претенции бе сложен край на 5 септември 1944 г. с изпреварващото обявяване на война на България от СССР, в резултат на което у нас навлезе Червената, а не турската армия.

Румъния също не можеше да има претенции – и тя бе съюзник на хитлеристка Германия като България, но с 500-хилядна войска на Източния фронт. Така установената по Крайовския договор от 1940 г. граница между двете страни оставаше непокътната, а Южна Добруджа – в пределите на Родината.

Предстояха тежките преговори – с Гърция и с Югославия.

За щастие по това време премиер на Великобритания бе лейбъристът Клемент Атли, а не яростният българомразец У. Чърчил, който се закани така да бомбардира София, че на нейно място да остане само картофено поле.

Но въпреки отсъствието на У. Чърчил от Парижката мирна конференция, британската делегация безрезервно поддържаше прекомерните искания на Гърция. Не че тя и Югославия нямаха причини за това – българската фашистка армия, полицията и администрацията са безчинствали над населението в Македония и в Тракия. От там през пролетта на 1943 г. в нацистките лагери на смъртта в Полша бяха депортирани над 11 хиляди евреи.

И все пак гръцките претенции бяха чудовищни: репарации в размер на 125 млн. долара – колосална за онова време сума, плюс анексия на 10% от територията на България – целите Родопи и части около тях.

За да се противопостави на тези убийствени претенции, към основната българска делегация за преговорите бе включена Тракийската народна делегация в състав: Никола Спиров, Ламбо Данаилов и Петко Караделиев. Нейната задача, подсказана от Москва, бе не само да се противопостави на гръцките претенции, но и сама да предяви пред победителите искане на България да бъде върната Беломорска Тракия, отнета ѝ по Ньойския договор при определени, но неспазени от Гърция условия.

Тракийската народна делегация аргументира своите искания с факта, че Беломорска Тракия е територия, населена от векове с абсолютно преобладаващо българско население, насилствено прогонено оттам след Първата световна война.

В резултат на успешно защитените насрещни искания на нашата делегация Родопите останаха в България, а Беломорска Тракия – в пределите на Гърция. Сбъдна се окуражаващото уверение на В. М. Молотов към българите, че няма да бъде откъсната и педя земя от територията на страната.

Огромна роля за защита на българските интереси изигра и постоянният представител на СССР на Парижката мирна конференция А. Я. Вишински, който в блестяща реч изтъкна особеното положение на България сред другите немски съюзници.

В Париж през 1947 г. за облекченото положение на Родината ни изигра роля и един много силен, но малко известен фактор – дискретната подкрепа на световната еврейска общност, като благодарност за спасяването на българските евреи у нас през пролетта на 1943 година.

Нека се върнем отново към случая с гръцките претенции към България. Той приключи своя първи етап, когато бяха определени репарациите за южната ни съседка в размер на 45 млн. долара и задължението да бъде демилитаризирана българската страна от границата с Гърция. Тази клауза от договора падна през май 1955 г. със създаването на военния отбранителен съюз по Варшавския договор. През 1964 г. приключи изплащането не само на репарациите към Гърция,

но и на всички дългове на Третото българско царство за цялото му 65-годишно съществуване.

Последният акт от този случай бе подписването на мирния договор между България и Гърция през 1967 година.

* * *

По-различен бе случаят с компенсациите за Югославия. На тези преговори и тя се ползваше с протекцията на Великобритания. Явно за Лондон нямаше значение, че тогава цялата власт в Югославия, за разлика от България, бе в ръцете на комунистическата партия.

Това е обяснимо, ако си спомним известни, но позабравени факти. Когато през април 1941 г. Югославия се присъедини към Тристранния пакт, след няколко дни военните извършиха военен преврат и обявиха война на нацистка Германия. Извършителите на преврата не бяха русофили, какъвто е историческият мит, а английски агенти на влияние.

В Лондон бе формирано югославско буржоазно емигрантско правителство, което създаде своя антигерманска съпротивителна армия. Но когато в края на 1942 г. стана ясно, че ръководената от комунистите, начело с Й. Броз Тито, въстаническа армия е много по-силна от четниците на Дража Михайлович, У. Чърчил заложи на нея. В щаба на комунистическата освободителна народна армия той изпрати специална мисия, в която бе и неговият син, заедно с опитни офицери от разузнаването. Такъв в България бе майор Франк Томпсън.

Българските репарации към Югославия бяха два пъти по-малко, отколкото към Гърция – 25 млн. долара. Така репарациите на България възлязоха общо на 70 млн. долара. Немалка сума за онова време.

На много повече – 100 млн. долара, възлиза сумата, дължима от нацистка Германия към България за изнесените от нея и неплатени стоки за периода 1 септември 1939 г. – 2 септември 1944 година. По решение на страните победителки тези сто милиона долара не бяха върнати на България.

Това бе „хубавото" наследство, при това не цялото, което прогерманската българска буржоазия остави на „своя" народ.

Въпросът за териториалните отстъпки на България към Югославия беше по-различен, отколкото към Гърция. Всъщност за такива отстъпки не е и ставало дума на конференцията. По това време нашата страна е имала прекрасни отношения с Югославия, въпреки престъпленията на българската фашистка армия там. Такива бяха и отношенията между Г. Димитров и Й. Броз Тито.

Освен това българските отечественофронтовски правителства бяха съставени от дружески настроени към Сърбия партии и личности. В резултат на това 25-те млн. долара репарации скоро бяха опростени на България от югославското комунистическо правителство. Но всъщност нещата не стояха така безметежно. Ставаше дума за Македония.

Още по време на войната У. Чърчил пледираше пред Й. В. Сталин България да бъде жестоко наказана заради нейната неблагодарност към Русия. На това желание на британския премиер Й. В. Сталин бе отговорил: „Да, Русия ще накаже България така, както любящият баща наказва своя блуден син."

А намеренията на У. Чърчил спрямо българите наистина са били жестоки. След войната Родопите – както вече стана дума за това – е трябвало да бъдат предадени на Гърция, Пиринска Македония – на Югославия, а Югоизточна България – на Турция, заради нейния благосклонен към съюзниците неутралитет по време на войната. И няма никакво съмнение, че това щеше да се случи, ако България бе окупирана от западните съюзници, а не от Червената армия. Още повече че намерението на У. Чърчил да накаже ненавистната му България се е споделяло от лидера на БЗНС и троен агент на влияние Г. М. Димитров (Гемето). Този план не се осъществи. Той бе обезсмислен от СССР, който обяви война на България на 5 септември 1944 г. Така бе решена съдбата на Югоизточна България: тя остана в пределите на Отечеството.

Много по-сложен се оказа проблемът с Македония.

По време на войната, когато под ударите на Вермахта Югославия се разпадна и Вардарска Македония бе присъединена към България, партизанското движение там става част от българската антифашистка съпротива. Но през пролетта на 1943 г., с разпускането на Комунистическия интернационал, то преминава под командата на Югославската революционна армия. С това окончателно бе даден ход на стария замисъл за формирането на македонска нация на територията на „трите" Македонии – Вардарска, Пиринска и Егейска. Разбира се, всички те трябваше да попаднат в рамките на следвоенна Югославия.

Имайки предвид статута на Югославия като важна съвоюваща страна в антихитлеристката съпротива, този замисъл съвсем не бе утопичен. Напротив! Тогава партията на българските комунисти постави на дневен ред друга една стара и поизбледняла идея – идеята за Балканска федерация като единна държава на южните славяни.

Тази идея тогава е била доста популярна в България. Но за изненада тя също така се подкрепя и от нова Югославия, която вече ще включи към себе си не само Пиринска Македония, но и цяла България. За това са се водили интензивни разговори между двете страни. В Блед дори е подписано споразумение по този въпрос. В резултат на това Югославия опрощава репарациите на България и на Парижката мирна конференция не поставя въпроса за откъсване на Пиринска Македония от България.

Това, разбира се, има цена – територията на Пиринска Македония остава временно в границите на България до създаването на федерацията, но българското правителство трябва да „македонизира" 280-хилядното население на областта.

Българите там станаха „македонци", а в средата на 50-те години на миналия век отново „станаха" българи.

Тактиката на българските отечественофронтовски правителства бе да бави преговорите. Югославската страна искаше България да има статут, еднакъв с другите членове на федерацията. Българските преговарящи настояваха страната ни да има по-особен статут от другите югославски републики.

Този модел на федерацията непосредствено след края на войната се е поддържал и от Й. В. Сталин. Но много скоро, когато между него и Й. Б. Тито припламнаха първите искри на раздора, той се обяви изобщо против федерацията.

По-информираните комунисти у нас отрано знаеха за скрито зараждащия се конфликт между СССР и Югославия. Той излезе наяве в средата на 1947 г., след като между САЩ и почти всички западноевропейски страни бе подписан т.нар. План „Маршал" за възстановяване на Европа. Освен план за икономическо възстановяване на стария континент, той бе и план за политическо господство на САЩ над него. Трябваше да се спре огромният възход на комунистическото движение след войната. Без Плана „Маршал" в Италия и във Франция комунистите биха дошли на власт по парламентарен път. С този план всички други партии – буржоазни и социалдемократически, се обединиха срещу комунистите и когато на 3 април 1948 г. той влезе в сила, Европа окончателно бе разделена на две – Западна и Източна.

Политическата система на народната демокрация, установена в Източна Европа, не можеше да се противопостави на мощния, агресивен американски натиск. Още повече че САЩ и Великобритания имаха план за ядрено нападение срещу Съветския съюз, за който в Москва знаеха.

В Източна Европа стана неизбежна смяната на народната демокрация с диктатура на пролетариата, която се осъществяваше от комунистическите партии.

Това бе важно и за Югославия. През септември 1947 г. в Белград бе създадено т.нар. Комунистическо информационно бюро (Коминформбюро), което обединяваше всички европейски комунистически партии и имаше за цел да помири СССР и Югославия.

Вместо това конфликтът между Югославската комунистическа партия (ЮКП) и другите комунистически партии все повече се ожесточаваше. През юни 1948 г. ЮКП бе изключена от Коминформбюро.

Западът се оказа изключително благосклонен към нейния „комунизъм" и дори пое неговата защита, като създаде заедно с Турция и Гърция т.нар. Балкански пакт.

След смъртта на Й. В. Сталин отношенията между СССР и Югославия се подобряваха, като в резултат на това през 1956 г. Коминформбюро бе закрито.

Но Парижкият мирен договор вече бе отдавна подписан и Пиринският край си остана български.

* * *

Това направи отечественофронтовската власт за Родината...

СПИСАНИЕ
ПОНЕДЕЛНИК
София
2017
Art
Gallery
"Понеделник"

ИЗЛОЖБА НА ВЕЛИЧКО МИНЕКОВ

Величко Минеков *е български художник, скулптор и общественик. Роден е на 13 октомври 1928 г. в пазарджишкото село Мало Конаре. През 1947 г. постъпва в ателието на скулптора Андрей Николов. През 1948 г. е приет в Художествената академия в класа на проф. Марко Марков. През 1954 г. се дипломира при проф. Любомир Далчев, специалност „Скулптура". Така още в началото на своя дълъг творчески път Величко Минеков се среща с тримата най-големи за времето си български скулптори. През 1964 г. с конкурс е назначен за преподавател по скулптура в Художествената академия. През 1967 г. става доцент, а през 1975 г. – професор по монументално-декоративна скулптура. В периода 1976–1984 г. Величко Минеков е ректор на Художествената академия. На него се дължи нейното голямо разширяване, както и откриването на седем нови специалности. Сред учениците му са скулптори като Александър Хайтов, Димитър Борисов, Димитър Найденов, Живко Дончев, Иван Русев, Рая Георгиева, Светлин Николов, Спас Киричев и Христо Харалампиев. През 1973 г. той е избран за заместник-председател на Съюза на българските художници, а през 1985 г. – за първи заместник-председател. В периода 1975–1978 г. е член на Държавната комисия по монументална пластика. В периода 1981–1989 г. е депутат в Осмото и Деветото народно събрание. Той е сред учредителите на Международната фондация „Св. св. Кирил и Методий" и член на управителния ѝ съвет. Величко Минеков е професор по скулптура във Великотърновския университет (1994–2003), член на Висшата атестационна комисия (2001–2004) и доктор хонорис кауза на Националната художествена академия (2006).*

***

От 27 март до 28 април 2017 г. столичният артсалон „Контраст" излага непоказвани рисунки, литографии и пластики на Величко Минеков, обхващащи периода от началото на 60-те години на XX век до днес.

Куратorката на изложбата проф. Аксиния Джурова казва: „Искаме да покажем Величко Минеков, един от най-ярките представители на поколението, родено между двете Световни войни на XX век. Идеята възникна преди години, когато за пореден път влязох в ателието на Минеков и заварих непроменения аскетичен бит. Високи прозорци, през пролуките на които зимата вееше студ, а през лятото нищо не можеше да те спаси от жегата. Интериорът се допълваше от стари предмети и фотоси, с каквито се обгражда всеки, когото съдбата е дарила с по-дълъг живот и спомени.

Жените на Величко Минеков, положили в скута си децата, надвесени над водата, пиещи, поднасящи хляб, очакващи с ръце под престилките близките си или освободени в своята земна еротика – свенлива, но и естествена, подобна на тази във фолклора, излъчват спокойствие и хармония със себе си. А мъжките фигури, хванати в моменти на върховно изпитание и саможертва или в делника, излъчват завладяваща сурова естетика. Тази, на която още алтернатива не е намерена. Тя е резултат от принадлежността към късчето земя, на което си роден и в което трябва не само да осмислиш своето време, но и да станеш част от него и от това, което предстои. Те носят и чисто негов оптимизъм, присъщ на хората с историческа памет, към която се връщаме, за да почерпим вяра в изпитанията."

Величко Минеков

АРИСТОКРАТ НА ДУХА
(100 години от рождението на поета Иван Пейчев)

Николай Калев

Николай Калев *– о.з. подполковник, общественик. Бил е военен пилот и командир в бойните части на българските Военновъздушни сили. Член е на ръководствата на Дружеството на краеведите „Г. Джумалиев“ и на Съюза на ветераните от войните в България.*

Животът е интересно нещо. Ту радост, ту мъка, и пак радост, и пак мъка… Понякога неочаквани събития, неочаквани обрати и какво ли още не. Затова на човек му се живее. И колкото повече – толкова по-добре. Животът ни поднася всякакви изненади и емоции, затова го обичаме, а дали той ни обича – научаваме накрая…

Тези мисли ме споходиха това лято, когато открих нещо твърде любопитно.

В края на 2015 г. отбелязахме подобаващо 100-годишнината на баща ми – Любен Петков – виден шуменски художник и дългогодишен сценограф на драматичния театър. Направихме ретроспективна изложба от негови творби и представихме моята книга „Сърцето на артиста” (Биография и спомени за художника Любен Петков), издание на „Фабер”, Велико Търново, 2015 година.

Това лято се заех да фотографирам всички негови творби – маслени платна, акварели, скици от декори на театрални постановки, ескизи и т.н. И тук се натъкнах на една скица на портрет на юноша с черен молив на обикновена бяла хартия. Под образа, с разкривен почерк бе изписано нещо, което трудно разчетох. Цитирам дословно: *„Да скъпи Любчо най страшно е когато вдигнешъ чашата на живота до ожъднелите си устни и видишъ че тя е праздна Иван.”* Обръщам листа и на гърба виждам моя почерк, написал съм преди време: „Скица на поета Иван Пейчев, правена в къщата на худ. Л. Петков (малката стаичка), 1933 година.”

Едва сега, вглеждайки се в лицето на юношата, открих чертите на чичо Иван Пейчев. Тогава той е бил на 17, а баща ми на 18 години…

Откога се познават двамата приятели? Откога изкуството е обща цел, мечта и съдба за тях?

Баща ми е роден на 30 ноември 1915 г., а Иван Пейчев на 16 декември 1916 г. В училище, без рисуването, на баща ми не му вървели науките и той останал един клас в прогимназията. И тогава в седми клас се събрал в една паралелка с бъдещия поет. Двамата бързо се „надушили" и станали добри приятели – изкуството ги сближило. Единият с четката в ръка, а другият – с перото. Но и двамата обичали и търсели красотата. Скоро към тях се присъединили още двама художници, от следващия набор – 1917 г.: Владимир Вичев и Здравко Недев. Къде, къде да се съберат – най-удобно било в нашата къща, на художника Любен Петков. Дядо ми Калю, ученик на Сава Доброплодни, купил през 1901 г. къщата от Атанас Стойков Ковачев – председател на Шуменския революционен комитет, който през 1875 г. извел чета в Котленския балкан по време на Старозагорското въстание. Калю Петков правел хубаво вино от лозето си, а баба ми Стефана, родена в Котел и потомка на Георги С. Раковски, умеела да посреща гостите си.

Младежите се събирали на втория етаж на къщата, в малката стаичка, всеки показвал своите нови творби – рисунки или стихове; говорили за изкуство, разбира се, на чаша домашно вино; четели, по думите на баща ми, Маркс, Кропоткин и други философи. Така се оформили като характери, хора на изкуството с леви политически идеи и възгледи.

Именно в тая малка стаичка, на втория етаж, Иван Пейчев позирал в непринудена обстановка, а баща ми направил скицата – портрет на поета. Какво ни показва и говори тя? С какво скицата е интересна за ония, които изучават живота и творчеството на Иван Пейчев?

Първо, няма запазена фотоснимка или рисуван друг портрет на поета от тази му възраст – на 17 години или близко до нея. Човек трябва да се взре, за да види чертите на възрастния Иван Пейчев. Лицето е миловидно, като че ли леко усмихнато, общо взето – момчешка физиономия. Животът далеч още не наложил на това свежо лице своя дълбок отпечатък.

Второ, написаният текст отдолу с ръката на младия Иван рязко контрастира на портрета със своята задълбоченост и проникновеност. Бацилът на разочарованието от живота вече е обхванал душата на бъдещия поет. Нима толкова рано? Нима мечтите за хубав живот, така характерни за всеки младеж, през всяко време, няма да се сбъднат? Ако се задълбочим в биографията му, ще видим, че още като ученик в Мъжката гимназия в Шумен Иван Пейчев се проявява като бунтар срещу властта, която с груба сила налага своите репресивни закони. Той участва в стачки, за което е изключен от гимназията, а по-късно става член на РМС (Революционен младежки съюз) с вярата и надеждата, че така ще помогне да се промени светът към по-добро. Интересна тук е и метафората, използвана, за да подчертае душевния мир на младежа – всяка дума тежи на мястото си. Дори почеркът добавя своя щрих към мисълта му.

В разсъжденията си ще спра дотук, защото казаното отприщва една голяма тема, станала лайтмотив в живота и творчеството на Иван Пейчев.

Приятелството между баща ми и чичо Иван продължава през годините още много време. Те ще вдишват винените пари и тютюневия дим в Якобинския клуб заедно с Антон Куманов – Замбо, Богомил Райнов, Александър Вутимски, Александър Геров, Никола Вапцаров, Крум Пенев, Тодор Павлов и още много други „якобинци". Ще носят дежурство по охрана на обществения ред през нощите в Шумен с пушка на рамо и с червени ленти на ръкава с надпис „ОФ". Хората ще ги виждат, седнали на чаша вино сред шуменската бохема в заведенията на стария град, говорещи за изкуство и нерядко цитиращи Омар Хаям и прокълнатите поети.

Иван Пейчев ще изпита разочарованието и от новата власт и това ще сложи отпечатък на поезията му. Все още запазил вярата в светлия идеал, ще напише вълнуващата си пиеса „Всяка есенна вечер", но знамената вече са гневни и той поетът, опозиция на всяка власт, ще търси спасение в далечния бряг – в любовта ли, в измамното щастие ли, или в тъжната есен…

В книгата за баща ми съм написал много, досега неизвестни спомени за Иван Пейчев и неговите приятели. Ще приведа един от тях и, струва ми се, това ще бъде интересно за читателите.

На Коледа, през 1996 г., баща ми разказа следната история, предавам дословно, записано на диктофон (виж Н. Калев, „Сърцето на артиста", с. 255):

„Бях си поръчал, у Герчо Пачев (брат на Христо Пачев, съдържател на кръчмичката „Пачето" – б.а.), като беше във Варна в търговския флот, маслени бои от Белгия. Обади ми се Герчо Пачев от Варна с телеграма: „Тръгни веднага! Боите дойдоха." И аз тръгвам. И виждам Иван Пейчев. „Къде бе?" – „Отивам във Варна бои да вземам. Ваньо, ти виждал ли си морето?" Ей тъй, на шега му казвам. А той: „Не! Не съм го виждал." Отиваме във Варна, а то беше едно облачно време. Септември месец. Отиваме на плажа, баните, на евиния плаж, но курортисти нямаше. Морето беше спокойно, както през есента. Ваньо седна тъй на десетина метра от него, съзерцавайки го и потръпвайки с рамена, а аз зад него – наблюдавам го – да не му нарушавам впечатленията. Оставих го така... (Така са седели двамата около 20–30 мин. – б.а.) И отиваме после... Ама нищо не го питам. Как е? Какви му са впечатленията? Нека той сам да го преживее... Отиваме при... Патъра се казваше, дето донесе боите, тартора на рибарите. Там една кръчмичка, там ще получим боите. Тя е там към Аквариума (в Морската градина). Отиваме там с Герчо и Иван.

И Патъра, като взехме да говорим, му каза: „Другарю, господин ли сте, да знайте, че морето повече дава от нивата." Иван го гледа така… (С „отворени очи" – б.а.) И заприказвахме се... Аз му изпях една песен, рибарска песен... Иван се влюби в морето... Това става 1948 година."

Така Иван Пейчев залюбва морето, за цял живот! То става за него всичко – и поетичен образ, и философия, и средство за изразяване на дълбоки мисли и чувства – каквото и да кажете, няма да сгрешите…

За Иван Пейчев е писано много, но колкото и да пишете още, няма да изчерпите всичко, защото той е цяла вселена, космос, и винаги ще има нещо недописано. Защото мислите и чувствата в поезията му са дълбоки, колкото е дълбоко морето. С право наричат нежния поет „Капитана", „Барбата", духовния баща на цяло поколение български поети, бунтара и естета, Принца на поезията. Той беше над скучното ежедневие, над сивотата в живота, над еснафщината и дребнотемието, противник на протокола и официалността, плюеше в „календара прашен и мереше дните със звъна на счупените чаши", мразеше посредствеността и уважаваше таланта, не обичаше лицемерието, фалша и двуличието. За него изкуството, поезията и приятелите бяха всичко.

Човек, целунат от Бога по челото! Истински аристократ на духа!

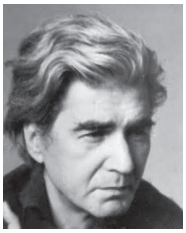

СТИХОВЕ

Иван Пейчев

На Божидар Божилов

Ако след тебе бавната вълна
остави върху пясъка крайбрежен
студена пяна, сол и светлина
и твойте стъпки по брега изчезват;
ако зад борда в сънното море
за миг се стрелнат едролюспи риби,
подплашени с отблясъка горещ
на вдигнатата котвена верига;
ако самотни чайки загребат
с крила покоя неподвижно светъл
и видиш за последен път брегът,
изрязан рязко в синьото безветрие –
в сърцето си какво ще вземеш ти,
какво ще вложиш в себе си завинаги?
Седефът ли, прохладен и златист,
в разтворената звездна раковина
на утринта над морския простор?
Солената целувка върху устните
или сълзата в тъмното око,
погълнала небе, вода и суша?
Ти ще отплуваш и от нощ до нощ
ще се утайва в теб морето шумно,
пречупило в кристалната си площ
рибарите край мъртвата лагуна
и черните носачи на памук,
и стачници в замрелите пристанища,
и татуиран гневно свит юмрук,
разплискал с удар пръстените кани.
Ти дълго ще пътуваш и при теб
ще се разсейва сумракът каторжен,
и в твоето обветрено лице
морето бронз и свобода ще сложи.
В загадъчната смътна далнина
зората ще се ражда и умира,
но не забравяй бавната вълна,
безшумно заличила твойте дири.
Морето ще разкъса твоя флаг
и котвата желязна ще изтръгне,
ако не е със тебе оня бряг,
от който ти за някъде си тръгнал.

1962

***

Жестока есен,
ти защо се връщаш
в жестоките ми
дни.
Не искам
светлината ти
разсеяна.
Не искам светлина
осигуряваща смъртта.
Жестока есен
с падащи листа,
с банално падащи
листа,
с банален дъжд,
със пътища
отдавна извървяни,
жестока есен
ти защо се връщаш.

***

Вий ще тъгувате
понякога за мен.
Вий няма да намерите
такъв глупак
обикнал заедно
със пошлостта ви
притихналия
под снега
Калофер.
Вий ще тъгувате
понякога
и никога за мене,
за оня сенчест
бряг
и за реката,
която никога
не се завръща.

Вий ще тъгувате
дори
за моето незнание,
че вече във Калофер
няма мрак
и той не
слиза вече от
Балкана,
не пада върху
всички пътища забравени,
не пада
върху вашите
ръце.

Не ще намериш
никой освен мен.

***

Ти утре ще си друг
и друго ще е
нежното момиче
с което си
разсъмвал.
Как утре ще си друг
ужасен,
отвратителен
и главно
много сам,
без нежното момиче
с което си разсъмвал.
Как гнусно
ще ловиш
по всички заведения
коняка, рома, виното
и най-напоследък
мрака
напомнящ ти
самотността
с която си
разсъмвал.

***

Когато ти решиш да си заминеш,
недей си взема сбогом нито с мен,
нито с морето…
Иди си, без да се сбогуваш.
Отплувай до съседното пристанище –
до другото пристанище отплувай незабавно.
Там ще намериш пак и чайките, и ветровете,
и лодките със гърбове катранени.
Ще отпочиват пясъците кротко
и всички улици ще водят към морето…
Иди си, без да се сбогуваш.
По кея, опустял внезапно,
по облака, над залива застинал,
по дюните, внезапно занемели,
ще разбера, че вече си заминала.
Тъй сребърните малки риби идват
и недокоснали брега,
се стрелват пак
навътре във морето.
Аз дълго ще почуквам със лулата си
по камъка, горещ от светлина,
и ще си тръгна, без да я запаля,
оставил купчинка студена пепел
по камъка от светлината топъл.
Вълните ще шумят със белите си гребени
и този шум, дълбок
и тъмносин като морето,
ще спре до тебе,
тъмносин като морето там,
във другото пристанище.
Но ако сушата не ти предложи нищо ново,
ако в сърцето ти нахлуе властният ѝ повик –
веднага си тръгни.
Ще те разтваря бално хоризонта,
брегът ще губи свойте очертания.
Морето има хиляди пристанища:
отплувай, без да се сбогуваш
с нито едно от тях.
Додето някой ден ще чуя смях,
ще чуя стъпки – бързи и отчетливи –
по стълбите на дървената къща
и върху устните си ще усетя устни

с дъх на море и нар.
И със затворени очи ще знам, че ти се връщаш.
Защото всичко край морето е море.
То идва, за да си отиде –
отива си, за да се върне пак.

Затуй недей си взема сбогом ни със мен,
ни със морето.
Иди си, без да се сбогуваш.

*****

От малки и големи стъпки дири
остават върху пясъка златист
и в жълтите, горещи дюни спират
големите и малките следи.
Стоим един до друг и не говорим,
пустей далече каменния кей.
Един самотен облак – златен кораб,
закотвен в хоризонта се люлей.
Гори брега, от залеза пронизан,
гори небето, въздуха гори
и чайките горят, и бавно слизат
с крила пламтящи в сините води.
Повява бризът лек и аз не зная
дали сега навеки между нас
посоки на раздялата чертаеш
с обувки бели в пясъка шумящ.
Пред нас морето в тъмни очертания
с призивен звук посреща тази нощ
и призивът му в нашето мълчание
звучи с такава страстна дива мощ,
че ти с усмивка ставаш. Бризът милва
лицето ти, а моята ръка
от рамото ти пада тъй безсилна –
сама от рамото ти пада тя.
И вече няма думи. С глас провлечен
говори необятното море
и падат върху дюните разсечени
безмълвните ни сенки. Знам – без ред
и без посока дълго ще замира
шумът на стъпки в пясъка златист,
но в мрака черен няма да прозират,
не ще личат обратните следи.

ОЛИМПИАДАТА В РИО–2016 И БЪЛГАРИЯ

Христо Меранзов

Христо Меранзов *– старши научен сътрудник, дпн, дългогодишен зам.-председател на БСФС по учебно-спортната работа, ръководил внедряването и усъвършенстването на системите за детско-юношески спорт и за олимпийска подготовка. Бил е председател на Българската и зам.-председател на Международната федерация по вдигане на тежести. Автор е на десетки книги, монографии, статии и др., между които: „За славата на спорта и честта на родината“ (1974), „Система за олимпийска подготовка“ (1976), „Анализ на програмата и участието на България на олимпийските игри“ (1980).*

I. Общо за Олимпиадата

Тридесет и първата съвременна олимпиада бе закрита по подобаващ за бразилците пищен, емоционален и наситен с много светлинни ефекти спектакъл на митичния стадион „Маракана” в Рио. Президентът на МОК Томас Бах в словото си при закриване на Игрите заяви: „Това бяха великолепни Олимпийски игри във великолепния град Рио… Пристигнахме в Бразилия като гости, а днес си заминаваме като ваши приятели.”

В Игрите участваха 11 303 спортисти от 205 държави, като 87 от тях спечелиха медали. И трите числа са рекордни. За първи път МОК даде възможност на спортисти, които са напуснали родните си страни или са изгонени от тях, да участват на Игрите под флага на МОК. Те спечелиха два медала – златен и бронзов. Бяха поставени 27 световни и много олимпийски рекорди и почти всички финали минаха на високо спортно-техническо равнище. Олимпиадата имаше и своите супершампиони – американският плувец Майкъл Фелпс и лекоатлетът от Ямайка Юсейн Болт.

В класирането на нациите по медали в първата десетка са спортистите на САЩ, Великобритания, Китай, Русия, Германия, Япония, Франция, Корея, Италия и Австралия. Три нови държави – Йордания, Фиджи и Косово, влязоха в ранглистата на медалистите.

И на тази олимпиада имаше допингскандали, но за разлика от другите сега те започнаха далече преди откриването и за първи път бяха наказани и спортисти, без да са уличени или санкционирани за

допинг. Борбата срещу допинга е борба за „честно състезание" (феърплей), но какво нечестно са направили двукратната олимпийска и трикратна световна шампионка и световна рекордьорка на овчарски скок Елена Исинбаева (Русия) и другите руски спортисти, за да им бъде забранено участието в Игрите? Това е парадокс и ако МОК не намери правилното решение, може да се стигне до опити за опорочаване на Игрите, така както стана с политическите бойкоти през 1980 и 1984 г. След Олимпиадата станаха известни и други нарушения на феърплея дори и от страна на ръководителите на самата ВАДА (Световната антидопингова агенция), която е разрешила на мнозина спортисти от САЩ, Великобритания и др. да използват забранени субстанции, без да бъдат наказвани. Тук изглежда „чашата преля", търпението на президента на МОК се изчерпи и той писа до членовете на МОК да му изпратят предложения как да се подобри работата на ВАДА. В писмото той казва: „Трябва ни по-ефективна, по-прозрачна и по-хармонизирана антидопингова система." Ако се абстрахираме от дипломатичния стил на изразяване, трябва да приемем, че Томас Бах смята, че системата е неефективена, непрозрачна и нехармонизирана с олимпийските идеали и практики на МОК.

II. Нашето участие. Оценка на българския олимпийски спорт

Българската делегация наброяваше 51 спортисти, които бяха спечелили квоти за участие. Трябва да поздравим носителите на медали: Мирела Демирева – сребро на висок скок, Елица Янкова – бронз на борба, и бронзовите медалистки от ансамбъла по художествена гимнастика – Михаела Маевска, Ренета Камберова, Християна Тодорова, Цветелина Найденова и Любомира Казанова. Тези прекрасни момичета поставиха България отново в картата на медалистите. Поклон пред техния подвиг. Заслужават нашето уважение и класиралите се в първата десетка по своя спорт: Николай Байряков – класическа борба, и Владимир Дубов – свободна борба, заели 5 място; Невяна Владинова – художествена гимнастика, Ивайло Иванов – джудо, и Елис Гури – класическа борба, класирани на 7-о място; класираните в осмицата: Ивет Лалова – лека атлетика 200 м, Антоанета Бонева – спортна стрелба, Михаил Ганев и Борислав Новачков – свободна борба, и класираният на 10-о място в скок на височина Тихомир Иванов. Тези спортисти защитиха спортната чест на България, оставиха я в списъка на 87-те страни с медали и я предпазиха (засега) да бъде сред останалите 118 страни участници (без медал). Това е добре и обнадеждаващо!

Лошото и обезкуражаващото е, че отстъпваме тотално във всички официални и неофициални класирания. В комплексното класиране по медали сме били четири пъти в десетката, а сега в Рио се сринахме на 65–66 място, заедно с Венецуела. В подреждането на социалистическите страни по медали стигнахме до трето място след СССР и ГДР, а в Рио пред нас са 26 държави от бившия соцлагер и ние заемаме последното 27-о място. На Балканите бяхме

безспорен лидер, а сега сме аутсайдер и заемаме последното, осмо място. Това показват фактите.

Кой как вижда и обяснява тези факти?

Красен Кралев – министър на младежта и спорта, в интервю по програма „Хоризонт" на радиото в деня след закриване на Игрите заяви: „Игрите приключиха успешно за нас. Изкарахме много тежък период и тежка Олимпиада. Имахме силни моменти, но и тежки ситуации... ... Трябва да си създадем реална представа къде е икономиката на държавата, спортът е една функция от икономиката на държавата. Къде сме ние икономически? Къде стоим на картата на света, за да искаме нашите спортисти да взимат максимални резултати..."

Здравка Йорданова, олимпийска шампионка в гребането от Игрите в Монреал през 1976 година, говори пред камерата на предаването „Код спорт" по TV+:

„Защо страната ни отстъпи позициите, които имаше в спорта? Убедена съм, че спортното общество е наясно с тази ситуация. Не е изненада. С всяка следваща година се вижда, че нещата вървят към по-зле. Причината е дълбока и далечна. Може би защото загърбихме старите си традиции, онази стройна система на работа, която имахме. Мисля, че именно това се отрази пагубно на спорта."

Петър Лесов, олимпийски шампион по бокс в Москва през 1980 г., пред ПИК бг.

„Много ми е тъжно и направо е жалко това, което се случва с нашия спорт. Трябва много добра организация, много добре да се огледат нещата. Колкото и да е срамно, ако трябва да се направят и крачки назад и да се търси системата, в която бяхме ние по социалистическо време, когато имахме успехи. Всички видяха нашия модел на тренировки, на лагери и го направиха, а ние започнахме да режем всичко. Нещата в българския спорт може да се оправят, ако малко по-сериозно се помисли и се направи правилна организация."

Кеворк Кеворкян, бащата на „Всяка неделя", за гробарите на спорта. „7 дни спорт" предостави цяла страница за коментар на Кеворкян за Рио в броя си от 25 август 2016 г., цитирам:

„Кой закопа българския спорт? Защо се радваме на 65-ото място в Рио?

Кога започна разрухата…

Нашето крушение започна преди четвърт век и постепенно ни превърна в бедняците на световния спортен бизнес... ... А крушението бе неизбежно, след като народът бе тотално изоставен – без порядък и ценностна система. Опитаха се да го оставят и без памет – а това за него щеше да бъде най-голямото унижение. Само че на всеки 4 години споменът за Сеул ще изплува. Отново и отново. Напук на насилниците на миналото... Спортът бе зарязан, защото дразнеше и напомняше, че не всичко е било криво в миналото… А сега строим стадиони за по пет милиона лева в села, където не живеят и петима души… Костов веднъж каза,

че до 1989-а в България нямало култура... Не посмя да каже същото и за спорта – защото щяха да го зарият с медали."

Юлий Москов, журналист, главен редактор на в. „7 дни спорт": „Голямата драма на българския спорт е, че от борба за възход и победи се превърна в поминък. Да изкарат някой лев момчетата."

Катерина Манолова, журналист, зам. главен редактор на „7 дни спорт": „Колкото и да ни внушават, че медалите са само за парлама, че нашето общество няма нужда от елитен спорт, Олимпийските игри са най-точният измерител за състоянието на българския спорт. Щом на втора поредна олимпиада борците (мъжете – б.а.) не могат да спечелят медал, щом волейболистите изобщо ги няма, а единственият медал в спорт със значение и реална конкуренция го донесе човек, който живее и тренира в Холандия (Мирела Демирева). Това означава, че конят отдавна е в реката. Конете на съседите обаче са на пистата."

„Няма лечение без вярна диагноза (Българският спорт има нужда от хирург)" – вестник „24 часа" от 30.VIII.2012. Под това заглавие Асен Минчев – един от най-популярните спортни журналисти, чийто глас звуча около половин век по Българското национално радио, страстно коментира провала ни в Лондон и търси реалната диагноза за състоянието на българския спорт през последните две десетилетия. „Не само в медицината некоректно розовата (значи невярна) диагноза води до неадекватни резултати, а не до оздравяване. Има ли съмнение, че спортът ни се нуждае от терапия? ... Важното е враговете на вярната диагноза за спорта ни да не я порозовеят, защото тогава ще искат лечението да бъде само с аспирин..."

Ваня Джаферович, спортен експерт и бивш хърватски футболист. Сайтът „Епицентър" на 14.VIII.2016 публикува следното негово изявление: „Не мога да повярвам, че Хърватия вече печели повече олимпийски медали от България. Спомням си, когато бях малък, как всички сме се възхищавали на български лекоатлети, борци, щангисти, стрелци, гимнастици, боксьори... А сега – нищо... На мен ми се реве, а представям си на вас! Как може да се случи това нещо? Как може да имаш всичко в спорта и за 20 години да нямаш почти нищо?"

Да... На хърватина му се реве, но не и на българските спортни управници. Ето какво е мнението на министъра на спорта Красен Кралев: „С какво сме виновни ние? Нашата роля е да създадем нормативна уредба, да изградим спортна база и да осигурим средства за подготовка. Законът е готов, базата се реконструира и изгражда ежедневно, пари за подготовка сме осигурили предостатъчно на всички федерации, участващи на Игрите" (програма „Хоризонт" на БНР).

Какво ли още трябва да преживеем, за да се събуди националният ни инстинкт за самосъхранение и най-после да въстане българското общество срещу съществуващото безхаберие в управлението на националния спорт у нас, който от Барселона–92 се намира в непрекъснато задълбочаваща се криза?

Вместо да приемат обективната реалност и да предложат ефективни мерки за преодоляването ѝ, държавните чиновници продължават да заблуждават бъл-

гарите с поредната измислена теза, че при това състояние на икономиката и на жизнения стандарт спортът е обречен и не може да постигне нищо повече. Така ли е? Международният валутен фонд (МВФ) и Световната банка (СБ) публикуват свои списъци на страните, подредени по брутния вътрешен продукт (БВП) на човек от населението. В тези списъци България заема съответно 78-о и 80-о място. Организацията на обединените нации (ООН) има утвърден индекс на човешкото развитие (ИЧР), в който освен БВП влизат и други показатели. По този индекс ние заемаме 57-о място. Класирането по медали на олимпиадата е подобен индекс за развитието на спорта. Като сравним тези списъци, констатираме, че 30 държави с по-ниски показатели от нашите по ИЧР и 20 държави с по-ниски показатели от нашите по БВП са преди нас в Рио, т.е. нито ИЧР, нито БВП предопределят класирането на олимпиадите.

Следователно спечелването на медали зависи преди всичко от ефективността на националната спортна система на съответната страна. Няма да описвам националната спортна система и нейните подсистеми, а ще подчертая, че ние я имахме в периода 1960–1990 г. и 4 пъти се класирахме в десетката.

Кой и защо я ликвидира е друга тема. Тук само ще отбележа, че Филип Димитров – министър-председател, и Цвятко Барчовски – министър на спорта в началото на деветдесетте години на миналия век, поставиха началото на ликвидацията на националната система и никой след тях, включително и сегашните, съответно Бойко Борисов и Красен Кралев, не прекрати този геноцид. Новата политическа класа е отговорна за трагичното състояние на българския спорт. Не очаквам, че сега политиците ще реагират адекватно. Затова се обръщам не към тях, а към българската спортна общественост.

Уважаеми спортисти, треньори, съдии, деятели и любители на спорта, не позволявайте отново да ви заблуждават и манипулират. Не е вярно, че вие сте некадърни, историята е доказала обратното. Не е вярно, че българите нямат талант в спорта, историята е свидетел. Вярното е, че парите се използват не по предназначение и се разпределят не по най-добрия начин. Необяснимо е как борбата с 400 000 лв. годишен бюджет през седемдесетте и осемдесетте години имаше две професионални „А" групи, съответно по свободна и класическа борба, с по 12 отбора от щатни състезатели и беше в челото на континента и в света, а сега с 4 000 000 лв. едва се записва сред медалистите. Спортната база се разпродаде, разграби и унищожи, а тази, която се строи сега, не е там, където са спортистите и където е необходима, а там, където надделяват частни комерсиални интереси. В миналото на нашата база идваха да се готвят чужденци, сега нашите спортисти търсят база в чужбина. Вярното е, че поради лошите условия и неправилната политика стотици висококвалифицирани спортно-педагогически кадри избягаха в чужбина или си смениха професията. Вярното е, че се ликвидира самодейният спорт и се въведе платеното обучение, което могат да си го позволят само децата на богатите, но те са няколко процента и никога не са били база за големия спорт. Вярното е, че проблемите се решават не от обществото, а от администрацията,

където чиновниците, а не експертите и обществениците имат решаващата дума. Ето един пример от обсъжданията в началото на Златния век на българския спорт, когато се отчиташе представянето на Олимпиадата в Мексико–1968 и планирането за Мюнхен–1972. В края на 1968 г. се проведоха разширени пленуми на федерациите за обсъждане на отчетите от Мексико и за планирането за Мюнхен, в които взеха участие над 1200 души, 246 от които се изказаха. Основната част от изказалите се бяха треньори, методисти, научни работници и обществени деятели. Тяхното внимание бе насочено върху причините за допуснатите слабости в подготовката и върху проблемите на бъдещото развитие на съответните спортове. По този начин документите ставаха колективно дело не само на бюрото, но и на цялостния комплекс от щатни и обществени специалисти на БСФС.

На фона на казаното по-горе е странно мълчаливото безразличие, с което се отнасят към системното унищожаване на спорта БОК (Български олимпийски комитет), ФБС (фондация „Български спорт") и БСФС (Български съюз за физическа култура и спорт). Учреденият през 1923 г. Български олимпийски комитет е най-дългогодишната доброволна, самоуправляваща се неправителствена, извънпартийна, комплексна обществена спортна организация у нас, обединяваща спортни федерации и национални спортни съюзи. Член е на МОК и представлява страната на Олимпийските игри. Работи по прилагането и спазването на Олимпийската харта и на Резолюцията на Генералната асамблея на ООН от 31.10.2014 г., която „подкрепя независимостта и автономността на спорта, както и мисията на МОК като ръководител на Олимпийското движение. Фондация „Български спорт" е създадена през 1991 г. с цел да стимулира развитието и постигането на високи спортни резултати от спортистите и треньорите, да подпомага обучението и квалификацията на обществените доброволни кадри – организатори, инструктори, съдии и т.н. Сегашният БСФС е без лиценз и със силно окастрени функции, но поддържа спомена и идеята за необходимостта от връщане на обществения характер и същност на националната спортна система. В продължение на четвърт век БСФС се бори да запази славната история (до 1991 г.) на уникалната българска система за организация и управление на националния спорт. За разлика от спортните държави в Европа и в света, само българските нови политици не пожелаха да направят адекватни промени и да съхранят основополагащата същност на системата. За тях „новият" модел, отречен от почти всички спортни държави още преди 90-те години на миналия век, се превърна в мощно средство за целево разграбване на финансовите, материалните и кадровите активи на тази организация. За стореното от БСФС – благодарност. Кой обаче, ако не той трябваше да тръби тревога пред обществото за унищожаването на едно национално богатство? Както се вижда, ръководителите и на трите организации не оценяват опасността от фалит, при който едните няма да има кого да водят на олимпиади, вторите – кого да награждават, а третите – за кого да пазят спомена от миналото.

Министърът на младежта и спорта Красен Кралев обяви от Рио, че има готов проект за нов закон за физическото възпитание и спорта. Текстът на проекта,

който той внесе в МС, заема над 80 страници и предизвиква противоречиви размисли. Най-важните са, че той сякаш приема сегашното състояние на спорта за нормално и се стреми да не наруши статуквото му, поради което вместо тотална реформа предлага палиативи. Това ще продължи и ще задълбочи кризата.

В най-новата спортна история на България (1945–2015) се правят три реформи.

Първата е непосредствено след Втората световна война. Почти всички обществени спортни организации, действали преди войната, се закриват. В края на 40-те години на XX век целият ни спорт се поставя под ръководството на държавата и на управляващата партия. Документално тези промени се оформят в Закон за физическото възпитание и спорта (19.XII.1947 г.). В началото на 1948 г. се създава Върховен комитет за физическа култура и спорт (ВКФС) към Министерския съвет с подразделения по всички етажи на държавното управление (области, околии). Реформираният спорт бележи напредък, но показва и редица вродени недъзи, като най-големият е одържавяването, което не му позволява да използва потенциала на цялото общество. След 10-годишно ходене по мъките се стига до необходимостта от нова реформа.

Втората реформа се прави през 1957/1958 г., когато държавата върна спорта на обществото. ВКФС е закрит, а на негово място се учреди нова обществена спортна организация – БСФС (Български съюз за физическа култура и спорт). С този акт се подготви отмяната на Закона за физическата култура и спорта и се направи опит да се разграничат функциите на държавата и на спортните организации. Постепенно БСФС придоби неофициално статут на обществено-държавен орган за управление на физическата култура и спорта и действа като такъв. Това стана възможно, след като държавата предостави по-голямата част от своите функции в спорта на Съюза – част от развитието на науката, т.е. приложната наука, преподготовката и квалификацията на управленските и треньорските кадри, формирането на националната стратегия и на националната спортна система. Реформиран по този начин, спортът ни постигна най-големите си резултати, а периодът 1958–1988 г. е Златният век на българския спорт.

Третата реформа (фаталната) започна в началото на 90-те години на миналия век с ликвидиране на обществеността начало и създаване на държавен орган (комитет, агенция, министерство) за управление на спорта. Фатално бе не създаването на държавен орган, а ликвидирането на обществените спортни структури.

Игрите в Барселона–1992 поставиха началото на края на Златния век. Само за 4 години след Сеул падаме от 7-о на 17-о място, титлите от 10 паднаха на 3, общият брой медали – от 35 на 16, олимпийските точки – от 247.80 на 113.50. В същото време драстично намалява броят на децата и юношите в специализираните звена за обучение и тренировка (от 181 968 на 90 160), което ни обрича на свободно падане към дъното и така да стигнем до 63-68-о място в Лондон–2012 и 65–66-о в Рио. Разрушена бе не само системата за олимпийска подготовка, но и цялата национална спортна система с почти всичките нейни подсистеми – тренировъчен процес, работа с резерва, спортно-състезателен процес, научно оси-

гуряване, медицинско осигуряване, финансиране, материална база и техническо осигуряване, както и структурите и механизмите за тяхното управление.

И за този четвърт век непрекъснато падане не се намери държавен мъж или орган, който да признае очевидното и да спре разрушителния процес.

III. Да върнем спорта на обществото. Държавното управление се провали!

Сега действащият закон е от 1996 г. В продължение вече на две десетилетия българският спорт се развива в съответствие с философията и буквата на този закон. Преди да се отмени или промени, трябва да се оценят резултатите от прилагането му и да се даде обективна оценка на развитието и състоянието на националния спорт през този период. Тази оценка ще предопредели степента и характера на промените на философията и буквата на новия закон. Нито в мотивите, нито в проекта, внесен в Министерския съвет (МС) от Кр. Кралев, има такава оценка. Явно вносителят не се интересува от състоянието на предмета на закона, а само от текста му, и не чертае път за излизане от кризата. Излизането от кризата не може да стане с половинчати мерки, каквито се предлагат в проекта, а само с генерална промяна на философията на действащия от 25 години модел и адаптирането му към държавните структури на съвременна България. През целия преход управляващите от дясно, ляво и център се стремяха не да адаптират, а да управляват самодейния спорт, и го обрекоха на непрекъснато задълбочаваща се криза. Излизането от нея преминава задължително през отказа на държавата да управлява сама и във всичко спорта и да делегира някои свои функции на обществото, като му помогне за адаптирането на самодейния спорт към държавните структури.

Ще подчертая, че адаптирането е много труден процес. Въпреки това мисля, че мисията е възможна. Защо?

1. Защото обществената форма на управление на националния спорт успя да се наложи в условията на тоталитаризма и създаде уникална национална система, а не административно-бюрократична държавна креатура. Логично е при демокрацията обществото да е по-силно и да се справя по-добре с управлението на една напълно самодейна социална система.

2. Защото нашата система или отделни нейни подсистеми, като подсистемите за олимпийска подготовка, за детско-юношески спорт, за ведомствен спорт и други, бяха успешно пригодени и внедрени в някои от най-развитите демокрации – Франция, Италия, Англия и др., което показва, че няма несъвместимост между нашата система от Златния век и развитата демокрация в света.

3. Защото Полша и Унгария извършиха спортни реформи, адаптирайки основите на функциониращите у тях до 90-те години на миналия век национални системи към демократичната форма на управление на държавите си, и досега запазиха позициите си.

Физическото възпитание и спортът са дело и отговорност на държавата, обществото и индивида. Тази „Света Троица" липсва в днешния модел на управление на българския спорт. Има я само държавата, която не може да замести обществото и да действа от името на индивида, ако не е упълномощена за това. Следователно, когато казваме, че обществото трябва да заеме своето място, то е защото по същество то контролира и държавата, и личността. Не може българският спорт, като социално явление, да бъде дело само на държавните управленски органи, а не на цялото общество. И накрая, парадоксално е, че в демократична България държавните интереси в спорта се защитават от мастодонт като ММС (Министерство за младежта и спорта), а обществените – от над 100 обществени национални спортни организации. Поради факта, че те нямат единен национален координатор, тази роля се изпълнява от ММС. Тъй като подзаконовите нормативни документи се изготвят и утвърждават от него, става ясно, че те отразяват позициите едностранно, т.е. без коректив и без съобразяване със становището на самодейния спорт .

IV. Какво да се прави?

Трябва да се прави нова, четвърта (позитивна) реформа, която да отчита положителното и отрицателното в първите три реформи и да е съобразена с настъпилите промени в държавата и с най-новите тенденции в развитието на световния спорт. Необходима е категорична смяна на модела за управление на българския спорт, като приемем сегашния европейски модел, основан на професионализма и на обществения характер на националната спортна система.

Тези разсъждения и идеи съм представил във времето пред двама президенти (Петър Стоянов през 1997–2001 г. и Георги Първанов – през 2001–2012 г.), пред министрите на спорта през този период и пред обществените спортни организации, но отговор или действия в тази насока не съм регистрирал.

Поради всичко изложено дотук си позволявам да се обърна и към Комисията на Народното събрание по въпросите на децата, младежта и спорта с предложения:

1. Да инициира дискусия по проблемите на детския, юношеския, олимпийския и професионалния спорт, на която да се поканят експерти и деятели от различен ранг не само от центъра, но и от областите и от общините на страната.

2. След обстоен анализ да се определи главната задача на спортната система през следващите 3–4 олимпийски цикъла.

3. Да се сформира експертна група, която да подготви документ (закон, доктрина), чрез който спортът да се върне на обществото и да се сменят философията и моделът на националната спортна система.

4. Да се създаде национален инициативен комитет (обществен), който да получи пълномощия да координира усилията на обществото и на държавата по изпълнение на първите три точки.

ДИМИТЪР ГЕНЧЕВ

70

ДО
ДРУГАРЯ ДИМИТЪР ГЕНЧЕВ

Честит 70-годишен юбилей!

Уважаеми другарю Генчев, професоре,

Звучи невероятно – цели седемдесет лазарника...

От сърце Ви поздравявам с щастливата годишнина, с изминатия път, със съхранената енергия! Кръглите годишнини са добър повод за осмисляне на направеното и съграденото от Вас, за поредната житейска равносметка. Благодаря Ви за последователните усилия, пословичната всеотдайност и професионализъм като научен работник и историк, отстояващ истината и обективността. Убедена съм, че историята се пише не от победителите, а от достойните и честни историци, които могат да изучават, анализират и отстояват истината за миналото. Вие сте един от малцината такива.

Във времената, когато все някой се опитва да изопачи миналото, все повече имаме нужда от честни и всеотдайни хора като Вас. Заради днешния ден и бъдещето!

Оценявам качествата Ви на другар, приятел и колега, който ще продължи да работи за справедливата ни кауза. Нека идните години Ви дарят с още много обич, житейски успехи, желани и верни приятели!

Бъдете жив и здрав и за много години!

5 януари 2016

Корнелия Нинова
Председател на НС на БСП
Председател на ПГ на
БСП Лява България

До доц. д-р Димитър Генчев
Директор на Център за стратегически изследвания „Ал. Лилов“
Главен редактор на списание „Понеделник“

Уважаеми другарю Генчев,

В деня на Вашата 70-годишнина с признателност се обръщаме към Вас, за да Ви поздравим сърдечно и да Ви изкажем нашите най-добри пожелания.

Благодарение на Вашата активна гражданска позиция и обществена ангажираност през годините неотменно отстоявахте най-хуманните човешки идеи и ценности в името на доброто, справедливостта и бъдещето на България. Във Ваше лице намерихме добър приятел и съратник. Благодарим за единомислието и приноса Ви към духовното развитие на съвременното ни общество. Значима е дейността Ви и в укрепването и съхраняването на българо-руските отношения, на дружбата и приятелството между българския и руския народ. Признателни сме за подкрепата и солидарността Ви в нашите прояви и инициативи!

Честит юбилей, др. Генчев! Присъединяваме се към Вашия празник с най-топли чувства и пожелания за здраве и дълголетие, бодър дух и енергия, много топлина и хармония с близките и с непресъхващата вяра на чучулигите, че доброто и справедливостта ще победят, а хубавото предстои.

С уважение,

Станка Шопова
Председател на фондация „Устойчиво развитие за България”
Изпълнителен директор на СОК „Камчия“ ЕАД

05.01.2017 г.

ДИМИТЪР ГЕНЧЕВ НА 70 ГОДИНИ – ЕДИН НАИВНИК НА ПОВЕЧЕ ОТ СРЕДНА ВЪЗРАСТ

Янаки Стоилов

Неусетно и някак странно в началото на тази година Димитър Генчев навърши 70 години. Неусетно, защото той не е помпозен, а естествен човек. Взискателен е към себе си и към околните, но не е претенциозен. Тази солидна годишнина изглежда странно в негово лице поне по две причини. Той е твърде енергичен и жилав дори в сравнение с хора с не толкова много лета – слава богу и на неговите гени. Обяснението обаче не е само физическо. Генчев не е меркантилен, а духовен човек. Освен това той е оптимист за бъдещето, бих казал, исторически оптимист, а по отношение на реалността – наивник на повече от средна възраст. Все още мисли, че политиците използват думите с истинското им значение, че приемането на политически документ води до съответни на него последващи действия. Собствената му непредубеденост и добронамереност към околните го кара да смята, че и те постъпват с такава нагласа.

Днес Димитър Генчев продължава да е директор на Центъра за стратегически изследвания към Националния съвет на БСП. Не е сигурно дали няма да е и последният. В това разломно време светът и България имат нужда от нови стратегии, но повсеместният прагматизъм на политическото ежедневие и идейното лицемерие могат да се окажат самодостатъчни. Сега рекламата преди всичко, а не идеята „продава" политиците. Въпреки това Д. Генчев остава, ако използвам алегорията на Николай Петев, измежду пазителите на фара, който неизменно сочи пътя в мрака.

Димитър Генчев прие като мисия редакцията на списание „Понеделник" след неговия създател Александър Лилов. Негова е главно заслугата, че успя да запази характера на изданието, като качеството му продължи да се повишава. Помислете само колко са списанията за теория, идеи, култура у нас, извън строго специализираните, просъществували двадесет години.

Аз дължа благодарност на Димитър за творческите и политическите диалози, за общите политически начинания и за приятелството. През последните години постигнахме синхрон, подобен на този на Илф и Петров, при подготовката на редица позиции и доклади, особено на Лявото крило в БСП, макар авторството да остава мое.

На политически форуми на БСП, особено напоследък в трудни моменти, с предрешен изход, Д. Генчев зае позиции, които показват, че освен дарба той притежава воля и морал.

Димитър е учител в най-дълбокото значение на тази дума. За него се отнася мисълта на Конфуций, че който постига новото, грижейки се за старото, той може да бъде учител. Неговата солидна историческа подготовка винаги позволява да се направят паралели с настоящето и да се хвърлят мостове към бъдещето. Неговите „първоапостоли на идеала" и наши „съвременници на бъдещето" са пример и вдъхновение, от които се нуждаем и днес. Той разполага с творческа енергия и с време, които, ако не пропилее, биха му позволили да продължи биографичната документалистика и да осветли чрез перото си днешната обществена действителност – „без маска и без грим".

Талантливият писателски кръг, към който е приобщен Генчев, разширява неговия кръгозор и обогатява човешкото общуване. Предполагам, че без да следва препоръката на Гьоте, той се е доближил до неговия житейски стереотип. Всеки ден трябва да изслушаш поне една хубава песен, да погледаш хубава картина (още по-добре, ако е нарисувана от дъщеря ти) и, ако е възможно, да прочетеш поне едно мъдро изречение (понякога той самият съчинява такива).

Надявам се да продължим да споделяме общи идеи и общи увлечения. Трябва да му призная старшинство в риболова – в техническите умения и в тактическите похвати. Все пак мога да претендирам, че когато сме на мой собствен терен, понякога печеля по точки (по бройки), но той е напред по качество и тежест на улова.

От името на редакционния съвет на списание „Понеделник" и лично от мое име пожелавам на Д. Генчев успешно да издава, редактира и твори списанието, да има нови творчески изяви, да остане последователен и критичен социалист, истински другар и приятел.

Драги Митко, нека през започналото твое осмо десетилетие да запазиш здравето си, духовната и творческа енергия, която притежаваш, и да добавиш още мъдрост и радости от живота!

На многая лета!

ЩЕ ДОЖИВЕЕМ ДО ПОНЕДЕЛНИК

Павел Писарев

Кога мина това време? Познавам го от близо 30 години. След промените. Бях поканен от Александър Лилов на сбирките на Стратегическия център и да сътруднича на сп. „Понеделник". Александър Лилов е голяма политическа фигура в цели две епохи – като Благоев, – теоретик и стратег на българската левица. Не правя сравнение, а само посочвам. И там, заместник-директор на Лилов – той, Димитър Генчев. Оттогава му излезе прякорът – малкият стратег. Като почина Лилов, той пое неговата работа, та досега. Читателите ще кажат как се справя с тази отговорност. Списание „Понеделник" е важна трибуна за левите автори – писатели, академици, професори и преподаватели в университетите. За умни и даровити млади хора.

Димитър Генчев е директор на Стратегическия център „Александър Лилов" и главен редактор на сп. „Понеделник", член е на Националния съвет на БСП. Произхожда от видно семейство. Дядо му е бил от тесните социалисти на Благоев, учил е право в Швейцария. А баща му е от старите комунисти антифашисти, от онези – истинските, бил е член на ЦК на БКП.

Аз като негов заместник главен редактор мога да свидетелствам: луд за връзване е моят приятел. Целия си трудов стаж досега – над 40 години, той е изкарал в научните звена на БКП–БСП. Другите гледат да пипнат нещо, да купят къща или вила, а той цял живот изследва историята на социализма и по-точно – на старата социалдемокрация. От Благоев и Кирков до Бакалов и Ана Маймункова. Специалист е по история на българските леви и на старите европейски социалдемократи – от Каутски до Вандервелд. Като обсебен защитава по телевизията историята на БКП, нейните дейци и събития. Не дава думата нито на събеседници, бивши преподаватели по история на БКП, а сегашни подмазвачи и високоговорители на десните, нито на водещите.

Познава и обича много българската и световната литература. Председателят на Съюза на българските писатели Николай Петев, който вече не е сред живите, ни прие за членове, за да има с кого да обсъжда по време на събранията наболелите проблеми на литературата днес и да си приказва в любимата ни кръчма „Дървеното" в парка „Заимов".

Митко Генчев е автор на няколко книги, които и досега се смятат за събитие в литературата и се изчерпиха веднага. Днес можеш да ги намериш само в библиотеките – „Първоапостолите на идеала" (наградена с престижната годишна награда на СБП за 2006 г.) и „Профили от кафене „Ландолт". И двете са за първите български социалисти, учили в Швейцария и в други страни в Европа. Има публикувани няколкостотин студии и статии главно в сп. „Понеделник" и в други леви издания, вестници и списания.

Време е да подготви нова книга – за съвременния български социализъм. Аз ще му напиша предговора. Ръкописът му е почти готов, само да намери спонсор. В нея ще развие своята теория, че съвременният български социализъм няма да е либерален социалдемократизъм, а ще е ляв, но няма да повтаря грешките на съветския тип социализъм. Има публикувана статия на тази тема в брой 11–12 от 2000 г. на сп. „Понеделник" – „Социалисти и(или) социалдемократи – сто и десет години по-късно". С този материал ще започне. Ще завърши с друг – какъв ще е новият социализъм, ако един ден го има. С една дума... трай, коньо, за зелена трева.

Димитър Генчев е ляв социалист. Затова той най-активно участваше в приятелските идейни дискусии, в приготвянето на вкусните пържоли и в пийването на ракийка в моята вила в Панчарево, където преди 11 години основахме Лявото крило в БСП. Ако Александър Лилов е създателят на Лявото крило, Янаки Стоилов – политическият ръководител, то Димитър Генчев е неговият теоретик. Той не се умори да пише прокламации, програми, резолюции и други документи, а ние да ги четем и да ги приемаме. И го правеше чудесно – това му е професията – изследовател на миналото, на настоящето и на бъдещето на българския социализъм.

Това му е животът. Да е жив и здрав, за да издава още дълго списание „Понеделник", което вече стана на двадесет години за радост на левите читатели. На такива като него апостоли се крепи съвременният български социализъм. И го чакат нови бъдещи победи.

Аз вярвам: ще доживеем до Понеделник!

„Казват, че за човек се съди по неговите приятели. Като гледам тези снимки, си мисля, че присъдата ми е ласкателна.”

Юбилярят

Приятелю,

Честит юбилей!

Не спирай да вярваш в справедливостта и доброто, да търсиш историческата истина, да отстояваш принципите си и да се бориш за всичко, в което вярваш.

Желаем ти здраве, дълголетие и нови творчески успехи.

От твоите верни колеги и приятели

Величко Минеков

Показалец
на статиите и материалите, публикувани в списанието през 2016 година

Теория

Лукач и различията между западноевропейския и източноевропейския марксизъм	**Николай Велев**	3/4	28
Социалдемокрацията пред предизвикателствата на дигиталното общество	**Христо Проданов**	3/4	42
Социализмът е необходим и днес, и в бъдещето на България	**Валери Жаблянов**	5/6	7
Преходът към капитализъм и идеологическата хегемония на неолиберални морални ценности в България	**Васил Проданов**	5/6	12
Непознатият Ленин	**Велко Вълканов**	5/6	26
Алберт Айнщайн – социализмът и съвременният свят	**Жорес Алфьоров**	7/8	7
Защо социализъм?	**Алберт Айнщайн**	7/8	14
Отчуждението и формите на рационалност в капиталистическото общество	**Николай Велев**	7/8	18
Размисли за паметта и забравата	**Максим Мизов**	7/8	34
Киберполитика: идеологически въпроси	**Леонид Савин**	9/10	15
Идва ли краят на Запада и на евро-атлантическите ценности?	**Васил Проданов**	9/10	27

Политика

„БСП – СЪЗИДАНИЕ И СЪПРОТИВА“		1/2	12
Конференция, организирана от Обединението на левите социалисти в БСП (20.III.2016 г., Велико Търново)			
С гордо вдигнати глави, с вяра в солидарността, свободата и справедливостта (Обръщение към Обединението на левите социалисти в БСП)	**Михаил Миков**	1/2	13
Изказвания:			
	Петър Начев		14
	Светлана Шаренкова		18
	Янаки Стоилов		21
	Бойко Великов		24
	Дилян Начев		26
	Петър Волгин		29
	Александър Симов		30
	Васил Сгурев		32
	Ваня Добрева		34
	Евгений Белий		37
Контролът над елитите	**Славчо Кънчев**	5/6	57
Тероризмът – новата европейска война	**Зорница Илиева**	5/6	70

Показалец
на статиите и материалите, публикувани в списанието през 2016 година

Глобална политика

Необходима е смяна на парадигмите в националната политика и в държавното управление (Бежанският проблем – заплаха и риск за България)	**Михаил Мирчев**	1/2	72
Колин Крауч за корупционерите на знанието, или Постдемокрация III	**Димитър В. Димитров**	1/2	101

Международна политика

Александър Лилов за света, Европа, Балканите и България	**Любен Петров**	3/4	57
Политическият ислям – заплаха за стабилността на Балканите и на Кавказ	**Владимир Трифонов**	3/4	76
Брекзит като безизходица	**Мариян Карагьозов**	5/6	101
Еднополюсен свят, многополюсен свят – сблъсък на всички континенти	**Владимир Трифонов**	5/6	109
Днешните миграции към европейския континент – най-голямото предизвикателство пред ЕС	**Искра Баева**	7/8	87
Победата на Тръмп – глобалната война се отлага?	**Владимир Трифонов**	7/8	93
България – западни съюзи, партньорство на Изток	**Янаки Стоилов**	9/10	86
Новото разделение на Европа – Изток–Запад	**Петер Бахмайер**	9/10	99
Тръмп обещава промяна, но може ли да я осъществи?	**Владимир Трифонов**	9/10	106

Общество

Фундаментална наука и добавена стойност	**Васил Сгурев**	7/8	111
Възможна ли е нова оптимистична теория за българите?	**Ивайло Христов**	7/8	115
За някои своеволия на българските президенти: 1992–2017 г.	**Дилян Начев**	9/10	126

Икономика

Кой е по-добър стопанин – държавата или частният сектор?	**Иван Ангелов**	1/2	54
Икономически противоречия, застрашаващи бъдещето на ЕС	**Иван Ангелов**	5/6	79
Ограничеността на водните ресурси – обективна реалност в преструктурирането на водния сектор в България	**Ралица Димитрова**	5/6	94
Лявата политика като алтернатива на неолибералния модел	**Нако Стефанов**	7/8	70

Показалец
на статиите и материалите, публикувани в списанието през 2016 година

История

Девети септември 1944 – триумф на народната воля	**Минчо Минчев**	5/6	45
Една несъстоятелна, но ефикасна инсинуация	**Крум Василев**	7/8	50
1990 г.: 25 години от великолепната победа на левицата (Как десетте умни заповеди на Жак Сегела не проработиха в София)	**Мирослав Попов**	7/8	61
Испанската гражданска война (1936–1939 г.) – идеологическа битка по пътя към Втората световна война	**Искра Баева**	9/10	44
Испания 1936–1939 година. Другата гражданска война	**Петър Волгин**	9/10	52
Санитарната служба на интернационалните бригади в Испания (1936–1938 г.) (Спомени)	**Петър Коларов (Франек)**	9/10	63
Българското участие в защитата на Испанската република	**Емилия Лазарова**	9/10	78

160 години от рождението на Димитър Благоев

Кратки бележки за неговия и за нашия живот	**Димитър Генчев**	3/4	7
Огънят	**Велислава Дърева**	3/4	13
Господарите на амнезията	**Александър Симов**	3/4	19
Напред към Благоев	**Юрий Асланов**	3/4	24

Левицата – вчера, днес и утре

Сякаш тъжно махам с ръка и казвам сбогом...	**Бригита Йосифова**	1/2	114

Европейска левица

Джеръми Корбин – колко е важно да бъдеш честен	**Ана Пиринска**	1/2	40
Нелоялният опозиционер Джеръми Корбин (политически портрет)	**Андрей Останлски**	1/2	49

Показалец
на статиите и материалите, публикувани в списанието през 2016 година

10 ГОДИНИ ОБЕДИНЕНИЕ НА ЛЕВИТЕ СОЦИАЛИСТИ В БСП

„ЗА ИСТИНСКО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКИТЕ НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕСИ ОТ ЛЕВИЦАТА“ 3/4 88

Конференция на Лявото крило в БСП

(17.VII.2016)

Изказвания:

Димитър Генчев 89

Петър Начев 91

Янаки Стоилов 93

Александър Симов 97

Корнелия Нинова 99

Пред конгреса

СЪВРЕМЕННИЦИ НА БЪДЕЩЕТО 1/2 7

125 ГОДИНИ БСП

(Проект за политическа декларация на 49-ия конгрес на БСП)

Култура

Разказ за Амедео Модиляни	**Нели Дечева**	3/4	104
Разкази	**Милан Колев**	3/4	111
Неочакваният път на Николай Петев	**Чавдар Добрев**	3/4	124
Най-цветният български поет	**Найден Вълчев**	5/6	134
Стихове	**Петър Караангов**	5/6	138
Стихове	**Тенко Тенев**	7/8	125
„Посаденото дръвче е живот, не е спомен“	**Нели Дечева**	9/10	7
Соло за два кларинета	**Пенка Чернева**	9/10	136
На гости на Пенка Чернева	**Кольо Георгиев**	9/10	140
Половин век на музикалния връх	**Георги Йорданов**	9/10	143

Рецензии

Да пазим националната идентичност на литературата	**Георги Николов**	3/4	136
Светлини от миналото	**Павел Писарев**	3/4	141
За да не ги забравяме	**Иван Ганев**	3/4	144

Показалец
на статиите и материалите, публикувани в списанието през 2016 година

Нови книги

Из „Небесна лодка“	**Лъчезар Еленков**	1/2	136
За родата, един театър и един възрожденски град	**Павел Писарев**	1/2	141
Книга за днешната българска орис	**Христо Черняев**	1/2	143
Нови книги препоръчва списание „Понеделник”	**Павел Писарев**	5/6	147
Тайните на прехода – зад завесата на неолибералните догми	**Владимир Даскалов**	7/8	144

Спорт

Спрете геноцида на българския спорт	**Христо Меранзов**	7/8	130

Юбилей

Димитър Георгиев на 80 години		1/2	146
Васил Проданов		3/4	146
Учен с креативна ерудиция	**Васил Момов**	3/4	147

In memoriam

Дончо Дончев		3/4	152
3 години без Стратега		3/4	56

Величко Минеков

TABLE OF CONTENTS

ПОНЕДЕЛНИК

(„MONDAY" – *A JOURNAL FOR THEORY, POLITICS AND CULTURE*)

THOUGHTS AND APHORISMS 5

THEORY

Nancy Fraser The End of Progressive Neoliberalism 7

Alexander Karpetz The Civilizational „Exchange" and the End of the Neoliberal Utopia 13

Dimitre Genchev The Theoretical and Programme Development of the Bulgarian Social Democracy (1891–1919) 25

INTERNATIONAL POLICY

Vladimir Trifonov The Relations between USA and Russia: „Warming up" Seems Impossible 49

Zornitsa Ilieva Where Is the World Going to? 67

HISTORY

Maria Pirgova Convergency as a Practice in the Political and Economic Decisions in Soviet Russia and USSR during the Rule of Lenin 75

Mincho Minchev Paris Peace Treaty, 1947 103

CULTURE

Nikolay Kalev An Aristocrat of the Spirit (100 Years since the Birth of the Poet Ivan Peychev) 119

Ivan Peychev Verses 123

SPORT

Hristo Meranzov 2016 Summer Olympic Games in Rio and Bulgaria 127

TABLE OF CONTENTS

ANNIVERSARIES

Dimitre Genchev at 70 136

Words of Acknowledgement:

Kornelia Ninova 137

Stanka Shopova 138

Yanaki Stoilov Dimitre Genchev at 70 – a Naïve Middle-Aged Person 139

Pavel Pissarev We Shall Survive Until Monday 141

Greetings from the Editors 146

INDEX

Index of the Articles and Materials Published in 2016 147

SOMMAIRE

ПОНЕДЕЛНИК

(„LE LUNDI“ – *MAGAZINE DE THÉORIE, DE POLITIQUE ET DE CULTURE*)

PENSÉES ET APHORISMES 5

THÉORIE

Nancy Fraser La fin du neolibéralisme progressif 7

Alexandre Karpec Le „marchandage“ civilisationnel et la fin de l'utopie néolibérale 13

Dimitar Guentchev L'évolution théorique et programmée de la social-démocratie bulgare (1891–1919) 25

POLITIQUE INTERNATIONALE

Vladimir Trifonov USA – RUSSIE: „Le dégel“ semble impossible 49

Zornitsa Ilieva Où va le monde? 67

HISTOIRE

Maria Pirgova La convergence comme pratique dans les décisions politiques et économiques de la Russie soviétique et de l'URSS lors de la direction de Lénine 75

Mintcho Mintchev Le Traité de paix de Paris – 1947 103

CULTURE

Nikolay Kalev L'aristocrate de l'esprit (Le centenaire du poète Ivan Peitchev) 119

Ivan Peitchev Poèmes 123

SPORT

Christo Meranzov L'olympiade de RIO–2016 et la Bulgarie 127

SOMMAIRE

JUBILÉE

Le 70ème anniversaire de Dimitar Guentchev 136

Message de salutations:

Cornelia Ninova 137

Stanka Chopova 138

Yanaki Stoïlov Le 70e anniversaire de Dimitar Guentchev – un naïf d'un âge moyen et un peu plus 139

Pavel Pissarev Nous survivrons jusqu' à lundi 141

Salut de la redaction 146

INDEX

Index des articles et des publications parus dans la revue en 2016 147

INHALT

ПОНЕДЕЛНИК

(„MONTAG“ – *ZEITSCHRIFT FÜR THEORIE, POLITIK UND KULTUR*)

GEDANKEN UND APHORISMEN 5

THEORIE

Nanssi Freiser Das Ende des progressiven Neoliberalismus 7

Alexander Karpez Der Zivilisations „Tausch“ und das Ende der neoliberalen Utopie 13

Dimiter Gentschev Die theoretische und programmatische Entwicklung der bulgarischen Sozialdemokratie (1891–1919) 25

INTERNATIONALE POLITIK

Wladimir Trifonov USA – Russland: „das Auftauen“ sieht unmöglich aus 49

Sornitza Ilieva Wohin richtet sich heute die Welt? 67

GESCHICHTE

Maria Pirgova Die Konvergenz als Praxis bei den politischen und ökonomischen Entscheidungen in Sowjet Russland und SSSR in der Zeit Lenins Regierung 75

Mintscho Mintschev Der Pariser Friedensvertrag – 1947 103

KULTUR

Nikolaj Kalev Aristokratt des Geistes (100 Jahre seit Geburt von Ivan Pejtschev) 119

Ivan Pejtschev Gedichte 123

SPORT

Hristo Meransov Die Olympiade in Rio–2016 und Bulgarien 127

INHALT

JUBILEUM

	Dimiter Gentschev 70 Jahre alt	136
	Beglückwünschen:	
Kornelja Ninova		137
Stanka Schopowa		138
Janaki Stoilov	Dimiter Gentschev 70 Jahre – ein Naiver ein bißchen über des mittleren Alters	139
Pavel Pissarev	Wir werden doch bis Montag am Leben sein	141
	Grüße von dem Redaktionskollegium	146

VERZEICHNIS

	Verzeichnis der Artikel, Schriften und informationsmaterialien, die im Jahre 2016 veröffentlicht worden sind	147

Содержание

понеделник

(„ПОНЕДЕЛЬНИК“ – *ЖУРНАЛ ТЕОРИИ, ПОЛИТИКИ И КУЛЬТУРЫ*)

Мысли и афоризмы 5

Теория

Нэнси Фрейзер Конец прогрессивного либерализма 7

Александр Карпец Цивилизационная „мена“ и конец неолиберальной утопии 13

Димитр Генчев Теоретическое и программное развитие болгарской социал-демократии (1891–1919) 25

Международная политика

Владимир Трифонов США – Россия: „Оттепель“ выглядит невозможной 49

Зорница Илиева Куда идет мир? 67

История

Мария Пиргова Конвергенция как практика в политических и экономических решениях в Советской России и в СССР во время правления Ленина 75

Минчо Минчев Парижский мирный договор 1947 года 103

Культура

Николай Калев Аристократ духа (К 100-летию поэта Ивана Пейчева) 119

Иван Пейчев Стихи 123

Спорт

Христо Меранзов Олимпиада в РИО–2016 и Болгария 127

Содержание

Юбилей

	Димитру Генчеву исполнилось 70 лет	136
	Слова к юбиляру:	
Корнелия Нинова		137
Станка Шопова		138
Янаки Стоилов	Димитру Генчеву – этому доверчивому идеалисту в возрасте чуть больше среднего – исполнилось 70 лет!	139
Павел Писарев	Доживем до понедельника	141
	Дружеское поздравление от редакционной коллегии	146

Указатель

	Указатель статей и материалов, опубликованных в журнале в 2016 г.	147